

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: PRIMÁRNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

Studijní program: UČITELSTVÍ PRO PRVNÍ STUPEŇ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

ČÍTANKY PRO 4. ROČNÍK ZŠ ALTER A PRODOS (POKUS O SROVNÁNÍ.)

Alter and Prodos reading books for the fourth class
of the elementary school (Experiment of
comparison.)

Autor:

Miroslava ČEJCHANOVÁ

Podpis:

Adresa:

Velké Hamry 293

468 45

Vedoucí práce: PhDr. Daniela Golková

Počet

stran	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
125	1	3	22	9

V Liberci dne: 30. 4. 2005

Katedra: PRIMÁRNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(pro magisterský studijní program)

pro (diplomant) Miroslava ČEJCHANOVÁ
adresa: Velké Hamry 293, 468 45
obor (kombinace): Učitelství pro 1. stupeň základní školy

Název DP: Čítanky pro 4. ročník ZŠ Alter a Prodos (Pokus o srovnání.)

Název DP v angličtině: Alter and Prodos reading books for the fourth class of the elementary school (Experiment of comparisson.)

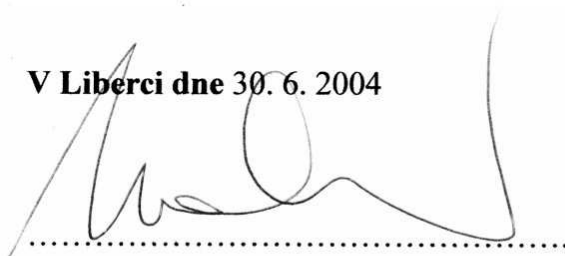
Vedoucí práce: PhDr. Daniela Golková

Konzultant:

Termín odevzdání: leden 2005

Pozn. Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné.resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 30. 6. 2004

děkan

vedoucí katedry

Převzal (diplomant):

Datum:

Podpis:

Název DP: Čítanky pro 4. ročník ZŠ Alter a Prodos (Pokus o srovnání.)

Vedoucí práce: PhDr. Daniela Golková

Úvod: Předmět čtení na základních školách, druhy učebnic (nakladatelství), volnost výběru.

Cíl: Srovnání obsahu čítanek pro 4. ročník ZŠ nakladatelství Alter a Prodos z hlediska zastoupení žánrů, autorů českých a zahraničních.

Požadavky:

Literatura: Čítanka 4 – nakladatelství Alter
Čítanka 4 – nakladatelství Prodos

Čítanky pro 4. ročník ZŠ Alter a Prodos (Pokus o srovnání.)

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá porovnáním obsahu čítanek pro 4. ročník ZŠ nakladatelství Alter a Prodos. Jejím cílem je srovnání jejich obsahu z hlediska zastoupení žánrů a českých a zahraničních autorů. V diplomové práci se snažím porovnat, co v kterém nakladatelství převažuje. Anketou jsem se pokusila zjistit, se kterou čítankou se lépe pracuje učitelům, a která by se více líbila dětem.

Alter and Prodos reading books for the fourth class of the elementary school (Experiment of comparison.)

Footnote

This diploma work inquires into contents of reading books for the fourth class of the grammar school edited by the Alter and Prodos Publishers. The objective is to compare their contents the representation of different genres, Czech and foreigner authors texts. In my diploma work I make the attempt to compare the choice of both publishers, to state the prevailing content part of each of them. By means of the questionnaire I attempted to state both which book is better for the teachers work and which one might be popular with children.

Alter und Prodos Leserbücher für die vierte Klasse der Grundschule (Vergleichversuch.)

Annotation

Diese Diplomarbeit beschäftigt sich mit dem Vergleich der Inhaltsverzeichnisse der Lesebücher für die vierte Klasse der Grundschule der Alter und Prodos Verleger. Das Arbeitsziel ist Vergleich ihren Inhaltsverzeichnissen was verschiedene Gesichtspunkte betrifft, und zwar wie oft sind einzelne literarische Genres und Texte von tschechischen und ausländischen Schriftstellern vertreten. In meiner Diplomarbeit bemühe ich mich was in jedem Verlag überwiegt zu vergleichen. Durch einer Umfrage versuchte ich feststellen, mit welchem Lesebuch können die Lehrer besser arbeiten, und auch welches Lesebuch wurde den Kindern mehr gefallen.

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

V Liberci dne: 30.04.2005

Podpis:

Poděkování

Ráda bych poděkovala PhDr. Daniele Golkové za odborné vedení, konzultace, za poskytnuté rady a připomínky.

Dále děkuji všem učitelům a žákům za ochotné a pečlivé vyplnění anketních lístků.

Mé poděkování patří i kolegům ze Základní školy ve Velkých Hamrech, kde pracuji, za to, že mi poskytli dostatek času a prostoru k sepsání mé DP.

V neposlední řadě děkuji také svým rodičům, že mi umožnili studium na vysoké škole a za jejich finanční a morální podporu.

OBSAH

1. Úvod	9
1.1 Volba tématu DP	9
1.2 Struktura DP	10
2. Čítanka	12
2.1 Čítanka dříve a dnes	12
2.2 Čítanka a učitel	13
3. Nakladatelství Alter - základní údaje	15
3.1 Struktura učebnice	16
3.2 Próza	17
3.2.1 Pohádky českých autorů	18
3.2.2 Pohádky zahraničních autorů	25
3.2.3 Pověsti	28
3.2.4 Dobrodružné příběhy	30
3.2.5 Vyprávění o dětech	39
3.2.6 Vyprávění o zvířatech	46
3.2.7 Tradice	49
3.2.8 Životopisy	52
3.3 Poezie	54
4. Nakladatelství PRODOS - základní údaje	55
4.1 Struktura učebnice	56
4.2 Próza	57
4.2.1 Z českých pohádek	59
4.2.2 Báje a pověsti	65
4.2.3 Bajky	71
4.2.4 Dobrodružné příběhy	75
4.2.5 Divadlo, film, televize, komiks	82
4.2.6 Z pohádek jiných národů	87

4.2.7 Vyprávění o dětech	95
4.3 Poezie	103
5. Srovnání učebnic <i>Čítanka 4</i> obou nakladatelství	104
5.1 Poměr zastoupení prózy a poezie	104
5.2 Poměr zastoupení témat prozaických útvarů	104
5.3 Poměr zastoupení autorů prózy	105
5.4 Ilustrace	107
6. Pracovní sešity	109
7. Anketa	111
7.1 Anketa pro učitele	111
7.2 Anketa pro žáky	113
8. Výsledky srovnání	117
 Seznam pramenů	 123
Použitá literatura	123
Použité internetové adresy	124
 Přílohy	 125
č. 1 Titulní strana učebnice <i>Čítanka 4</i> nakladatelství Alter	
č. 2 Titulní strana <i>Pracovní sešit k Čítance 4, první díl</i> nakladatelství Alter	
č. 3 Titulní strana <i>Pracovní sešit k Čítance 4, druhý díl</i> nakladatelství Alter	
č. 4 Titulní strana učebnice <i>Čítanka 4</i> nakladatelství Prodos	
č. 5 Titulní strana <i>Čítanka 4, pracovní sešit</i> nakladatelství Prodos	
č. 6 Anketní lístky určené učitelům	
č. 7 Anketní lístky určené žákům	
č. 8 Vlastní dramatizace pohádky Jana Vladislava	
č. 9 Dramatizace pověsti	

1. Úvod

1.1 Volba tématu DP

Volba námětu mé diplomové práce byla jednoduchá. Již devět let učím ve čtvrtém ročníku základní školy ve Velkých Hamrech. Zajímám se o dětskou literaturu, četba je mým koníčkem. Ve škole pracuji s učebnicemi jednoho nakladatelství - Alter. Po několika letech jsem začala být nespokojena s verzemi několika učebnic tohoto nakladatelství, ať už jde o *Český jazyk 4* nebo *Čítanku 4*. Proto jsem se rozhodla, že se budu snažit více proniknout do rozdílů mezi jednotlivými učebnicemi dvou nakladatelství právě u čítanek. Domnívám se, že výuku českého jazyka lze doplnit učebnicemi dalších nakladatelství, které bude mít k dispozici pouze učitel. Lze z nich připravovat úkoly na tabuli či kopírovat různá cvičení, kdežto s čítankami takto pracovat nelze. Každý žák musí mít svůj výtisk a kopírování článků či básní pro každého žáka zvlášť je nejen velmi pracné, ale i finančně a časově náročné. Proto jsem se i kvůli sobě rozhodla porovnat učebnice čítanek pro 4. ročník základních škol, a to nakladatelství Alter a Prodos, které jsou ve školách v okolí nejrozšířenější. Čítanka nakladatelství Prodos mě zaujala na první pohled již svým formátem, ale i obalem, ilustracemi, ovšem v první řadě obsahem a strukturou učebnice.

Veškeré učebnice pro děti musí být psány srozumitelným jazykem a formou odpovídající věku žáků, kterým je daná kniha určena. Důležitá je též obsahová stránka učebnic, ukázky a témata, která děti zaujmou. Zájem o daná témata článků a pochopení závisí velkou měrou na osobnosti učitele, na jeho stylu výkladu, na organizaci vyučování, na jeho metodách výuky. Neméně se na procesu pochopení probíraného učiva podílí i forma a obsah učebnice či pracovního sešitu.

Dřívější oblíbenou činností dětí byla četba, dnes tento koníček upadá. Způsobuje to současná moderní, „rychlá“ doba plná počítačů, počítačových her, internetu, videí, mobilních telefonů. Děti odvykly rituálu čtení knížek i časopisů, komiksů, ale především odvykly používání učebnic při přípravě na vyučování. Raději se učí ze svých poznámek v sešitě, jsou kratší než články v učebnicích, obsahují pouze základní učivo, většinou bez důležitých souvislostí.

Tento stav souvisí i s obsahem a formou učebnic. Některé působí dojemem encyklopedie, mnoho faktů děti odradí, jiné vypadají jako pohádková knížka bez obrázků, jsou plné zdlouhavého nezáživného vyprávění, v dalších je mnoho cizích termínů, kterým děti bez slovníku cizích slov neporozumí. Veškeré tyto indicie žáky odrazují od jejich používání.

Vzhledem ke všem uvedeným skutečnostem jsem se ve své diplomové práci zaměřila na obsah učebnic *Čítanka 4* vydaných nakladatelstvími Alter a Prodos. Učitel by měl žáky ve škole přivést ke čtení především četbou v čítankách - dobře zvolená učebnice s bohatým obsahem, s rozličnými tématy, srozumitelným jazykem, obsahující různé žánry, většinu dětí zaujme a jistě ve čtení budou pokračovat. Čítanka jim přestane stačit a rády vezmou do rukou nejprve komiksy s jednoduchými texty, později i dětské časopisy s již delšími články a nakonec si najdou cestu i k pěkné knížce.

1.2 Struktura DP

Ve své diplomové práci jsem se pokusila porovnat učebnice čítanek pro čtvrtý ročník základní školy dvou českých nakladatelství - Alter a Prodos. Zaměřila jsem se na obsahovou stránku obou učebnic, na poměr zastoupení českých i zahraničních autorů, zjišťovala jsem poměr prozaických a básnických textů a zabývala jsem se též ilustracemi, které některé z nich doplňují. Ve své práci jsem se věnovala útvarům prozaickým. Žánr poezie má v čítankách také své nezastupitelné místo. Ve výuce se básním věnuji téměř ve stejné míře jako próze. Z hlediska rozsahu své DP jsem se však zabývala pouze prózou. Poezie a její zastoupení v učebnicích si zaslouží samostatný rozbor, možná se tohoto tématu ujme ve své diplomové práci jiná studentka či student. Žánr poezie v tomto výzkumu zahrnuje pouze celkový přehled ukázek, jejich druh a počet, ve kterém jsou zastoupeny v čítankách jednotlivých nakladatelství.

Úvodní kapitoly DP pojednávají o nabídce čítanek na současném trhu a o práci učitele s těmito učebnicemi. Následuje všeobecný přehled o nakladatelství Alter a jeho *Čítance 4*. Další část DP obsahuje jednotlivé oddíly dané čítanky. Tutéž strukturu zachovávám i u *Čítanky 4* Prodos. Závěrečné kapitoly jsou věnovány samotnému

porovnávání čítanek obou nakladatelství z různých hledisek - z hlediska poměru zastoupení prózy a poezie, z hlediska poměru zastoupení témat prozaických útvarů a z hlediska poměru zastoupení autorů. Předkládám též informace o ilustracích a pracovních sešitech, kterými čítanky disponují. Anketou jsem zjišťovala oblíbenost jednotlivých učebnic u učitelů a žáků.

2. Čítanka

Pedagogický slovník uvádí tuto definici čítanky jako učebnice: „Druh učebnice obsahující vybrané ukázky z uměleckých nebo odborných textů. Na elementárním stupni školy slouží k nácviku čtení, na vyšších stupních se používá pro účely literární výchovy. Některé čítanky (zejm. na vysokých školách tzv. antologie) reprezentují výběrově určité soubory textů (např. dokumentů, odborných děl aj.), které by studující nemohli v úplnosti shromáždit a prostudovat.“ (6, s. 40)

Z uvedené definice tedy vyplývá, že čítanka pro 4. ročník základní školy je kniha, která si klade za cíl sloužit žákům k nácviku čtení. Domnívám se, že ani na základní škole nemá pouze tuto funkci. Žáci získávají všeobecné literární znalosti - učí se rozeznávat jednotlivé žánry, začínají chápat rozdíl mezi lyrickou a epickou tvorbou, seznamují se s českými i zahraničními spisovateli a básníky, kteří píší pro děti. Čítanka předkládá ilustrace dětem známých i méně známých malířů, kterými působí na estetické cítění žáků.

2.1 Čítanka dříve a dnes

V 70. letech, v době mého dětství, existoval v České republice jeden druh čítanek pro každý ročník. Jejich vydavatelem bylo Státní pedagogické nakladatelství, n.p. Některé čítanky se ne stránkou obsahovou, ale spíše formální, podobaly těm současným. Učebnice byly rozděleny na jednotlivé celky podle ročních období (podobně jako *Čítanka 4* nakladatelství Alter) nebo podle žánrů (jako *Čítanka 4* nakladatelství Prodos). Neopomněly oslavovat socialismus, socialistického člověka, jeho pracovitost, upřímnost, pravdomluvnost. jeho touhu žít právě v naší socialistické vlasti. Autory ukázek byli především známí čeští autoři prózy a poezie pro děti (J. Kainar, F. Hrubín, V. Nezval, V. Čtvrtek, B. Němcová a další). Ukázky z tvorby zahraničních autorů byly přeloženy převážně z ruštiny, polštiny, slovenštiny, ojediněle se vyskytl článek z pera anglického či německého autora. Současné čítanky nabízejí dětem rozmanitou literární tvorbu - pohádky, pověsti, bajky, dobrodružné příběhy,

příběhy o dětech či zvířatech. Dnešní čítanky hýří překlady především z angličtiny, objevují se i překlady z francouzštiny, němčiny, norštiny, švédštiny, ale i ruštiny.

Nesporně je pro dnešní děti přínosem velký výběr učebnic. Nemají ve výběru sice volnou ruku přímo žáci, ale mají ji jejich učitelé, kteří k výběru učebnic jednotlivých nakladatelství přistupují velice odpovědně. Ne všechna nakladatelství mají ucelenou řadu učebnic vyhovující svým obsahem a formou všem vyučovacím předmětům. Učitelé si v současné době mohou vybírat, které učebnice kterého nakladatelství se jim pro daný předmět zdají nejvhodnější na základě vlastních zkušeností, zkušeností kolegů nebo i recenzních posudků uveřejněných např. v „*Učitelských novinách*“ nebo na různých internetových stránkách. Základní řadu učebnic mohou doplňovat dalšími alternativními učebnicemi jiného nakladatelství. Tak se tomu děje převážně u čítanek. Každá škola v mém okolí má základní řadu čítanek, ve většině případů se jedná o řadu Alter, která je při výuce obvykle doplněna dalšími čítankami jiných nakladatelství, např. Prodos, SPN, Nová škola. Tyto doplňkové učebnice obvykle nejsou k dispozici pro každého žáka čtvrtých ročníků ve škole. Pracují s nimi převážně ve dvojicích. Na některých školách mají jeden výtisk pouze učitelé. Ti z něj kopírují zajímavé texty, nebo je sami žákům předčítají. Tato situace nastává obvykle v malých školách, kde jsou největším problémem finance.

2.2 Čítanka a učitel

S učebnicemi pracují dvě skupiny uživatelů - žáci a učitelé. Pro žáky má učebnice převážně funkci získávání poznatků, zdroje poznání. Pro učitele jsou učebnice především didaktickým prostředkem. Učebnice jsou hlavním zdrojem využívaným učiteli pro plánování výuky. Učitel musí výuku, její obsah, formy, prostředky, metody, a tedy i učebnice, přizpůsobit potřebám žáků. To platí i o čítankách a hodinách čtení. Obsah předmětu čtení je vymezen nejen obsahem čítanky. Ta je zásobníkem textů, z nichž učitel vybírá ty, které považuje za vhodné, inspirující, poučné, poutavé především pro žáky. Literární dílo je sdělením, komunikačním prostředkem mezi autorem a čtenářem. Ne všechny žáky zaujme článek, který učitel z učebnice vybere pro hodinu čtení. Jedni jsou jím nadšeni, okouzleni, pobaveni, druzí se u něj nudí, připadá jim

nezajímavý a čtou ho jen proto, že je součástí vyučovací hodiny čtení. Učitel by měl žáky vhodně motivovat, aby daný úryvek (a to nejen v čítance) četli se zájmem, zaujetím, s radostí. Někteří si jej možná přečtou jen ze zvědavosti, zda učitel mluvil pravdu, zda je text opravdu tak dobrý a zajímavý, jak ho učitel vylíčil. Ale i takový styl práce k výuce patří.

Čítanka, stejně jako ostatní učebnice, je pro děti zdrojem poznání. Nejedná se zde o znalosti faktů naučených z učebnic, skript, sešitů, ale i o poznání okolního světa. Prostřednictvím čítanky a učitele se žáci naučí nejen rozeznat prózu od poezie, lyrické vyprávění od epického příběhu, ale i pohádku od reality, fantazijní představy od skutečnosti. Záleží především na učiteli, zda žáci k tomuto poznání během dětských let dospějí.

Jak jsem již uvedla v předchozí kapitole, učitelé nepracují pouze s jedním druhem čítanky. Obohacují hodiny čtení i doplňkovými učebnicemi jiných nakladatelství. Výuku zpestřují nejen učitelé, ale i sami žáci čtením nečítankových textů, knih, časopisů, novin, komiksů, leporel. Nejen psané, ale i mluvené slovo k hodinám čtení patří. Součástí výuky je i televize, video, rádio, magnetofon. I prostřednictvím těchto médií získávají děti znalosti o okolním světě, vstřebávají českou řeč, učí se kultuře projevu cíleně či mimoděk. Záleží samozřejmě na výběru ukázky, kterou jim předložíme.

3. Nakladatelství Alter - základní údaje

Nakladatelství Alter vzniklo v roce 1992 ve Všeni. Vidí smysl učebnice v tom, aby v maximální míře pomáhala žákovi v jeho vzdělávání. Systém učebnic směřuje k tomu, aby žák s jejich texty mohl pracovat samostatně. Učebnice nakladatelství Alter jsou sestaveny tak, aby umožňovaly aktivní účast žáka ve vyučovacím procesu. K tomu nabízejí dostatek prostředků a potřebných informací. Od žáka se očekává, že si bude schopen vhodné informace ze všech nabízených vybrat.

Komunikační výchova prolíná v podstatě všemi předměty. Velká pozornost je věnována komunikační výchově převážně při práci s čítankami, k čemuž slouží pracovní sešity pro 3. - 5. ročník.

K ilustracím přistupují autoři dvojím způsobem. Ilustrace funguje jako zdroj neverbálních informací nebo jako výtvarný doprovod textu. Ilustrace literárních textů v čítankách se Alter snaží volit tak, aby neprovokovaly a neodpoutávaly žákovu pozornost. Autorské týmy usilovaly o to, aby obrázky v učebnicích měly i uměleckou úroveň, aby byly přívětivé a působily optimisticky.

Některé učebnice nakladatelství Alter vydávané v sešitovém vydání splňují jak úlohu učebnice, tak i pracovního sešitu (např. matematika, přírodověda, vlastivěda, prvouka). Učebnice českého jazyka a čítanky mají podobu knihy. Nakladatelství Alter proto přistoupilo k vydávání pracovních sešitů. Jejich charakter je podřízen tomu, aby se s nimi žákům snadno pracovalo, aby se v nich bezpečně orientovali.

Pro svoji diplomovou práci jsem zvolila *Čítanku 4* zpracovanou kolektivem autorů pod vedením Dr. Hany Režutkové vydanou nakladatelstvím Alter v roce 1996. Učebnici ilustrovalo celkem 21 různých autorů, českých i zahraničních. Tuto učebnici schválilo MŠMT čj. 30967/96-20 dne 25. 11. 1996 do seznamu učebnic pro základní školy.

3.1 Struktura učebnice

Čítanka 4 nakladatelství Alter není rozdělena do celků, nýbrž jednotlivé texty jsou řazeny za sebou v souvislosti s ročními obdobími. Prozaické ukázky prokládá poezie, některé jsou opět doplněny ilustracemi - barevnými nebo černobílými. Učebnice má ve svém závěru abecední seznam autorů ilustrací spolu se stránkami a abecední seznam autorů poezie opět s uvedením stránek, ovšem bez názvu básně. Čítanka končí dvoustránkovým přehledem obsahu ukázek spolu s autory a stranami.

Začátek *Čítanky 4* je věnován podzimu, přicházejí zimní témata a Vánoce, následuje jaro a Velikonoce, knížku ukončuje téma léta a prázdnin. Samozřejmě ne všechny texty korespondují s ročním obdobím, přizpůsobuje se jich zhruba polovina včetně básnických ukázek. Většina článků či básní je na dolním okraji stránky doplněna pranostikou, která je vyvedena v barvě modré a vztahuje se k určitému datu či ročnímu období (př. *Svatý Jiljí jasný, bude podzim krásný. 1. září - 1, s. 9*). Dále k pranostikám náleží údaj o jejich původu (př. *Z Vysočiny - 1, s. 9*). Čítanka má celkem 159 stran textu, jedna z nich je věnována seznamu ilustrací a poezie, dvě strany obsahu.

U všech prozaických ukázek popsanych v DP jsem uvedla autora, název ukázky, název knihy, ze které je ukázka vybrána a stručný obsah. Dodala jsem také informaci o případných ilustracích, pokud jsou součástí ukázky, příp. jejich autory. Součástí je i údaj o délce textu. Jedna stránka sestává z 37 řádků o 67 úhozech, informace o délce textu jsou pouze orientační, přibližné (př. 1,25 stránky nebo 0,5 stránky).

3.2 Próza

Čítanka 4 nakladatelství obsahuje celkem 43 prozaických ukázek. Pokusila jsem se je rozčlenit po vzoru čítanky Prodos na obdobné tematické celky. Jednotlivé texty jsem do těchto celků zařadila podle svého uvážení. Některé ukázky by jistě mohly prolínat do více témat, záleží na názoru jednotlivého čtenáře.

1. celek - Pohádky českých autorů
 - 10 ukázek
2. celek - Pohádky zahraničních autorů
 - 2 ukázky
3. celek - Pověsti
 - 2 ukázky
4. celek - Dobrodružné příběhy
 - 10 ukázek
5. celek - Vyprávění o dětech
 - 9 ukázek
6. celek - Vyprávění o zvířatech
 - 3 ukázky
7. celek - Tradice
 - 4 ukázky
8. celek - Životopisy
 - 3 ukázky

V každém celku uvádím název ukázky, jejího autora, popř. překladatele, knihu, ze které je ukázka vybrána a počet stran, které text obsahuje. Pokud je ukázka opatřena ilustrací, nalezneme v údajích i jméno ilustrátora. Každá ukázka je opatřena stručným dějem a úryvkem z textu. Úryvek se vztahuje k obsahu děje a dokládá skutečnosti uvedené v mém vlastním hodnocení textů.

3.2.1 Pohádky českých autorů

O hrochovi, který se bál očkování

autor: Miloš Macourek

kniha: Pohádky

počet stran: 3

ilustrace: Adolf Born

Hroch se bál očkování. Ostatní zvířátka ho utěšovala, že to nic není. Šel tedy na polikliniku, ale doktor nemohl jehlu do hroší kůže zapíchnout. Hroch byl rád, že se nemusí dát očkovat. Protože nedostal injekci, brzy onemocněl žloutenkou a musel zůstat v posteli.

A hroch vykulil na pana doktora oči, zamrkal a pak začal tančit po ordinaci a volal, proč bych se zlobil, nic se nestalo, na shledanou, a běžel z polikliniky pryč, běžel rovnou na koupaliště a tam se smál a cákal kolem sebe, až ho rosničky musely okřikovat, že neslyší gramofon.

Ale představte si, že se ten hroch jednoho krásného rána probudí, podívá se do zrcadla a vidí, že je celý žlutý. [1, s. 36]

V čem chodí noc

autor: Zdeněk Kriebel

kniha: Za oknem laterna magika

počet stran: 0,5

ilustrace: Mikoláš Aleš

Vyprávění o noci, která podle ročního období mění boty a oblečení. Boty jí spravuje vandrovník švec pomocí floků - hvězd, které zatlučká kladivem - měsíčním srpem.

Když noc jde v létě a přezka se na obzoru zablýskne, říkají hospodáři, že se blýská na pěkný čas. Co nosí na podzim? Do plískanice má lakované galoše. Ale v zimě, to je jiné! V zimě má paňmáma přes rameno vlnák a papuče s kožešinou z bílého beránka. [1, s. 39]

Pohádka o jaguárovi

autor: Alois Mikulka

kniha: Dvanáct usmívajících se ježibab

počet stran: 0,75

ilustrace: Alois Mikulka

Jaguár si vyprosil u kominíka žvýkačku, ale neuměl ji žvýkat. Byl celý ulepený, a tak se doploužil do čistírny. Tam ho vyčistili benzinem a tím mu smyli všechny puntíky. Lidé se mu posmívali. Zašel tedy do lakýrnictví, jenže tam puntíky neuměli a natřeli ho nazeleno. Vypadal jako voják, ale brzy ho přestalo bavit, jak mu všichni vojáčci salutují a raději utekl do brčálově zeleného lesa.

Kominík se hihňal, že je jaguár celej ulepenej, a jaguár dostal vztek, že je kominík takovej, a chtěl ho sežrat. Kominík utíkal, až mu bačkory tleskaly o paty, a jaguár za ním. Ale že byl celej ulepenej, za chvíli už nemohl. [1, s. 72]

O sněžence a sněhu

autor: Jan Vladislav

kniha: Co vyprávěl vítr bílé růži

počet stran: 1

ilustrace: Jan Černý

Všechny věci už měly svoji barvu, jen sníh ne. Prosil o ni hlínu, travu, růži, nebe i slunce. Barvu mu nakonec dal bílý kvítek.

A tak si sníh vzal od kvítku trochu jeho barvy a od té chvíle je až dodnes bílý. A skromný kvítek pod lesem, ten se až dodnes jmenuje sněženka a je to jediný květ, kterému sníh neublíží. [1, s. 73]

Žirafa

autor: Miloš Macourek

počet stran: 0,5

kniha: Pohádky

ilustrace: Adolf Born

Žirafa měla ze všech předmětů ve škole jedničky, ale pětku z tělocviku. Bála se jít s vysvědčením domů. Ale rodiče se doma přiznali, že měli pětky z tělocviku také.

... a maminka s tatínkem neříkali nic, šli do vedlejšího pokoje, dlouho se tam radili, a když se vrátili, nesli svá stará školní vysvědčení, a když si je malá žirafa prohlédla, našla tam pětky z tělocviku. [1, s. 76]

Pohádka o přestávce

autor: Dominik Pecka

kniha: Umění stárnouti za školou

počet stran: 0,75

ilustrace: neuvedena

Pán Ježíš a svatý Petr našli na procházce mosazný zvonec. Petr se styděl se zvoncem chodit po ulicích. Pán tedy přikázal zvonec pověsit v domě, odkud se ozývaly jen smutné vzdechy. Byla to škola. A od té doby mají díky zvonci studenti ve škole přestávku.

Petr byl rád, že se zbaví zvonce, šel a pověsil zvonec ve škole na hřebík. A hle, zvonec se rozhlaholil, páni profesori přestali zkoušet, rozduněly se schody a z oken zazněly radostné výkřiky. [1, s. 93]

Zlatovláska

autor: Karel Jaromír Erben

kniha: České pohádky

počet stran: 5

ilustrace: Artuš Scheiner

Jeden král byl tak chytrý, že díky babičce, která mu přinesla hada, aby ho snědl, rozuměl řeči zvířat. Ale hada při přípravě okusil i kuchař Jiřík. Král to vytušil. Jiřík zaslechl hovor dvou ptáčků o zlatovlasé panně a královi se jeho obavy potvrdily. Prikázal tedy Jiříkovi, aby mu zlatovlasou pannu přivedl. Jiřík se vydal na dlouhou pouť. Cestou pomohl mravencům i chycené rybě. Rybáři mu prozradili, kde Zlatovláska přebývá. Král mu ji chtěl dát, ale Jiřík musel nejprve sebrat z trávy perly, které se princezně rozkutálely, poté v moři najít zlatý prsten, který tam princezna ztratila. Jako třetí úkol připadlo Jiříkovi přinést mrtvou a živou vodu. Se všemi úkoly mu pomohla zvířátka, která cestou zachránil. Král prohrál, ale dal si ještě jednu podmínku - musí si správnou Zlatovlásku sám mezi dvanácti krásnými pannami najít. V tom mu pomohla moucha, které živou vodou zachránil život. Jiřík Zlatovlásku odvezl i s výbavou svému králi. Král mu dal setnout hlavu, ale princezna o mrtvého Jiříka bojovala. Pokropila ho nejprve mrtvou, potom živou vodou a Jiřík zase vstal. Král chtěl omládnout, dal si také setnout hlavu, ale jeho zachránci popletli živou a mrtvou vodu a krále už nevzkřísili. Panoval tedy Jiřík se svou Zlatovláskou.

Jiřík byl v největší ouzkosti , nevěděl, co si počít. Vtom zašeptalo mu cosi do ucha: „Bz-bz! Jdi okolo stolu, já ti povím, která to je.“ Byla to moucha, co ji vzkřísil Jiřík živou vodou. „Tahle panna to není - ta taky ne - ta taky ne - - tahle je Zlatovláska!“ - „Tuto dceru mi dej,“ vykřikl Jiřík, „ tu jsem vysloužil svému pánu.“ [1, s. 98 - 99]

O princezně Slunečnici

autor: Jan Vladislav

kniha: Co vyprávěl vítr bílé růži

počet stran: 1,25

ilustrace: Daniela Benešová

Princezna chtěla za muže jen Slunce. Otec ji tedy vyhnal ze zámku a princezna se vydala Slunce hledat. Po dlouhých dnech přišla do jeho paláce, kde žila matka Slunce. Slíbila princezně syna za muže pod podmínkou, že se mu nikdy nepodívá do tváře. Princezna však nevydržela, slib porušila a Slunce ji za trest vyhnalo. Šla s pláčem pryč. Na prvním poli se nad ní Slunce ustrnulo a proměnilo ji v rostlinu.

Od té doby se ten velký žlutý květ bez ustání točí za Sluncem, a proto mu říkají Slunečnice. [1, s. 122]

O pokažené válce

autor: Alois Mikulka

kniha: Dvanáct usmívajících se ježibab

počet stran: 1

ilustrace: Alois Mikulka

Král se rozhodl udělat se svými vojáky pořádnou válku. Ovšem přiletla se jim do cesty ježibaba, která je všechny komandovala. Když byla unavená, vyskočila králi na záda, ať ji nese. Jednu chvíli již nemohli. Vojáci tedy zastavili a sroubili králi hájovnu. Ježibaba se tam hned i s králem nastěhovala. Vojáci v cestě pokračovali, ale na návsi si je děvčata rozebrala do jednoho. Tak ženské vojákům válku překazily.

„Bábrle, dejte nám pokoj! My spěcháme do války! Takhle nás nemůžete brzdit!“
Ježibaba však zakňourala rozmazleně: „Cožpak nemůžete říci nějakému vojáčkovi, aby

mě vzal na záda?“ Král zařval: „Cožpak nevidíte, že každý z nich má na zádech ruksak s proviantem!?“ [1, s. 144]

O dívce s modrýma očima

autor: Jan Vladislav

kniha: Co vyprávěl vítr bílé růži

počet stran: 1,75

ilustrace: Karel Svolinský

Pyšná dívčina se stále zhlížela v zrcadle a nikomu nedovolila, aby se na ni podíval. Doslechlo se o ní samo Slunce a chodilo se na dívku dívat. Rázem se do ní zamilovalo. Když za dívkou přišly hvězdy, aby ji Slunci namluvily, odmítla je, neboť se Slunce prý celý den jenom toulá a ona by na ně jenom čekala. Slunce se nad pýchou dívky rozhněvalo a proměnilo ji v modrý kvítek - čekanku.

A ta kytička se celý den točí za Sluncem. Když ráno Slunce vyjde, zvedne vesele hlavu, když večer Slunce zajde, svěsí hlavu k zemi a celou noc čeká sama do bílého rána, kdy zase uvidí svého zlatého ženicha. Proto se jí říká čekanka. [1, s. 147]

V *Čítance 4* nakladatelství Alter je obsaženo celkem 10 pohádek českých autorů. Všechny zařazené pohádky obsahem i jazykem odpovídají věku žáků 4. ročníku. Jsou humorné a děti velmi baví. Přitažlivé jsou pro žáky na první pohled hlavně svou délkou, či spíše stručností. Vyjma Erbenovy pětistránkové „*Zlatovlásky*“, jsou maximálně jednostránkové. Děti vysoký počet stránek obvykle vyleká a ztrácejí o ukázkou zájem. Domnívám se, že pro 4. ročník je optimální počet stran ukázky 1 - 3, což splňuje i druhá nejdelší pohádka - „*O hrochovi, který se bál očkování*“ Miloše Macourka.

V závěru pohádek Jana Vladislava na čtenáře čeká vždy rozluštění názvu pohádky. Ve vybraných úryvcích z ukázek se dozvídáme, jak dostaly své jméno např. čekanka, sněženka nebo slunečnice.

Všechny pohádkové ukázky jsou dětem srozumitelné, neobjevují se v nich cizí slova, děti jim po prvním čtení porozumí, chápou jejich obsah a soustředí se po celou dobu jejich čtení. Některé jsou psány velmi humorně, což dokazují výběrem částí textu z ukázek. Objevují se v nich i nespisovné výrazy, hanlivá i lichotná slova. Tyto jazykové prostředky jsou dětem velmi blízké.

Kromě „*Zlatovlásky*“ K. J. Erbena jsem ve výuce vždy pracovala se všemi uvedenými články. Pohádku Miloše Macourka „*O hrochovi, který se bál očkování*“ jsme v loňském roce dokonce zhlédli jako divadelní představení. Některé pohádky (např. „*O sněžence a sněhu*“ Jana Vladislava nebo Mikulkovu „*Pohádku o pokažené válce*“) jsme s žáky přepsali jako scénář a sehráli je jako divadlo. Tato činnost děti zaujala a pokračovali jsme v ní i při výuce vlastivědy. Žáci se aktivně zapojili do divadelního procesu, přetahovali se o role a sami vymýšleli, jak různé scény ztvárnit. Ochotně a rychle si osvojili text své postavy, zhotovili kostýmy i některé kulisy a rádi předvedli své umění ostatním žákům. Když je dokonce paní učitelka ze školy v sousedním městě přišla natočit na video, připadali si jako opravdoví divadelní herci.

Ukázku dramatizace pohádky Jana Vladislava „*O sněžence a sněhu*“ a pověsti Aloise Jiráska „*O praotci Čechovi*“ uvádím v přílohách (č. 8, 9).

Domnívám se, že nejdelší pohádku „*Zlatovlásky*“ K. J. Erbena lze dětem kromě čtení podat formou poslechu CD nebo ji zhlédnout na videu, ať už loutkovou, nebo filmovou verzi. Je to pohádka známá a děti se na ni raději o to déle dívají či ji poslouchají z magnetofonu, než aby ji četly.

S výběrem pohádek v čítance jsem spokojena a velmi ráda s nimi pracuji.

3.2.2 Pohádky zahraničních autorů

Sněhová královna: O chlapečkovi a holčičce

autor: Hans Christian Andersen

český překlad: Oldřich Liška

kniha: Pohádky a povídky

počet stran: 4,75

ilustrace: Jiří Tmka

Chlapec Kay a děvčátko Gerda byli sousedy. Jednou jim babička vyprávěla o Sněhové královně. Když si děti prohlížely obrázkovou knížku, Kaye píchlo u srdce. Dostal se mu do něj střípek zlého zrcadla a Kay začal být zlý a trápil všechny kolem. Při sáňkování na náměstí se dostal do saní Sněhové královny. Ta s ním letěla pryč od domova.

Byl to právě jeden takový skleněný střípek, který odlétl od zrcadla, od toho kouzelného; však se na ně pamatujeme, na to ošklivé sklo, které způsobilo, že všechno velké a dobré, co se v něm zrcadlilo, se stalo malým a ošklivým, ale zlé a špatné důkladně vystoupilo a každá chyba se na něm hned stala patrnou.

[1, s. 71]

Všechny cesty vedou k lidem

autor: Antoine de Saint-Exupéry

český překlad: Zdeňka Stavinohová

kniha: Malý princ

počet stran: 4

ilustrace: Antoine de Saint-Exupéry

Princ vešel do zahrady plné růží. Cítil se nešťastný, neboť květina, kterou držel, mu tvrdila, že je jediná svého druhu ve vesmíru. Tu se objevila liška. Princ si s ní chtěl hrát, ale nebyla ochočená. Začali si spolu povídat. Liška mu vyprávěla o svém obyčejném

životě a toužila po ochočení. Z lišky se stala princova kamarádka. Když se s ní loučil, odnesl si poučení.

„Sbohem,“ řekla liška. „Tady je to mé tajemství, úplně prostinké: správně vidíme jen srdcem. Co je důležité, je očím neviditelné.“

„Co je důležité, je očím neviditelné,“ opakoval malý princ, aby si to zapamatoval. [1, s. 132]

Domnívám se, že pouhé dvě ukázky zahraničních autorů v této čítance by se mohly doplnit dalšími.

Všeobecně známá „*Sněhová královna*“ Hanse Christiana Andersena je pro žáky příliš dlouhá. Nevydrží soustředit pozornost na celý obsah tak dlouhého děje, uniká jim to, co se odehrálo na začátku. Nejen děj je pro děti složitý. Úryvek z ukázky (1, s.71) dokazuje, že i jazyk je jejich věku nepřiměřený vzhledem k dlouhým souvětím a neobvyklým výrazům. Myslím si, že tato ukázka by měla být zařazena do čítanky o jeden až dva roky později. Při výuce využiji obvykle místo psané formy raději poslech CD, které svými zvukovými efekty, jež děj doprovázejí, žáky upoutá mnohem více než pouhé čtení.

Antoine de Saint-Exupéry a ukázka z jeho „*Malého prince*“, dle mého názoru, rovněž neodpovídá věku dětí 4. ročníku. Tato knížka je náročná i pro mnohé dospělé jedince. Složitý děj i jazyk žáky odrazuje. Závěr čítankové části ukázky - viz úryvek (1, s. 132), jim žádné poučení nepřináší, neboť mu nerozumí. Tento příběh do hodin čtení nezařazuji, neboť si myslím, že patří k vyšší věkové kategorii.

Tato čítanka by mohla být obohacena o pohádky dalších zahraničních autorů. Žánr pohádek jistě k dětem patří a je třeba jejich zájem o četbu rozvíjet, například právě prostřednictvím pohádkových příběhů. Vhodné úryvky by se jistě našly v

„*Neznámkových příhodách*“ Nikolaje Nosova nebo v „*Medvídkovi Pú*“ Alana Alexandra Milneho a jiných.

3.2.3 Pověsti

Daidalos a Ikaros

autor: Eduard Petiška

kniha: Staré řecké báje a pověsti

počet stran: 2,25

ilustrace: Daniela Benešová

Daidalos na příkaz krále Minose postavil pro obludu Minotaura bludiště, ve kterém měl být Minotaurus uzavřen. Daidalovi se u krále nelíbilo a chtěl se svým synem Ikarem království opustit. Záviděl ptákům schopnost létat, proto pro sebe a syna vyrobil křídla. Jednoho dne se oba vznesli. Ikaros se dostal příliš vysoko, slunce mu křídla rozežrálo a Ikaros se zřítil do moře. Daidalos ho marně hledal. Moře vyplavilo Ikara na ostrov, kde mu Daidalos vyhloubil hrob. Sám v letu pokračoval .

Daidalos odletěl z ostrova daleko od své vlasti, na Sicílii. Tam vybudoval ještě mnoho podivuhodných staveb, i umělé jezero a pevný královský hrad na vrcholku skal, ale do smrti nenašel štěstí a klid.

Ostrov, kde pochoval syna, připomíná podnes svým jménem Ikarův osud. Říká se mu Ikárie. [1, s. 91]

O zpívající lípě v Telecím

autor: Adolf Wenig

kniha: České pověsti

počet stran: 1

ilustrace: Karel Svolinský

V 18. století byly zabavovány nekatolíkům náboženské knihy. Starý Jiroušek si chtěl bibli opsat a našel si úkryt v dutině staré lípy. Při opisování si potichu zpíval a venku

byl zpěv zřetelně slyšet. Lidé se dohadovali, odkud zpěv přichází, ale Jiroušek se nepřiznal.

Teprve po vydání tolerančního patentu, jímž prohlášena církev evangelická za uznanou státem, pochlubil se starý Jiroušek, jak opisoval v lípě, a tak se lidem vysvětlilo, odkud přicházel tajemný zpěv. Od toho pak bylo jméno „zpívající lípa“. [1, s. 101]

V učebnici jsou zařazeny pouze dvě ukázky. Obě pověsti většinu dětí zaujmou. Nejsou dlouhé, jsou podány srozumitelně. Přesto pověst Eduarda Petišky o Daidalovi a Ikarovi je pro žáky 4. třídy a jejich čtecí schopnosti těžká. Jména Daidalos, Ikaros, Minos, Minotaurus jsou pro děti složitá, obzvláště pro dyslektické žáky. Je nutné se žáky před samotným čtením výslovnost obtížných slov nacvičit, vysvětlit jim odlišný způsob skloňování vlastních jmen. Tím předejdeme koktavému čtení a děti obsah snáze pochopí.

Pověst Adolfa Weniga „O zpívající lípě v Telecím“ obsahuje též složitá slova, zároveň je pro žáky tohoto věku obsahově těžká. To dokazuje i úryvek z čítankové ukázky (1, s. 101), ve kterém se objevují termíny „toleranční patent“, „evangelická církev“, „státem uznaná církev“. Myslím si, že je vhodná spíše pro žáky vyšších ročníků.

Domnívám se, že vhodnější by byly ukázky z Jirákových „Starých pověstí českých“, neboť bychom tím navázali na výuku vlastivědy a uplatnili nyní velmi proklamované mezipředmětové vztahy.

3.2.4 Dobrodružné příběhy

Balú učí Mauglího Zákony džungle

autor: Rudyard Kipling

český překlad: Zdeněk Hobzík, Jan Beránek

kniha: Mauglí - knihy džunglí

počet stran: 2,5

ilustrace: neuvedena

Malý chlapec Mauglí roste mezi divokými zvířaty a poznává životní řád džungle. Mauglí se učil zákonu Lesnímu a Vodnímu, Loveckému pokřiku cizince - vše nazpaměť. Odříkal černému panterovi Baghírovi vše, co ho medvěd Balú naučil. Balú usoudil, že se Mauglí nemá v džungli čeho bát, tedy kromě svého vlastního plemene.

Nuž, pamatuj, zde platí zákony džungle a pražádné jiné.

Živ bude, kdo ctí je, kdo nezachová je, ten bídne zhyne.

Když myješ se, tak se myj důkladně. Pij jenom do polopita.

Spi ve dne, den na spaní stvořen je, v noci se kořist líp chytá. [1, s. 8]

(z angličtiny přeložili Aloys a Hana Skoumalovi)

Zelená příšera

autor: Jaroslav Foglar

kniha: Hoši od Bobří řeky

počet stran: 2

ilustrace: neuvedena

Hoši pobývali o prázdninách na táboře se svým vedoucím Rikitanem, který si vždy se vším věděl rady. Až se jednou v noci v Rikitanově stanu dělo něco podivného. Ráno

vedoucí chlapcům vyprávěl, že byl někdo z nich v noci u něj ve stanu, zanechal tam dopis s podpisem Zelená příšera a ohromný nůž.

„Mohl bych se vás ptát jednoho po druhém, zda jste to psali nebo ne. Ale to bych vše jen pokazil. Musím se toho dopátrat sám, nechci se to dozvědět nějakým vynuceným přiznáním. Rozhodně ale musím obdivovat toho, kdo to provedl.“ [1, s. 11]

Martinovo pátrání

autor: František Tenčík

kniha: Chlapec v bílém svetru

počet stran: 2,25

ilustrace: neuvedena

Martin pozoroval z tramvaje okolí, najednou tramvaj prudce zastavila a Martin uviděl ve výkopu dívku s ústy dokořán. Nad místem, kde dívka zmizela, stál vyděšený chlapec v bílém svetru. Muž v montérkách děvče vyzdvihl na lavičku a Martin se rozhodl zastávku střežit z okna bytu. Odtud viděl, jak dlouhán v černém honí chlapce v bílém svetru a zhlédl nerovný zápas. Dlouhán smýkl chlapcem o chodník a utekl. Chlapec se sebral ze země a zmizel v domě. Martin vyčkal, dokud se ve vchodě protějšího domu nerozsvítilo. Už se nedálo nic, po čem by Martin pátral.

Vtom dolehl k jeho sluchu ze směsice čísi zřetelný hlas: - Ten v bílém svetru to byl. Ten má to děvče na svědomí.

Jakoby se náhle vzpamatoval, vyskočil Martin z tramvaje a dal se do běhu.

Odněkud z dálky zaslechl zvuk sirény úrazového vozu. [1, s. 19]

Žralok

autor: Lev Nikolajevič Tolstoj

český překlad: Josef Jílek

kniha: Povídky

počet stran: 1,25

ilustrace: Ota Janeček

Lod' zakotvila u afrických břehů a námořníci dostali rozkaz vykoupat se. Dva chlapci vyrazili k bóji. Vtom někdo vykřikl: „Žralok!“ Chlapci však neslyšeli a plavali dál. Vzápětí se jeden z nich otočil a do chlapců jako když střílí - rozprchli se každý na opačnou stranu. Dělostřelec sledující hladinu přiskočil k dělu a zaburácel výstřel. Na vlnách se pohupovalo žluté břicho mrtvého žraloka a záchranný člun přivážel chlapce zpět na lod'.

Dělostřelec, bledý jako plátno, strnule stál a upíral pohled na děti.

Námořníci spustili člun, vrhli se do něho a veslovali s vypětím všech sil za oběma chlapci, byli však od nich ještě příliš daleko, když se žralok k chlapcům přiblížil na vzdálenost pouhých dvaceti kroků.

Chlapci zpočátku neslyšeli, co na ně křičeli, a žraloka neviděli. Pak se však jeden z nich ohlédl, a všichni jsme zaslechli pronikavý výkřik. [1, s. 74]

Ztroskotání lodi

autor: Edmondo de Amicis

český překlad: Zuzana Nováková

kniha: Srdce

počet stran: 5

ilustrace: neuvedena

Na lodi se seznámil dvanáctiletý Mario se stejně starou Julií a začali si o sobě vyprávět. Když se večer chtěli rozloučit, převalila se přes palubu velká vlna a chlapce srazila k lavici. Začal krvácet, Julie ho ošetřila. Pak odešel každý sám do podpalubí. Rozburácela se bouře. Střecha byla stržena a dovnitř se řítily vody. Dva muži utonuli. Lod' se potápěla. Do záchranného člunu naskákalo 17 osob. Zbylo jedno místo - Julie s Mariem

se o ně prali. Mario si nakonec vzpomněl, jak ho Julie ošetřila a místo jí přepustil. Člun odplul a loď zcela utichla.

Julie pozvedla oči k nehybnému chlapci, a teprve teď se rozplakala.

„Sbohem, Mario! Můj Mario, sbohem!“ volala a vztáhla ruce k lodi.

„Sbohem!“ odpověděl chlapec a zdvihl ruku na pozdrav.

Člun se rychle vzdaloval po rozbouřeném moři pod zamračeným nebem.

Julie si zakryla rukama tvář.

Když po chvíli opět zdvihla hlavu, marně se rozhlížela po moři. Všude jen voda a voda, neklidná temná voda. Loď na ní nebyla. [1, s. 81]

U Skály míru

autor: Rudyard Kipling

český překlad: Zdeněk Hobzík, Jan Beránek

kniha: Mauglí - Knihy džunglí

počet stran: 2,5

ilustrace: neuvedena

V džungli vládlo horké počasí, zvířata umírala. Mauglí vyškrabával starý med, lovil červy. Slon Háthí spatřil Skálu míru, jak osychá uprostřed řečiště. Vyhlásil Vodní příměří - trest smrti každému, kdo zabije u napajedla. Lid džungle přišel společně k vyschlé řece a všichni družně pili zkalenou vodu. Hubený Mauglí do těchto míst chodil každou noc ochladit se.

„Je to zlá doba,“ řekl černý panter jednoho žhavého večera, kdy bylo jako v peci, „ale to přejde, dočkáme-li se konce. Máš plný žaludek, lidské mládě?“

„Něco v žaludku mám, ale nijak mi to nejde k duchu. Myslíš, Baghíro, že na nás deště zapomněly a že už se nikdy nevrátí?“ [1, s. 107]

Divocí koně

autor: Astrid Lindgrenová

český překlad: Milena Nyklová

kniha: Ronja, dcera loupežníka

počet stran: 2,25

ilustrace: neuvedena

Příběh o přátelství Birka a Ronji, dvou kamarádů ze znepřátelených tlup. Oba se procházeli jarní přírodou, vtom uviděli stovky uhánějících divokých koní. Ronja si jednoho chtěla chytit. Birk si chtěl hned zajezdit, a tak si připravili smyčky. Jakmile se koně začali pást, potichu se k nim přibližovali. Naráz jejich smyčky vylétly, bylo slyšet zaržání dvou chycených koní a dusot stáda mizejícího v lese. Birkovi s Ronjou se chycené hřebečky podařilo přivázat ke stromu.

Pak se celí udýchaní dívali, jak bujně ti koníčci kopou kolem sebe, až z nich pěna stříká. „To jsme na nich chtěli jezdit,“ zasmála se Ronja. „Dneska na nich rozhodně nepojedeme.“

To bylo jasné i Birkovi.

„Musíme je nejdřív přesvědčit, že jim nechceme ublížit.“ [1, s. 111]

Semínka

autor: Karel Čapek

kniha: Zahradníkův rok

počet stran: 1

ilustrace: neuvedena

Zasadili jsme semínko a čekatel vytahuje očima klíčky, které mají vzejít. První dlouhý výhonek nás rozradostní, ale je to pouze plevel. Později se zvedne první klíček. Zvedá semínko stále smělejším vzpažením, pak je odhodí a nahoře má dva nesmělé lístečky.

Nuže, někdy dne osmého nebo ještě později se z ničeho nic, v nějakém tajemném a nekontrolovaném okamžiku (neboť nikdo to nikdy neviděl a nepřistihl) tichounce rozhrne půda a zvedne se první klíček. [1, s. 113]

I špendlík je k něčemu dobrý

autor: Erich Kästner

český překlad: Jitka Fučíková

kniha: Emil a detektivové

počet stran: 3

ilustrace: Walter Trier

Emil byl ve vlaku na cestě za babičkou do Berlína okraden. V Berlíně si našel kamarády a začali po zloději pátrat. Na poště ho sledovali, jak si přišel rozměnit bankovku. Nahlásili úředníkovi, že peníze jsou kradené. Úředníci žádali důkaz. Emil si vzpomněl, že si ve vlaku peníze propíchl špendlíkem. Měl pravdu, v každé bankovce byla dírka. Zloděj se pokusil utéct, ale venku jej několik hochů obklíčilo.

Pokladník šel ohlásit do banky, že musí na chvíli odejít, vzal peníze i špendlík a šel s nimi. To vám byl průvod! Strážník, bankovní úředník, mezi nimi zloděj a jim v patách devadesát až sto dětí! Tak táhli na strážnici. [1, s. 136]

Bouře

autor: Arthur Ransome

český překlad: Zora Wolfová

kniha: Boj o ostrov

počet stran: 5,5

ilustrace: Jan Černý

Titty, Zuzanu, Johna a další zastihne ve stanovém táboře bouře. Přihnal se náraz větru a kapky se valily. Všichni se ve stanech oblékali a natahovali pláštěnky. Burácely hromy a na obloze zářily blesky. S rachotem se zřítila mohutná větev. Stany se kácely. Všichni se shromáždili ve stanu, který zatím bouři odolával. Konečně začalo svítat a a bouře utichala.

Zuzana začala vyhrabovat zvlhlý popel z ohniště. Nancy přinesla otýpku suchého chrastí. Ale všechno ostatní dříví bylo úplně mokré a dalo jim hodně práce, než se oheň jen trochu rozhořel. Bez suchého chrastí by jej vůbec nedokázali zapálit. Titty se ponořila do změti, která bývala jejím a Zuzaniným stanem, vytáhla modrý papouškův přehoz a pověsila jej přes dvě větve, aby uschl. [1, s. 154]

U sedmi ukázek tohoto žánru z deseti uvedených se neobjevuje ilustrace. Myslím si, že žáka vesměs 2-3 stránkový příběh, byť dobrodružný, bez obrázku neupoutá. Aspoň malá ilustrace článek oživí, což je hlavně pro dětskou četbu důležité.

Kiplingův Mauglí je dle mého názoru četbou pro starší děti. Všichni žáci 4. třídy nechtou plynne, mají problémy s delšími slovy, s cizími výrazy či jmény, a takových je v překladu velmi mnoho, což dokládá stručný obsah i vybraný úryvek. Čtenář ztrácí o čtení článku zájem, neboť mu nerozumí. Kvůli cizím slovům se nemůže soustředit na mnohdy dobrý děj. Neví, kdo je Balú, Baghíra, Číl a další zvířata, o kterých se vypráví, je nucen se neustále vracet na začátek, aby si opět ujasnil postavy. To vše žáka od článku odradí.

Foglarova „Zelená příšera“ je článek vhodně zvolený. Má otevřený konec - viz úryvek z ukázky (1, s. 11), který přímo vybízí k volnému dokončení. Toho lze využít při hodinách čtení, ale i při slohovém výcviku. Některé žáky možná nejasný konec přiměje k tomu, aby zjistili, jak opravdu příběh končí. Najdou doma knihu „Hoši od Bobří řeky“ a sami si ji přečtou, nebo ji přinesou na výuku a všichni se tak dozvědí konec neúplného příběhu.

„*Martinovo pátrání*“ Františka Tenčíka je pro děti nepochopitelnou, a tím i nezajímavou ukázkou. Nechápu, kdo je Martin, kde se vzal chlapec v bílém svetru, proč byl napaden nějakým dlouhánem. Pravděpodobně by zájmu o ukázkou napomohl krátký úvod, který by čtenářům nastínil předchozí děj až do okamžiku, ve kterém se právě v ukázce očitáme. Vhodné by jistě bylo přinést do hodiny čtení knížku, ze které je čítanková ukázka vybrána a přečíst část, která s naším příběhem bezprostředně souvisí. Dobrovolníci si mohou předem knihu přečíst sami a spolužákům děj stručně nastínit.

Povídky Lva Nikolaje Tolstého o zvířatech jsou dětem naopak velmi srozumitelné. Jsou dějově jednoduché, obsahově krátké, doplněné ilustrací. Jejich děj má spád, jednu zápletku. Využívám jich obdobně jako básní - děti si článek rozdělí mezi 5-6 žáků a společně příběh odrecitují. Ostatní jej ani nemusí číst a správnou dramatizací příběhu mají z ukázky větší zážitek. Úryvek (1, s. 74) jsem vybrala z napínavé části textu, která při divadelním ztvárnění žáky 4. ročníku velmi zaujala. Jejich výraz tváře, očí, jejich gesta odpovídala divadelnímu projevu opravdových herců.

Pětistránkový text bez obrázku „*Ztroskotání lodi*“ je sice dějově jednoduchý, ale příliš dlouhý. Vhodně zařazen je naopak úryvek Astrid Lindgrenové „*Divocí koně*“. Žáci jsou vtaženi do děje krátkým úvodem, samotný příběh je jednoduchý a srozumitelný. Je škoda, že k této ukázce chybí ilustrace ať už dětí, nebo koní. Četbu napínavého příběhu by obrázek ještě více oživil.

Ukázka „*Semínka*“ Karla Čapka je stručně popsáný příběh semenáře, který čeká, co se s jeho zasazeným semínkem stane. Lze jej využít i v přírodovědě nebo jej v praxi přímo s dětmi vyzkoušet (např. v hodinách pracovních činností). Karel Čapek podává jednoduchý příběh o klíčení obyčejného semínka jako napínavé vyprávění - viz úryvek z ukázky (1, s. 113), , proto jsem se rozhodla zařadit jej mezi dobrodružné příběhy.

Knih „*Emil a detektivové*“ Ericha Kästnera patří do knižního fondu naší základní školy a pracují s ní jako s mimočítankovou četbou. Žáci tedy nemají problémy se

čtením německých názvů a mohou spolu s čítankou využít i samotnou knihu, což hodiny čtení zpestří.

Poslední dobrodružný čítankový příběh „*Bouře*“ (autor Arthur Ransome) je uveden titulkem „TĚŠÍME SE NA PRÁZDNINY“. Nevím, zda se budou těšit na prázdniny dnešní děti, které knihu téměř neznají, po přečtení šesti stran textu o bouřce ve stanovém táboře. Možná se v tomto věku některé budou i bát do dětského tábora vyjet, neboť zjistily, že obyčejná bouřka může jejich prázdninový pobyt ohrozit, což dokládá i krátký úryvek (1, s. 154).

Myslím si, že většina ukázek je zařazena do čítanky nevhodně nejen vzhledem k věku žáků, ale i obsahu příběhů. Jistě by se v naší a světové literatuře našly i jiné dobrodružné příběhy, které budou vhodnější, věku odpovídající. Příkladem českých autorů je Václav Řezáč s knihami „*Poplach v Kovářské uličce*“ a „*Kluci, hurá za ním*“ nebo humorný a nedávno opětovně uvedený zfilmovaný příběh „*Výbuch bude v šest*“ autorky Aleny Vostřé či prázdninové vyprávění „*Ostrov přátelství*“ Miloše Zapletala.

3.2.5 Vyprávění o dětech

Marie-Hedvika

autor: Goscinny-Sempé

český překlad: Tamara Sýkorová

kniha: Mikulášovy patálie

počet stran: 3,5

ilustrace: Sempé

Mikuláš si na svačinu pozval své kamarády a Marii-Hedviku. Dostali čokoládu a koláč. Marie-Hedvika dávala kousky koláče i své panence. Obdivovala Vendelína, jak umí rychle jíst a Augustýna napadlo, že v rychlosti pojídání koláče budou soutěžit. Děti se hádaly, kdo byl rychlejší, a tak je maminka vyhnala na zahradu. Tam soutěžily v kotrmelcích, v chůzi po rukou, ve šplhání po stromech. Chlapci se před kamarádkou vytahovali. Pak už Marii-Hedviku volala maminka do hodiny klavíru a kamarádi se rozešli.

„Co kecáš?“ , povídám. [1, s. 15]

Bylo to senzační odpoledne. [1, s. 16]

„To je toho“ , řekl Augustýn. [1, s. 14]

„Dovol, abych se zasmál!“ řekl Augustýn. [1, s. 14]

„To si tedy piš ...“ [1, s. 13]

„Tak si to pojd' rozdat!“ řekl Albín. [1, s. 15]

Kudrny a copy

autor: Erich Kästner

český překlad: Hana Žantovská

kniha: Luisa a Lotka

počet stran: 4,5

ilustrace: Walter Trier

Do tábora přijíždí další autobus plný dětí. Nakonec z něj vystoupí Lotka a dívá se do tváře Luisy, která je jí velmi podobná. Přítelkyně z nich však na táboře nejsou. Lotka je ubytována s Luisou v pokoji a před spaním myslí na maminku. V noci se k ní Luisa přiblíží a hladí ji lehce po vlasech. Lotka přestává vzlykat.

„Jde o Luisu Palffyovou,“ začíná váhavě slečna Ulrika, „čeká venku přede dveřmi.“

„Sem s tou darebačkou!“ Paní Muthesiová se mimoděk usměje. „Copak zase provedla?“

„Tentokrát nic,“ říká pomocnice. „Je to jen...“ Otvírá opatrně dveře a volá: „Pojďte dál, vy dvě! Jen žádný strach!“ [1, s. 24]

Siss a Unn

autor: Tarjei Vesaas

český překlad: Helena Kadečková

kniha: Ledový zámek

počet stran: 3,5

ilustrace: neuvedena

Do třídy přišla nová dívka - plachá Unn. Hlavní slovo ve třídě měla Siss, lákala Unn do třídní party, ale ta odmítala. Unn byla bystrá, děti k ní proti své vůli pojalý respekt. Siss a Unn po sobě stále jen pokukovaly, nevěděly, co si o sobě mají myslet. Jednou ráno našla Siss na své lavici lístek od Unn.

Siss, musím s tebou mluvit. Podpis: Unn.

Paprsek odkudsi z neznámého světa.

Siss se otočila a setkala se s jejíma očima. Zahleděly se do sebe. Zvláštní. Víc si neuvědomila, nemohla o tom déle přemýšlet. [1, s. 32]

Plamínky svíček

autor: Hana Pražáková

kniha: Zvonky

počet stran: 2

ilustrace: neuvedena

Před svátkem Všech svatých jezdí rodiče s Katkou dědečkovi na hrob. Katka je rozmrzelá, nikam se jí nechce. U hřbitova tat'ka Katku pobídne, ať dědův hrob najde. Najednou se jí na hřbitově líbí: vše je rozzářené, všude mnoho lidí. Hrob brzy našla a hned kolem začala uklízet, umývala desku, hrabala cestičky. Poté maminka vyndala věnec a prosila Katku, aby rozsvítila svíčky.

*A když dojížděli k domovu, táta se jí zeptal: „Tak co, Katko, lituješ, že jsi s námi jela?“
„Ani ne,“ prohodila nejdřív lhostejně, aby tatínek nemyslel, že nad ní má vrch, ale pak ještě přidala: „Náhodou jsem ráda, že jsem jela. Doopravdy!“
[1, s. 41]*

Pepánek v nové škole

autor: Franta Župan

upravil: František Pilař

kniha: Pepánek nezdara

počet stran: 4,25

ilustrace: Vlastimil Rada

Pepánek přišel do nové školy. Děti se mu posmívaly, že říká učiteli „Strejčku“ jako ve staré škole, ubližovaly mu, dělaly naschvály. Učitel křivdy nevyšetřoval, hned obviňoval Pepánka. Ovšem jednou se jeden spolužák Pepánka zastal a řekl pravdu - kdo Pepánkovi udělal kaňku v sešitě, kdo ho umazal od tuhy. Učitel se Pepánkovi omluvil.

„Tak nyní tedy vidíte, milé děti“ začal pohnutě --- „Bartošovi jsem křivdil - Bartoš byl tedy nevinně potrestán - počkejme tedy, poněvadž jsem se ukvapil.“ Pohlédl lítostivě a soucitně na Pepánka a ten roztál v okamžiku. Všechn vzdor byl tentam. Zamženými očima pohlédl na pana učitele s novou důvěrou a láskou. [1, s. 53]

Liščí stopa ve sněhu

autor: František Křelina

kniha: Z bukového dřeva

počet stran: 3

ilustrace: Eva Průšková

Vojta pomáhal tatínkovi se dřevem a když byla práce u konce, zaběhl ke spolužačce Anince s domácím úkolem. Běžel lesem po kotníky ve sněhu, když zahlédl čerstvé stopy - poznal lišku. Utíkal k Anince, odevzdal jí úkol a pozval ji na sáňkování. Bude mít prý úplně zázračné saně. Vojta běží zpátky a už zdáli vidí u domu krásné prkno, ze kterého by si chtěl saně vyrobit. Nevěděl, zda mu ho tatínek dá. Tatínek svolil, aby si prkno na sánky vzal a zkusil je sám udělat.

„Jen to zkus. Ať z tebe něco je, kluku, něco pořádného. Třeba tesař. Musíš se učit. Kdyby ses jednou chtěl udělat pro sebe, musíš mít zkoušky. A šetřit musíš, korunu ke koruně,“ hovoří s Vojtou tatínek málem jako s dospělým a přitom vynáší na světlo prkno, krásné prkno bez jediné vady. [1, s. 64]

Jak Emil vytáhl Idičku na vlajkový stožár

autor: Astrid Lindgrenová

český překlad: Božena Köllnová

kniha: Emil Neplecha

počet stran: 3

ilustrace: neuvedena

Emilova rodina pořádala v neděli hostinu. Peklo se, smažilo, vařilo, slunce svítilo, dvůr byl uklizen, ale zapomněli vyvěsit vlajku. Když ji letěl tatínek vytáhnout na stožár, přihnal se z chléva Alfréd se zprávou, že se telí kráva. Tatínek odběhl a Emil dostal nápad vytáhnout nahoru malou sestřičku Idu. Zaklesl hák za její sukni a táhl. Vytáhl ji až na vrchol a Idička uviděla hosty. Paní Petrellová spatřila dítě na stožáru a hned to sdělila tatínkovi. Tatínek Idičku ze stožáru sundal a Emila zavřel do dřevníku, kde musel sedět vždycky, když něco provedl. Byl to Emil Neplecha.

„Hihi, to byla legrace! Ještě větší, než když mě Emil potopil do brusinkové kaše.“

Myslela tím ten den, kdy si s Emilem hráli na Indiány a Emil ji namočil do velikého džberu s brusinkami, aby po celém těle zrudla jako Indiáni.

Ano, Emil se dovedl postarat malé Idě o legraci, jen co je pravda! [1, s. 86]

Černá štika

autor: Ota Pavel

kniha: Zlatí úhoři

počet stran: 1

ilustrace: neuvedena

Sourozenci Jirka a Hugo neradi brali za zábavou svého šestiletého bratra. Jednou se s ním však vydal k řece. Hoši ve vodě promakávali řasy, až nahnátli studené tělo ryby - černé štiky. Hugo volal na malého bratříčka, ať jim jde pomoci. Nechtělo se mu. Vlezl do vody, štika vyrazila proti němu a chlapec se rozbrečel. Štika odplavala a bratři se zlobili.

Ve skutečnosti jsme si všichni oddychli, že je fuč. Bráškové si na ni taky nesáhli. A ta příhoda jako by byla předurčením, jako by ta obrovská štika byla naší sudičkou. Chytí někdo z nás v životě skutečně velkou rybu? [1, s. 112]

Uragán

autor: Goscinny-Sempé

český překlad: Tamara Sýkorová

kniha: Mikulášovy patálie

počet stran: 2,75

ilustrace: neuvedena

Chlapci se rozhodli nalovit si v jezírku v parku pulce a ochočit si je. Každý si ho ve sklenici odnášel domů. Maminka neměla pro Mikulášovo přání pochopení, zlobila se a dala jemu i tatínkovi ultimátum: buď pulce nebo ona. Tatínek se rozhodl pro maminku a Mikuláš také. Pulce odnášeli zpět do jezírka a hlídač je udiveně pozoroval.

„..., *to je pohádková dobrota.*“ [1, s. 125]

„*To není žádné svinstvo, ...*“ [1, s. 125]

Čítanka obsahuje celkem 9 příběhů o dětech - 4 ukázky českých autorů, 5 ukázek autorů zahraničních. Některé příběhy lze zařadit i mezi vyprávění o zvířatech či mezi příběhy dobrodružné.

Na základě svých zkušeností mohu uvést, že nejvíce zaujmou děti příběhy z knihy „*Mikulášovy patálie*“. Jsou psány velice humorně, dětem jsou blízké z jejich vlastního života. Oblíbené jsou nejen „patálie“ malého Mikuláše a jeho spolužáků, ale i „*Mikulášovy prázdniny*“ a další veselé historky autorů Goscinny - Sempé. Proto tyto knihy naše základní škola zakoupila a jsou využívány jako mimočítanková četba a u všech žáků i učitelů prvního stupně jsou velmi oblíbené. Jazyk překladatelky Tamary Sýkorové děti důvěrně znají. Výrazy, které chlapci v příbězích používají, se často objevují i v řeči dnešních dětí. Některá úsloví dokonce děti z těchto příběhů převzaly. Několik z nich jsem vybrala a zařadila do úryvků z obou ukázek uvedených v učebnici.

Příběhy „*Kudrny a copy*“ Ericha Kästnera a „*Siss a Unn*“ Tarjei Vesaase se dětem navzájem prolínají. Jsou si na první dějově velmi podobné, obsahují neznámá zahraniční křestní jména, oba mají hlavní dětské hrdinky - dívky. Proto se hoši u těchto článků nudí a je lépe použít ve výuce pouze jeden z těchto příběhů.

Článek Hany Pražákové „*Plamínky svíček*“ je vhodně zařazený jak obsahově, tak věkově do 4. ročníku. Ve struktuře učebnice patří do článků listopadového období, do času dušičkových svátků. Ukázku jsem sice zařadila do oddílu Vyprávění o dětech, ale zároveň se prolínají s kapitolou o tradicích. I když pojednává o smutném tématu, návštěvě hřbitova, dětem je blízký. Samy pocity, které prožívá hrdinka Kát'a, prožily nebo prožívají také.

Příběh ze starších časů o Pepánkovi v nové škole je dětem 9-10letým též blízký. Sice je svými výrazy zastaralý - viz úryvek ukázky (1, s. 53), ale obsahem odpovídá i naší době. Téma viny, vysmívání, trestu, šikany či důvěry k učiteli se týká i současného školství.

„*Liščí stopa ve sněhu*“ Františka Křeliny a „*Černá štika*“ Oty Pavla, příběhy českých autorů, patří zčásti k příběhům o zvířatech, zčásti je v nich obsaženo i dobrodružství. Jsou krátké, srozumitelné, dějově jednoduché a děti by je mohly zažít i v současné době. Po přečtení Křelinova článku se hlavním hrdinou nechal inspirovat i jeden z mých žáků. Ten spolu se svým otcem - truhlářem vyrobil sánky podobně jako hoch z ukázky. Tatínek k chlapci dokonce vedl obdobnou řeč jako otec v ukázce a prohloubil tím jeho zájem o budoucí povolání.

Neilustrovaná ukázka z knihy „*Emil Neplecha*“ Astrid Lindgrenové je též zajímavá, nechybí jí humor - viz úryvek z ukázky (1, s. 86), dětský průšvih, trest, tedy vše, co současné děti znají ze svých zkušeností, a proto se jim líbí.

3.2.6 Vyprávění o zvířatech

Labutě

autor: Lev Nikolajevič Tolstoj

český překlad: Josef Jílek

kniha: Povídky

počet stran: 1

ilustrace: Daniela Benešová

Labutě v hejnu táhly několik dní a nocí do teplých krajín nad mořem. Silné staré labutě hejno vedly, slabší mladé uzavíraly. Jedna mladá labuť zůstala pozadu, už neměla síly. Snesla se na hladinu a usnula. Ostatní se jí vzdálily. Před svítáním vlny ošplíchaly labutinu hrud', labuť natáhla krk, rozmáchla křídla a pokračovala v pouti nad mořem.

Den a noc a zase den a noc letěly bez oddechu nad širošířými vodami. Vysoko nad nimi plul po obloze měsíc v úplňku a hluboko pod nimi se modrala mořská pláň.

Nepřetržitý pohyb křídly labutě vyčerpával, ale bez oddechu pokračovaly v cestě. [1, s. 17]

Opička

autor: Ilse Klebergerová

český překlad: Hana Žantovská

kniha: Copak naše babi

počet stran: 3,75

ilustrace: Naděžda Bláhová

Farmář poslal do rodiny malého nalezeného šimpanze. Ten nechtěl jíst, jen se ustrašeně díval a kašlal. Babi se pokusila opičku nakrmit. Povedlo se to nakonec jenom děvčátku Inge. Opička se k ní přitulila a z lahve začala pít. Šimpanz spal s Inge v posteli, ale pořád kašlal. Lékař zjistil, že má zápal plic. Léčili ho léky, sirupy, ale opičce bylo čím

dál hůř. Inge se o ni celou noc starala, ohřívala jí deku, dávala léky, hladila ji. Opička se pomalu začala uzdravovat.

Je to o moc lepší, na plicích už nejsou skoro žádné šelesty. Když bude mít dobrou péči, uzdraví se.“

Babi stála v kuchyni u sporáku a vařila slavnostní oběd. Dům už nevoněl po cibuli a kandysu, ale po dobré hovězí polévce, po vepřovém se zelím a moučníku se šlehačkou.
[1, s. 47]

Orel

autor: Lev Nikolajevič Tolstoj

český překlad: Josef Jílek

kniha: Povídky

počet stran: 0,5

ilustrace: Daniela Benešová

Orel se usídlil s mláděty u cesty daleko od moře. Krmil je rybami. Jednou ho zahlédli lidé a házeli po něm kameny. Orel leknutím rybu upustil a lidé ji sebrali. Orel vlétl do hnízda a jen hladová mláděta utěšoval. Potom už jejich pískání nevydržel a zamířil opět k moři. Vracel se s rybou ve spárech, opatrně se rozhlédl, zda nejsou nablízku lidé a přistál v hnízdě.

Orlíčata pozvedla hlavy, rozevřela zobáky, a orel rybu roztrhal a nakrmil své děti. [1, s. 87]

Dvě typicky zvířecí ukázky jsou velmi krátké, jednoduché, poučné. Mohli bychom je zařadit i mezi bajky. Obě jsou z pera Lva Nikolajeviče Tolstého. Samotný obsah je velmi poetický, stejně tak i jazyk překladatele Josefa Jílka - viz úryvky z ukázek (1, s.

17, 87). Do výuky je obě ráda začleňuji a pracujeme s nimi spolu s žáky ať už čtením, dramatizací, nebo si je upravíme ze zvířecích hrdinů na lidské bytosti.

Příběh Ilse Klebergerové o uzdravení malého šimpanze je napůl i vyprávěním dobrodružným, ale patří i do skupiny příběhů o dětech. Je sice poměrně dlouhý, téměř 4 stránky textu, ale je proložen dvěma černobílými ilustracemi, což děti při zdlouhavé četbě rozptýlí. Děj má spád, je napínavý a dobře skončí, jako v pohádkách - viz úryvek z ukázky (1, s. 47).

3.2.7 Tradice

Vánoce na Starém bělidle

autor: Božena Němcová

kniha: Babička

počet stran: 2,25

ilustrace: Adolf Kašpar

Na Štědrý den se děti chtěly postit, aby viděly zlaté prasátko, ale vůle byla slabá. Štědře byl podělen kdekdo - drůbež i dobytek, babička ode všeho hodila i do potoka a zahrabala pod strom. Děti společně s babičkou lily olovo a spouštěly svíčky v ořechových skořápkách. Maminka rozkrajovala jablka, aby v nich děti spatřily hvězdičku. Po večeři děti očekávaly Jezulátko. Slyšely zvonek a rozběhly se k osvětlenému stromku. Zvenku zaslechly pastýřské koledy.

Nejdřív odtroubil melodii pastýřské písně kolední, pak začal zpívat: „Vzhůru vstaňte, pastýřkové, hlásná novina, Spasitel se nám narodil v Betlémě v chlévě“ atd. - „Máš pravdu, Kašpare, kdybych neslyšela tu píseň, ani by mi Boží hod nepřicházel tak veselý,“ pravila babička, poslouchajíc s potěšením. [1, s. 59]

Na Zelený čtvrtek

autor: Jindřich Šimon Baar

kniha: Hanýžka a Martínek

počet stran: 3

ilustrace: Karel Svolinský

Hanýžka pomáhá tatínkovi vypřahat a přitom mu vypráví, kolik mu snesly slepice vajec a chlubí se, co všechno už stihla v hospodářství udělat. Oba se pomalu přesouvali do světnice na oběd. Hanýžka je smutná, protože s ní Martin nemluví. Nechtěla si od něj vzít kočičky, Martin jí na oplátku nedal rybu z výlovu rybníka. Ani jí nepůjčil svoji

zvláštní řehtačku. Ale odpoledne se jí podařilo zahnat do chlívku prasátka, která Martinově mamince utekla. Za odměnu od ní dostala kapra.

Alespoň jednou kdyby ji nechal zatočit a prohlédnout si ten podivný nástroj! Už kolikrát vyběhla na Klenčí, Martin šel kolem s hlavou zvednutou, drkačku nesl pod paží, a když na něho vykřikla: „Martine, nech mě zadrkat,“ udělal na ni dlouhý nos, vyplázl jazyk a vykřikl: „Volej si na Tomše, ty Šmolice jedna, ty!“ Kdyby jí byl nabouchal, nemohl ji tak potupit jako touhle urážkou, a to všechno kvůli těm kočičkám! [1, s. 115]

Na Bílou sobotu

autor: Jindřich Šimon Baar

kniha: Hanýžka a Martínek

počet stran: 2,25

ilustrace: neuvedena

Hanýžka sesbírala v kurníku všechna vajíčka a šla se rodičům pochlubit. Maminka pekla mazance a chleby. Nabídla jim malý, už vystydlý chléb a všem po půstu chutnalo. K tomu si dopřávali kyselou mlékovou polévku, brambory na loupáčku a maminka v dobré náladě podala k chlebu i hrudku žlutého másla.

„Pomazánka!“ zatleskala ručičkama malá Marjánka.

„A na rozpek, děti! To abyste mámě políbili ruku,“ přidal se k chvále muž, a už načínal bochníček, až to chrustalo, už si nechal skrojenou patku, mazal si a podával selce.

Taková pěkná, vzácná chvílka lidského štěstí a spokojenosti snesla se v té chvíli na měkkých křídlech do selské světnice a usedla ke Královic stolu. [1, s. 121]

Pálení čarodějnic

autor: Božena Němcová

kniha: Babička

počet stran: 1,25

ilustrace: Adolf Kašpar

Babička šla s dětmi na zámecký holý vrch. Chlapci smolili košťata, rovnali do hranice dřevo a chvojí na pálení ohně. Také ze všech vrchů v okolí šlehaly plameny, chasa začala výskat a házet nasmolená košťata. Děvčata oheň přeskakovala.

Bylo již pozdě, když se vracela babička s dětmi domů. „Babičko, neslyšíte nic?“ šeptala Barunka, zastavíc babičku uprostřed kvetoucího sadu, blíže stavení, „jako by něco šumělo.“ - Nic to není, větrík zahrává listím,“ odpověděla stařenka doložíc: „Ten větrík dobře dělá.“ - „Proč dobře?“ - „Protože stromy k sobě sklání. Říká se, když stromy ve květu se líbají a objímají, že bude hojná úroda.“ [1, s. 140]

Téma tradic českých svátků je v čítance zastoupeno klasiky české literatury - Boženou Němcovou a její „Babičkou“ a Jindřichem Šimonem Baarem s ukázkami z knihy „Hanýžka a Martínek“. Všechny čtyři ukázky jsou barevně ilustrované. Ukázky B. Němcové žáky seznámí s jazykem, kterým se v dřívějších dobách hovořilo, chodské nářečí poznají v textech J. Š. Baara.

3.2.8 Životopisy

Josef Mánes

autor: údaj neuveden

kniha: údaj neuveden

počet stran: 1

ilustrace: Drahomíra Dvořáková

U Mánesů malovali skoro všichni. Josef se narodil v Praze v roce 1820. Od 15 let byl žákem pražské malířské akademie, potom byl v Německu: Vrátil se s odhodláním stát se opravdovým českým malířem. Vyzdobil kalendářní desku pro orloj Staroměstské radnice, kreslil obrazy chlapců a děvčat ze Slezska, Hanácka, putoval i na Slovensko, kresbami oslavoval českou minulost.

Josef Mánes nenosíval domů ze školy samé jedničky. Ale za malování by mu nestačila ani velká jednička s hvězdičkou. [1, s. 54]

Pan pohádkář

autor: údaj neuveden

kniha: údaj neuveden

počet stran: 1,5

ilustrace: Drahomíra Dvořáková

Karel Jaromír Erben se narodil v roce 1811 v rodině ševce, maminka byla z rodiny venkovského učitele. Farář rodiče přemluvil, aby dali Karla studovat. Vystudoval gymnázium, práva, stal se archivářem. Všude tenkrát zněla němčina, ale Erben byl vlastencem. Začal pro české lidi sbírat české písničky a vydal je v knize „*Prostonárodní české písně a říkadla*“. Zapisoval k nim i melodie. Podle lidových písní napsal i svoji nejslavnější knihu - „*Kytice z pověstí národních*“. Stále víc poznával naše pohádky - „*Zlatovláska*“, „*Pták Ohnivák a liška Ryška*“, ... Byl to pan pohádkář.

A kdybyste se dokázali vrátit takových sto padesát let dozadu a uviděli ho dospělého, jak jde po některé pražské ulici, ani byste si ho možná nevšimli. Obyčejný pán s brejličkami na nose. [1, s. 103]

Paní Božena Němcová

autor: údaj neuveden

kniha: údaj neuveden

počet stran: 1

ilustrace: Drahomíra Dvořáková

Božena Němcová měla štěstí - prožila dětství v krásném kraji v Ratibořicích, kde několik let žila i její babička. O té později napsala svoji slavnou knížku „*Babička*“. Psala pohádky a básničky, ale i povídky ze života prostých lidí, např. „*Divá Bára*“ nebo „*Karla*“.

Vypravuje v nich o lidech jako o svých blízkých, jako o těch, které má hodně ráda.

Snad je to důvod, že se tu a tam její povídky podobají jejím pohádkám. I tady vítězí dobro nad zlem a lidé si většinou pomáhají. [1, s. 141]

Prostřednictvím čítanky se žáci dozvědí základní údaje o životě tří významných českých umělců - Boženy Němcové, Karla Jaromíra Erbena a Josefa Mánesa. Pohádky Němcové i Erbena děti určitě znají a neškodí vědět, že jejich autory jsou právě tyto spisovatelé. Domnívám se, že žáci by se již v tomto věku měli o životě těchto osobností něco málo dozvědět. Jméno Josef Mánes je pro většinu dětí neznámé, proto je vhodné Mánesův krátký životopis doplnit ukázkami jeho ilustrací. V učebnici si jich prohlédneme celkem dvanáct a učitel jistě najde další reprodukce ve školním fondu či v knihovně a hodinu čtení jimi zpestří.

3.3 Poezie

Učebnice obsahuje celkem 32 básnických ukázek, na kterých se kromě poezie lidové, tedy bez uvedení autora, podílí 15 autorů, ale žádná autorka. Sedmi ukázkami je zastoupen Jaroslav Seifert, třemi Karel Jaromír Erben, po dvou ukázkách mají Ladislav Dvořák, Emanuel Frynta, Vítězslav Hálek, Jidřich Hilčr, Zdeněk Kriebel a Jan Skácel. Pouze jednou básní se prezentují František Halas, Josef Kainar, Oldřich Mikulášek, Karel Václav Rais, Václav Renč, Carl Sandburg a Fráňa Šrámek.

4. Nakladatelství Prodos - základní údaje

Pedagogické nakladatelství Prodos vzniklo v roce 1990 v Olomouci. Už od počátku bylo záměrem redakce vydávat koncepčně zpracované učebnice pro základní školy. Veškerá produkce nakladatelství sestává z nově vytvářených autorských textů. Byly postupně vytvořeny základní i doplňkové učební materiály pro všechny vyučovací předměty ZŠ kromě učebnic cizích jazyků a tzv. výchovných předmětů (výtvarná výchova, hudební výchova atd.). Od svého založení vydalo nakladatelství v rámci ucelených řad cca 290 učebnic pro základní školy. V aktuální nabídce je asi 200 titulů.

Vedle této snahy o vytvoření celostního strukturovaného souboru učebních materiálů klade redakce velký důraz na moderní přístup ke vzdělávání a sledování nových trendů ve výuce. Všechny učebnice mají přívětivé a originální grafické ztvárnění, snaží se o maximálně vstřícné a přehledné předvedení učební látky. Přitom jsou kladeny vysoké nároky na metodickou odbornost, úplnost a správnost.

Obsah učebnic nakladatelství je vytvářen podle Vzdělávacího programu základní škola. Rozsah a náročnost učiva daného předmětu a ročníku odpovídá osnovám tohoto programu. Všem učebnicím byla udělena schvalovací doložka MŠMT.

Všechny učebnice jsou vybaveny pracovními sešity, pokud samy nejsou pojaty jako pracovní texty. Jsou také doplněny příručkou pro učitele či učitelskou verzí publikace. Knihy mají jednotný formát 200 x 260 mm. Vazba učebnic je lepená a šitá současně, což zaručuje výtiskům dlouhou životnost. Učebnice jsou vydávány v ucelených tematických i ročníkových řadách, základní svazky jsou doplňovány rozšiřujícím učebním materiálem (cvičebnice, pracovní sešity aj.). Na tvorbě obsahu i metodiky se vždy podíleli učitelé základních škol. Velká pozornost je věnována i grafické úpravě učebnic a jejich vazbě. Nabízeny jsou za dlouhodobě stabilní a příznivé ceny.

Pro svoji diplomovou práci jsem zvolila *Čítanku 4* autorek doc. PhDr. Dagmar Dorovské, CSc. a doc. PhDr. Vlasty Řeřichové, CSc. s ilustracemi Josefa Kremláčka vydanou nakladatelstvím Prodos v roce 2000. Tuto učebnici schválilo MŠMT čj. 25285/2000-22 dne 15.8.2000 k zařazení do seznamu učebnic pro základní školy jako

součástí ucelené řady učebnic pro vyučovací předmět český jazyk s dobou platnosti 6 let. Je zpracována podle učebních osnov vzdělávacího programu ZÁKLADNÍ ŠKOLA.

4.1 Struktura učebnice

Učebnice *Čítanka 4* je přehledně rozčleněna na 10 celků. Každý z celků má svůj název, úvodní celostránkovou ilustraci k názvu se vztahující a některé kapitoly mají i krátký veršovaný text, jenž navozuje téma celého oddílu. Názvy jednotlivých kapitol mají dvě části - první část je obvykle též prvním veršem úvodní rýmováčky (př. Bajka, to je chytré čtení, Byl jednou jeden ... atd.), druhá uvádí formu textu (př. Z českých pohádek, Bajky atd.). Každý celek obsahuje průměrně 8 - 10 ukázek dané formy. Ne všem textům náleží ilustrace. Některé obrázky jsou barevné, jiné černobílé. Učebnici uzavírá seznam literatury, která byla při sestavování učebnice použita, tj. autor, název knihy, nakladatelství a rok vydání, u zahraniční literatury i autor překladu. Poslední stránky publikace jsou věnovány obsahu, tj. název kapitoly, název ukázky a jméno jejího autora.

U všech prozaických textů uvedených v mé diplomové práci jsem kromě autora, názvu ukázky, názvu knihy, ze které je ukázka vybrána, a stručného obsahu poznamenala, zda text doprovází ilustrace či nikoli. Neuvádím autora ilustrace, neboť celou učebnici obrázky doplnil Josef Kremláček. Přidala jsem též informaci o délce textu. Jedna stránka obsahuje 39 řádků o 83 úhozech, informace o délce ukázky jsou pouze orientační, přibližné (př. 1,5 stránky nebo 2,75 stránky). *Čítanka 4* má celkem 122 stran ukázek a ilustrací, 2 strany seznamu literatury a obsah učebnice je přehledně vytištěn na 3 stranách, celkem tedy publikace obsahuje 127 stran textu a obrázků.

4.2 Próza

V učebnici *Čítanka 4* nakladatelství Prodos najdeme sedm kapitol věnujících se próze (2., 6. a 9. kapitola se věnuje poezii).

1. kapitola - Byl jednou jeden ... - Z českých pohádek
 - strana 3 - 16
 - 8 prozaických a 1 básnická ukázka
3. kapitola - Dokud byl svět mladší - báje a pověsti
 - strana 25 - 36
 - 9 prozaických ukázek
4. kapitola - Bajka, to je chytré čtení - bajky
 - strana 37 - 42
 - 7 prozaických a 1 básnická ukázka
5. kapitola - Dobrodružství na stránkách knih - dobrodružné příběhy
 - strana 43 - 58
 - 9 prozaických ukázek
7. kapitola - Příběhy jsou ke čtení, k vidění i slyšení - divadlo, film, televize, komiks
 - strana 67 - 80
 - 5 prozaických ukázek
8. kapitola - Za pohádkou do světa - z pohádek jiných národů
 - strana 81 - 100
 - 9 prozaických a 2 básnické ukázky
10. kapitola - Vybíráme si knížku na prázdniny - vyprávění o dětech
 - strana 107 - 122
 - 9 prozaických ukázek

V každé kapitole předkládám informaci o všech prozaických textech v ní obsažených. Uvádím název článku, jméno autora, popř. překladatele, název knihy, ze

které je text vybrán a počet stran, které ukázka obsahuje. *Čítanka 4* Prodos je ilustrována jedním autorem, Josefem Kremláčkem, proto uvádím pouze informaci o tom, zda je text ilustrací doplněn či nikoli. Součástí údajů o článcích je jejich stručný obsah či nástin děje a zároveň ukázka z textu, která je vybrána za určitým účelem - dokončuje nastíněný děj, dokládá mé vlastní hodnocení textů, poukazuje na zvláštní prostředky jazykové (např. nářečí, zastaralá slova, cizojazyčné výrazy) a literární (např. humor, jednoduché rozuzlení děje).

4.2.1 Z českých pohádek

Kmotr Matěj

autor: Božena Němcová

kniha: Naše národní pohádky

počet stran: 0,75

ilustrace: neuvedena

Děj pojednává o lakomém statkáři Jírovi, který ukryl jídlo před kmotrem Matějem. Pravdomluvný Jírovův syn však vše vyzradil Matějovi a pravda vyšla najevo.

Dobře to Matěj vyvedl. Kmotr Jíra se za svou nehostinnost zastyděl, žena musela jídlo a pití na stůl postavit a oba teprve hosta častovali. [2, s. 4]

Honza a vrba

autor: Jiří Horák

kniha: Naše národní pohádky

počet stran: 1

ilustrace: ano

Pohádka o chudém tkalci, jehož syn se vydal prodat plátno. Při cestě domů se mu zželelo staré vrby a protože plátno neprodal, obtočil jí strom. Tkadlec poslal Honzu k vrbě pro peníze. Honza se kvůli penězům s vrbou popral a přitom ji vyvrátil. U kořenů stromu ležel hrnec plný dukátů.

Vrba byla stará, celá ztrouchnivělá, jak ji Honza chytil, zapraskalo to v ní a najednou ležela na zemi. Honza se podíval dolů ke kořenům, vidí tam hrnec a v něm plno tolarů a dukátů. [2, s. 5]

Případ s Hejkalem

autor: Karel Čapek

kniha: Devatero pohádek

počet stran: 1,5

ilustrace: ano

Hejkal ztratil hlas a lékař mu poradil, aby přestal se strašením v lese a našel si lepší práci, ve které se jeho hlas nebude tolik namáhat. Hejkal se přestěhoval do města a dal se na politiku.

„Tak co vám je?“ povídám.

„Pane doktore,“ sípal ten chlapík, “já jsem, prosím pěkně, ňáko ochraptělej.“

„To vidím,“ jářku, „a kterýpak vy jste?“ [2, s. 6]

O Šípkové Růžence

autor: František Hrubín

kniha: Špalíček veršů a pohádek

počet stran: 3,5

ilustrace: ano

Královským rodičům se narodila dcera Růženka. Při křtinách jí víly přisoudily hezkou tvář a hlas jako slavík určený ke zpěvu. Ovšem třetí vílu předběhla babice. Podle té se Růženka v 17 letech píchne o trn a zahyne. Třetí víla zmírnila tuto předpověď: Růženka nezahyne, pouze usne na sto let. Rodiče od té doby dceru hlídali. V den svých sedmnáctých narozenin vystoupila do zámecké věže, kde poprvé spatřila babici. Tam uviděla růži. Jednu květinu dostala a utíkala se s ní potěšit do své komnaty. Píchla se o trn a s Růženkou najednou usnulo celé království. Růže začala v komnatě růst tak rychle, že celý zámek zarostl ve chvíli trnům. Po devětadevadesáti letech zabloudil v tyto královské končiny princ. Před ním se rozestoupily šípkové větvičky zámku a princ vešel do chodby. Dovedla ho až k princeznině komnatě. Tam probudil Růženku

polibkem a celý zámek se probudil. Princ sám královským rodičům vyprávěl, co se událo a požádal krále o Růženčinu ruku. Brzy byla svatba.

„Dceruško,“ vykřikla vtom královna, „zahod’ ten prokletý kvítek!“ Spatřila šípkovou růžičku, Růženka si s ní v prstech hrála a pranic se nebála.

„Už mi neublíží, maminko,“ pravila Růženka a ukázala jí prstík, byla na něm čerstvá kapička krve, jako by se Růženka píchla před chvílíčkou, a ne před sto lety. [2, s. 10]

O líném Honzovi

autor: Josef Lada

kniha: Nezbedné pohádky

počet stran: 2

ilustrace: ano

K línému Honzovi, který jen stále ležel na peci, přišla sudička a předpověděla mu budoucnost: prý zabije draka, vysvobodí princeznu a vezme si ji za ženu. Všichni sousedé chodili Honzu navštěvovat a vyptávali se, obchodní cestující nabízeli různé užitečné věci ke koupi. Honza byl rád, že ho má kdo obracet z boku na bok a doufal, že se panování ve zdraví dočká.

Hned časně ráno příběhlo několik obchodních cestujících. Pojistili Honzu proti krupobití a nabídli mu ke koupi různé věci: sametové schody, varhany, zábradlí, mechanický mandl, výborné kyselé zelí, levné uhlí a prima Kutinovy zavínáče. [2, s. 12]

Jak se Cipísek narodil

autor: Václav Čtvrtek

kniha: Cipísek

počet stran: 1,5

ilustrace: neuvedena

Rumcajs se rozhodl ušít právě narozenému synovi Cipískovi boty, kalhoty a kazajku. Obul Cipískovi ušité boty a sám odešel do lesa. Cipísek nechtěl zůstat doma sám, tak se vydal na obchůzku. Manka se lekla, když Cipíska v kolébce nenašla. Našel ho Rumcajs u veverky, kam si Cipísek v botičkách sám došel.

Rumcajs si dlaní přičísl obočí a namířil na veverici pistol nabitou žaludem.

„Tak to tys nám ukradla Cipíska!“ Já?“ povídá veverka. „Vždyť on přišel sám. Přiběhl po cestičce a vylezl k nám na borovici.“ [2, s. 14]

Co vyprávěl vítr bílé růži

autor: Jan Vladislav

kniha: Uzel pohádek

počet stran: 1

ilustrace: neuvedena

Jarní vítr vyprávěl své milované růži, jak se pasáček se svými ovečkami musel za potravou stěhovat výš a výš z pastvin do hor. Když ho lidé hnali ještě výš, přeskočil z vrcholu země na nebe a jeho ovečky poslušně skákaly za ním. Od té doby je na nebi pasáček Měsíc a jeho ovečky mráčky.

Od té doby pase pasáček své ovečky na širých lukách oblohy. Trávy tam mají dost a nikdo je nevyhání, jen se na ně podívej. A když se budeš dívat dost dlouho a tiše poslouchat, uslyšíš i jeho písťalu. [2, s. 15]

Popletená pohádka

autor: Jiří Žáček, Olga Ptáčková

kniha: Hádanky a luštěniny na Vánoce

počet stran: 1

ilustrace: neuvedena

Humorně sestavené úryvky či pouhé věty z 16 známých pohádek, ze kterých vznikla popletená sedmnáctá pohádka. Je zde i seznam pohádek, ze kterých jsou úryvky otisknuty.

A když je kočár odvezl na zámek, Popelka se dala do práce. Postavila na stůl hrneček a poručila mu:

„Hrnečku, vař!“ Hrneček se dal do vaření a brzy byl plný medové kaše.

„To je všecko? A víc nic?“ divil se Rumcajs. [2, s. 15 - 16]

V *Čítance 4* nakladatelství Prodos je uvedeno 8 ukázek českých pohádek známých českých autorů, např. Boženy Němcové, Františka Hrubína, Karla Čapka, Josefa Lady nebo Václava Čtvrťky. Všechny pohádky odpovídají svým obsahem i jazykem věku žáků 4. ročníku. Svou délkou jsou pro děti přitažlivé, všechny jsou maximálně dvoustránkové. Pouze Hrubínova téměř čtyřstránková Šípková Růženka se tomuto průměru vymyká.

Všechny ukázky jsou dětem srozumitelné. Objevují se v nich slova nespisovná, hanlivá i lichotná, která jsou dětem sympatická, používají je i ve své mluvě (viz úryvky z ukázek). Obsah většiny uvedených pohádek připomíná i jejich současný život, společnost, lidské vlastnosti - lakotu, dětskou prostotu, hloupost i chytrost, lenost i pracovitost.

Polovina ukázek bohužel není ilustrována. Ilustrace v učebnici Prodos jsou veselé, převážně barevné, jistě žáky upoutají. Proto je škoda, že právě u pohádek, ke kterým ilustrace neodmyslitelně patří, chybí.

Hrubínova pohádka „*O Šípkové Růžence*“ je pro žáky 4. ročníku příliš dlouhá. Před čtením bych dala přednost poslechu magnetofonové kazety nebo CD. Zhlédnout by ji děti mohly i na videu.

Myslím si, že výběr pohádek z hlediska obsahu, použitého jazyka i délky ukázek odpovídá věku žáků, pro které je tato čítanka určena, jejich vědomostem, myšlení a čtecím schopnostem.

4.2.2 *Báje a pověsti*

Sisyfos

autor: Eduard Petiška

kniha: Staré řecké báje a pověsti

počet stran: 1,75

ilustrace: ano

Říční bůh Asópos se dostal do sporu s Diem - vládcem bohů. Hledal Dia a lstivý král Sisyfos mu jeho úkryt prozradil. Zeus Asópa bleskem zabil a potrestat za prozrazení i Sisyfa. Poslal k němu Smrt, ale Sisyfos ji provazem sešněroval a zavřel. Od té doby nikdo na světě neumíral. Bůh války Áres na radu Dia Smrt vysvobodil. Smrt Sisyfa odvedla do říše mrtvých, kde za trest musí valit do kopce balvan mramoru, který mu na kopci uklouzne a sjede ze svahu dolů. Jeho marná práce se stále opakuje.

„Sisyfos zvrátil na zemi všechnen pořádek,“ řekl vládce bohů, „kdo jiný může osvobodit Smrt a poslat ji na lidi než ty, bůh války.“

Bůh Áres sestoupil na zem, rozrazil dveře komory, v níž Sisyfos věznil Smrt, a osvobodil svou přítelkyni. Sotva byla Smrt na svobodě, chopila se Sisyfa a odvěkla ho do podsvětí. [2, s. 27]

Sfinga

autor: Hana Doskočilová

kniha: Diogenés v sudu

počet stran: 1

ilustrace: ano

Na skále za hradbami města Théb se usadila obluda jménem Sfinga. Kdo chtěl projít městskou branou, musel odpovědět na její otázku: Kdo chodí ráno po čtyřech, ve dne po dvou a večer po třech nohou? Kdo neodpověděl, zemřel. Jednou se objevil moudrý

Oidipus, který hned uhodl - ráno batole, ve dne dospělý a večer stařec o holi. Sfinga se rozzuřila a pádem ze skály se zabila. Oidipus se v Thébách ujal kralování.

Jediná věc je na celém příběhu víc než podivná: Proč se Thébané nechávali škrtit jeden po druhém? Kdyby se na Sfingu smluvili, jistě by ji přemohli! Ale to každý pořád počítá, že na něho nedorazí ... a čeká na Oidipa. [2, s. 28]

Tři pruty Svatoplukovy

autor: Hana Doskočilová

kniha: Damoklův meč

počet stran: 1

ilustrace: ano

Kníže Svatopluk vládl Velkomoravské říši. Na smrtelném loži přemýšlel o své vlasti a chtěl po svých třech synech, aby drželi pospolu. Dal jim tři svázané pruty, ať je zlomí. Nedokázal to ani jeden z nich. Tak poznali, že pokud budou svorní všichni tři, nikdo je nezlomí. Ale hned po Svatoplukově smrti se začali rvát o knížecí stolec, až se jim zděděná říše rozpadla mezi německého krále a kočovné kmeny.

„Budete-li svorní, synové moji, jako ty tři pruty v jedné otýpce, nikdo vás nezlomí. Což jste to na vlastní oči neviděli?“

„Viděli, otče, viděli.“

„Každý sám však neznamená nic. I to jste pochopili?“

„Pochopili,“ odpověděli všichni tři, aby otci nedělali těžkou hlavu. [2, s. 29]

O příchodu Židů do Čech

autor: Eduard Petiška

kniha: Golem a jiné židovské pověsti a pohádky ze staré Prahy

počet stran: 2,75

ilustrace: ano

Čechům vládl moudrý Krok. Po jeho smrti se vlády ujala jeho nejmladší dcera Libuše. Po letech si zvolila za manžela Přemysla. Její dvě sestry zemřely a brzy pocítila příchod smrti i Libuše. Na smrtelné posteli moudře hovořila k Přemyslovi, synovi Nezamyslovi a všem vladykům. Synovi odkázala věštbu - jeho vnuk usedne za knížecí stolec a do jeho kraje dorazí houf cizinců, které má přijmout a poskytnout jim ochranu. Tak se stalo - vnuk Nezamysla Hostivít se při příchodu cizinců poradil s vladyky a přidělil novým obyvatelům, Židům, levý břeh Vltavy, dnes Malá Strana. Židé pomáhali králi v bojích. Postupně jich přibývalo a prosili knížete Bořivoje o nové sídlo. Dostali jej na pravém břehu Vltavy, kde dnes stojí zbytky starého židovského města pražského.

Kníže Hostivít se zamyslíl. Poznal v příchozích cizince, které mu kněžna Libuše ve snu ohlásila. Nechtěl však rozhodnout sám. Míval ve zvyku radit se s vladyky. Proto řekl: „Vraťte se ke svým a vyčkejte. Až pro vás vyšlu posla, přijďte si pro odpověď.“ [2, s. 31]

Jak byl založen hrad Pernštejn

autor: Oldřich Sirovátka

kniha: Brunclík a lev

počet stran: 1

ilustrace: neuvedena

V hustých lesích žil mladý uhlíř. Zdálo se mu, že když je u svých milířů, někdo mu doma krade. Přistihl při krádeži zubra. Chytil ho za oba rohy a zápasil s ním tak dlouho, až zubra přemohl. Odtáhl ho až na brněnský hrad, kde zrovna kníže pořádal hostinu. Knížeti se líbil odvážný mladík a za odměnu dostal uhlíř krajinu kolem své chalupy a stal se rytířem s erbem zubří hlavy. Na místě uhlířovy chalupy stál za několik let pyšný hrad Pernštejn.

Na stráni pod hradbami stojí starý mohutný strom, je to tis. Říká se, že hrad prý bude trvat tak dlouho, než na tisu uschne poslední větev a poslední ratolest.

[2, s. 33]

Dávné příběhy, jak je svým dětem vyprávějí romské maminky

autor: Hana Doskočilová

kniha: ukázky z časopisu Mateřídouška

počet stran: 2

ilustrace: ano

O toulavé kapce krve

Romové se rádi toulají, zůstávají tam, kde jejich práci potřebují. Po pár týdnech zase putují dál. Mají všichni v krvi aspoň jednu toulavou kapku. První, kdo od rodiny nadobro odešel, byla dívka Raša.

O nemocném králi

Romka Raša připravila nemocnému králi masti a čaje, ale král stonal dál. Přišla na to, že král není nemocný, ale má strach a s tím mu ona pomoci nemůže. I tak jí král poděkoval a pustil ji za ostatními Romy, po kterých se jí už stýskalo.

O velikém nebezpečí

Sotva Raša vyjela z města, viděla pluky nepřátel. Rozhodla se králi pomoci, ale ten nebyl se svým strachem k nalezení. Vzala si tedy jeho výstroj a vedla královny vojáky do boje. Pánbůh jí k vítězství pomohl. Ve městě prohlásili Rašu, malou Romku, za královnu.

Nikoho by ani ve snu nenapadlo, že první, kdo odejde nadobro, bude malá Raša. Už nebyla tak malá, kdepak, a báječně se od svých deseti romských švagrových naučila léčitelskému umění. [2, s. 34]

O skřítkovi

autor: Eva Kilianová

kniha: Obří pantofle

počet stran: 1

ilustrace: neuvedena

V jednom olešnickém stavení měli skřítko, který všem se vším pomáhal. Sousedé jim ho záviděli. Rodina nesměla zapomenout, že z každého jídla musí dát tři lžíce nebo tři kousky na skřítkův talíř za pec. Jednou panímáma navařila švestkové knedlíky a hned tři oddělila, ale nová děvečka nic nevěděla o jejich pravidlu. Jeden knedlík tajně snědla. Skřítek na to přišel, panímáma hned děvečku na pravidlo upozornila a skřítkovi jeden knedlík přidala - a bylo zase dobře.

„Ty, Maňko,“ povídá nové děvečce, „tady z toho talířku at’ mně nic nebereš, to ti povídám! To je talíř našeho skřítko, a pokud ten přebývá ve stavení, všechno se nám daří.“ [2, s. 36]

V učebnici najdeme celkem sedm ukázek bájí a pověstí výhradně českých autorů. Týkají se minulosti nejen české (např. příchod Židů do Čech, založení hradu Pernštejn či kníže Svatopluk), ale i řecké (*„Sfinga“*, *„Sisyfos“*) nebo romské (o dívce Raše). Některé ukázky souvisí s probíraným vlastivědným učivem, např. *„Tři pruty Svatoplukovy“* (autor Hana Doskočilová) nebo *„Jak byl založen hrad Pernštejn“* (autor Oldřich Sirovátka).

Pověsti Hany Doskočilové o Svatoplukovi a Eduarda Petišky o Židech v Čechách či Sirovátkova pověst o založení hradu Pernštejn přímo souvisí s učivem. Ukázky jsou do čítanky velmi vhodně zvoleny a lze jich využít i při výuce vlastivědy. Stejně tak lze využít příběhy Hany Doskočilové o romských dětech. Ve většině tříd pracuje učitel s žákem či žáky této národnosti, kteří jim jistě rádi odsouhlasí nebo poprou v ukázkách

uvedené skutečnosti. České děti se tak o svých kamarádech dozvědí něco, co možná dříve nevěděly.

Některé články jsou pro děti složité, zvláště svým jazykem, cizími jmény obtížnými z hlediska výslovnosti. S takovými články je třeba pracovat déle, nacvičit výslovnost jmen, dlouhých či neznámých slov. Báje a pověsti však určitě do seznamu četby pro žáky 4. ročníku patří, zvláště ty z české historie, neboť obohacují dětskou duši, přispívají k vlastenectví a k pocitu sounáležitosti s národem.

4.2.3 Bajky

Hrnek od medu

autor: Jaroslav Langer

kniha: Špalíček našich nejkrásnějších bajek

počet stran: 0,2

ilustrace: neuvedena

Hrneček poznal, že když je plný medu, hejno much bylo jeho kamarádkami. Jakmile hrnek od medu vyčistily, byl hrnek opuštěn.

„Nyní vidím,“ pravil hrnek k sobě, „že každý jen v šťastné době vezdy přátel dosti mívá. V nouzi pak - opuštěn bývá.“ [2, s. 38]

O hroznech, které rostly vysoko

autor: Oldřich Syrovátka

kniha: Bajky

počet stran: 0,5

ilustrace: neuvedena

Liška dostala chuť na hrozny, ale byly pro ni příliš vysoko. Po několika marných pokusech na hrozny vyskočit schlíple odcházela. Pro útěchu si říkala, že jsou hrozny jistě kyselé, tak co by se namáhala. Jako člověk, který pomlouvá vše, co nemůže dokázat.

„To bych tomu dala, abych se zbytečně namáhala. Ať si hrozny visí, co mi po nich. Jsou jistě ještě kyselé, trpké, brr, kdo by je jedl!“

A liška pohrdlivě odcházela. [2, s. 39]

O vlkovi a oslu

autor: Josef Lada, Jan Vrána

kniha: Bajky

počet stran: 0,5

ilustrace: neuvedena

Vlk potkal osla. Přivázal si ho k sobě provazem a nechal se táhnout k sobě domů. Osel jej však přelstil a táhl jej na opačnou stranu do vsi. Tam vlkovi dali řádně na pamětnou, aby si pamatoval, že i osel se naučí myslet, jde-li mu o život.

„Ach ouvej, takový hloupý osel mě doběhl.“

„Pamatuj si, vlku, jednou pro vždy: I osel, když mu jde o život, se rychle naučí myslet.“
[2, s. 40]

Jak vlk věřil slibům

autor: Oldřich Syrovátka

kniha: Bajky

počet stran: 0,75

ilustrace: neuvedena

Liška se dívala do studny, kde uviděla kotouč sýra. Skočila tam pro něj, ale zjistila, že to byl měsíc. Čekala, kdo půjde kolem, aby ji vysvobodil. Jednoho dne šel okolo vlk. Liška mu slibovala sýrové hody a vlk neodolal. Skočil do okovu ve studni, ten s ním klesal ke dnu a přitom lišku v druhém okovu vytahoval. Až dole vlk poznal, že se dal napálit.

„Vlčku, pojď za mnou dolů! Pohostím tě dobře, připravím ti bohaté hody. Vidíš ten kulaťoučký sýr? Kdybys věděl, jak je dobrý a lahodný. Kus jsem snědla, ubylo ho, ale ještě je ho stále dost pro tebe.“ [2, s. 41]

Cizojazyčná bajka

autor: Ladislav Dvorský

kniha: Knížka za vysvědčení

počet stran: 1

ilustrace: neuvedena

Londýnský vrabec se ptal kačera, proč má za ženu cizinku - kachnu z Prahy. Kačer prohlásil, že chtěl vždy nějakou jinou ženu, protože v londýnské mlze se kachny těžko vybírají. Nevěděl ani, zda budou jejich děti mluvit anglicky nebo česky. Kachna to doma vyřešila - budou mluvit oběma jazyky. Kachňatům to bylo jedno, stejně si jen pípala.

Kačer se zamyslel. Až dosud si všímal jen kachniny krásy a chytrosti. O této závažné věci zatím nepřemýšlel. A čím déle nad tím hloubal, tím méně moudrý z toho byl. [2, s. 41]

Marná pomsta

autor: Leo Pavlát

kniha: Osm světél

počet stran: 0,5

ilustrace: neuvedena

Ptáček si chtěl na mořském břehu stavět hnízdo. Když si shromáždil materiál, přišel příliv a vše odplavil. Ptáček se chtěl moři pomstít a celý den po kapkách odnášel vodu na souš a do moře házel zrnka písku. Po několika dnech byl úplně vyčerpaný. Jiný pták mu pověděl, že jeho práce je zbytečná, moře tímto způsobem nezničí. Ptáček si vzal ponaučení a na souši dále od břehu si vystavěl hnízdo.

Ptáček se velice rozzlobil. „Přísahám, že se moři pomstím!“ zvolal a hned začal plnit své předsevzetí. [2, s. 42]

Učebnice z nakladatelství Prodos obsahuje šest bajek českých autorů. Jejich předností je jejich velmi jednoduchý obsah a hlavně jejich stručnost. Kromě jednostránkové „*Cizojazyčné bajky*“ Ladislava Dvorského se všechny vejdou na polovinu učebnicové strany. Dvě ukázky veršovaných bajek Jiřího Havla a Ivana Andrejeviče Krylova jsem zařadila do oddílu poezie, proto se o nich v prozaických útvarech nezmiňuji.

Každá bajka obsahuje poučení i do současného života. S bajkami může učitel dále pracovat, rozvíjet a obohacovat jejich obsah, zaměňovat zvířata s lidmi, nejlépe z vlastního okolí, přizpůsobovat jejich hrdiny a děj současnému světu.

S výběrem bajek do čítanky jsem spokojena, pouze bych, jako v případě pohádek, uvítala více ilustrací pro obohacení tohoto žánru.

4.2.4 Dobrodružné příběhy

Před pěti tisíci lety

autor: Eduard Štorch

kniha: U veliké řeky

počet stran: 1,5

ilustrace: ano

Dva chlapci lovili v řece kachny. Jednomu se podařilo chytit kachnu, druhému však vyplašil kačera orel. Vtom na skále uviděli několik cizích mužů. Opatrně vylezli z vody na břeh, aby si je prohlédli. Viděli cizí raněné, ale veselé muže, kteří se radovali, že došli k Veliké řece. Ale mezi nimi nehybně ležel i muž z tlupy obou chlapců.

Hoši se chvěli hrůzou. Jací to lidé přišli sem, do loviště jejich tlupy? [2, s. 45]

Lovci a sběrači

autor: neuveden, přeloženo z angličtiny

český překlad: J. Hrabínová, M. Krtilová

kniha: Velká dětská encyklopedie (údaje neuvedeny)

počet stran: 0,25

ilustrace: ano

Krátký popis života prvních lidí - lov zvěře, sběr bylin, stěhování, výroba hraček a zbraní, jeskynní malby.

Ulovená zvířata jim poskytovala nejen potravu, ale i tuk na svícení; z kůže si šili oblečení a stavěli obydlí a z kostí si vyráběli zbraně, kostry stanů, ozdoby a hračky. [2, s. 45]

Kryštof Kolumbus

autor: Hana Doskočilová

kniha: Když velcí byli kluci

počet stran: 2,5

ilustrace: ano

Malý Kryštof nechtěl zdědit řemeslo po otci - tkání. Bavilo ho číst a psát. Jeho učitel mu v Janově ukázal přístav. V přístavu poznal několik námořníků. Napsal za jednoho dopis, dostal zlatáček, ale tatínek se kvůli tomu zlobil. Chtěl mít z Kryštofa tkalce. Ale Kryštof dál do přístavu utíkal, psal dopisy, dostával zlatáčky. Otec nakonec souhlasil s Kryštofovou volbou stát se námořníkem, ale přesto ho od dlouhých cest po moři zrazoval. Kryštof Kolumbus na tento rozhovor vzpomínal celý život.

„Ubohý chlapče, nevíš, co tě čeká. Budeš se trmácet na lodích, z nichž každá druhá ztroskotá. A jestli to přežiješ, celé měsíce a celá léta nebudeš mít pod nohama pevnou zem. Tak dlouhá, bezmála nekonečná je cesta do Indie. A plátno tam stejně nemají o moc lepší.“ [2, s. 48]

Plodiny z Nového světa

autor: neuveden, přeloženo z angličtiny

český překlad: J. Hrabínová, M. Krtílová

kniha: Velká dětská encyklopedie

počet stran: 0,5

ilustrace: neuvedena

Krátký článek o cestovatelích do Nového světa - Ameriky. Objevili zde zlato, stříbro, ale i brambory, kukuřici či rajčata.

Asi tě překvapí, kolik potravin, které běžně jíme, pochází z nového světa. Až zase budeš jíst rajská jablíčka, bramborovou kaši nebo mlsat čokoládu, vzpomeň si, že za ně vděčíme původním obyvatelům Ameriky. [2, s. 49]

Nevydařený lov

autor: Ernest Thompson Seton

český překlad: L. Bubeníková, J. Valja

kniha: Dva divoši

počet stran: 1,25

ilustrace: ano

Chlapec Yan v lese pozoroval lišku, která chtěla chytit zajíce. Zajíc dělal, že spí, až když liška blízko něj vyskočila, skočil opačným směrem a pod liškou unikl. Liška se marně snažila zajíce dohonit, musela si nakonec jít hledat večeři jinam. Yan se vrátil do tábora šťastný, že zase poznal jedno tajemství lesa.

Ušák hrál jinou hru. V okamžiku, kdy liška vyskočila, stejně prudce skočil opačným směrem a unikl pod svým nepřítelem, takže chytračka liška dopadla na prázdný trs trávy. Znovu vyskočila, ale zajíc se odrazil jako míč opačným směrem a pokračoval v této matoucí sérii nádherných nepravidelných skoků. [2, s. 50]

Medvěd grizzly a kotě

autor: Jeffrey Mousaieff Masson

český překlad: R. Podaný

kniha: Když se zvířata kamarádí

počet stran: 1,25

ilustrace: ano

Malé medvídko porazil vlak, ale zázračně se vyléčilo v záchranné stanici. Medvěd ovšem neuměl lovit, proto žil sám ve svém výběhu ve stanici. Jednou se k němu zatoulalo malé

vyhublé kotě. Medvěd mu ze svého oběda oddělil kuřecí maso a kotě vše snědlo. Nakonec oba usnuli. Tak to šlo den za dnem, stali se z nich kamarádi.

Pokaždé, když kořátko s masem skončilo, mu huňáč upustil další kousek. Kotě mělo co dohánět a cpalo se jak divé. Konečně mělo dost, zívlo od ucha k uchu, lehlo si vedle medvěda a usnulo.

A na stejném místě je David našel i druhý den. [2, s. 51]

Dobrodružství pod širákem

autor: Svatopluk Hrnčíř

kniha: Knížka za vysvědčení

počet stran: 3

ilustrace: neuvedena

Chlapci se rozhodli jako praví zálesáci spát pod širákem. Sami si pekli maso a placky. Večer ulehli na celtu a přikryli se dekou. Jednoho hochu probudila zima. Zároveň zahlédl, jak někdo kamarádovi krade batoh. Vzbudil souseda a spolu se dali do pronásledování. Vypátrali však jenom starého houbaře. Po návratu na stanoviště se probudil i okradený. Hoši zjistili, že má svůj batoh navlečený na nohou, protože mu v noci byla zima.

Jenomže má taky hůl!

Děda s ní však docela pokojně rozhraboval keříčky a listí.

„Taky jste si přivstali?“ dobrácky se na nás usmíval. „Ale nerostou. Mělo by zapršet.“

Pak mi pod nos přistrčil košík. Na dně jsem uviděl pár pokroucených kozáčků. [2, s. 54]

Tábornická praxe aneb Jak se žije v přírodě

autor: Vladimír Kubeš

kniha: Malá tábornická encyklopedie

počet stran: 1

ilustrace: ano

Popis stavby nouzového přístřeší pro přespání v přírodě a popis zálesácké vesty - speciálního oděvu, jenž je určen pro pobyt v přírodě.

Stačí nám kus plachty nebo stanový dílec, který zkombinujeme s přírodními útvary nebo jinými vhodnými objekty. Plachtu vypneme u vyvráceného kmene, u kupky sena, použijeme skalní převis a plachtu k němu přitiskneme pomocí napruženého klacku. [2, s. 55]

Na ostrově

autor: Arthur Ransome

český překlad: Z. Wolfová

kniha: Boj o ostrov

počet stran: 2

ilustrace: neuvedena

John, Zuzana, Titty a Roger - sourozenci - podnikají o prázdninách dobrodružné výlety na své plachetnici Vlaštovce. Přistáli na ostrově, vyložili všechny věci a vydali se na obhlídku ostrova. Našli si místo na táboření, kde už někdo připravil ohniště - asi domorodci. Prošli ostrov, ale už tam nikdo nebyl. Postavili stany, přinesli z pobřeží zásoby, dotáhli dřevo. Kapitán John se přece jen vydal na konec ostrova, kam ještě nedošli, aby prozkoumal terén.

„Vždyť jsme prošli celý ostrov“, namítla Zuzana.

„Ale nedošli jsme až na konec.“

„Tam je to samá skála.“

„Já se tam přece jen zajdu podívat,“ řekl kapitán John. Zanechal prvního důstojníka s posádkou nad vařením a vydal se na jižní cíp ostrova. [2, s. 58]

Celkem devět ukázek je opatřeno pouze šesti ilustracemi. Domnívám se, že vzhledem k délce příběhů je toto číslo minimální. Na celkem 15 stránkách textu objevíme pouze 2 ilustrace barevné, ostatní jsou v provedení černobílém. Dobrodružné příběhy s opravdovým dějem jsou více než jednostránkové, a taková ukázka děti pravděpodobně neupoutá ani na první pohled, ale ani po jejím přečtení.

Ukázka z knihy Eduarda Štorcha „*U veliké řeky*“ některé žáky možná donutí, aby si knihu přečetli celou, neboť ukázka končí otázkou - viz úryvek z ukázky (2, s. 45). Děj pokračuje, ale nevíme, jak. Článek jistě vybízí žáky i učitele k vlastnímu dokončení. Lze jej použít i při hodinách slohového výcviku. Poté by určitě bylo vhodné knihu přinést do výuky, aby se všichni dozvěděli, jak celé dobrodružství opravdu skončí.

Příběh o Kryštofu Kolumbovi je poměrně dlouhý, navíc s několika neznámými výrazy. Je nutné je žákům před vlastním čtením objasnit, aby obsah uvedeného článku pochopily. Děti jsou nenásilnou formou vyprávění seznámeny s osobností Kryštofa Kolumba, jeho dětstvím. Je obohacen ilustrací barevných lodí na moři. Toto téma by našlo využití při výtvarné nebo pracovní výchově, jistě by se v souvislosti s probíraným učivem ve vlastivědě či v přírodovědě hodilo vyrobit nástěnku s použitím tohoto a dalších článků o významných objevitelích. Přispěje k tomu určitě i následující článek „*Plodiny z nového světa*“, který s předchozí ukázkou přímo souvisí.

Další příběh, tentokrát zahraničního autora E. T. Setona, „*Nevydařený lov*“, je opět spjatý s jiným vyučovacím předmětem - přírodovědou. Souvisí s učivem o lesních zvířatech probíraným ve 4. třídě ZŠ. Žáci se pomocí dobrodružného pozorování liščího lovu učí o zvířatech i z jiné stránky než učebnicové, encyklopedické - viz úryvek z ukázky (2, s. 50).

Následujícím zvířecím příběhem je barevně ilustrovaný článek o medvědu a kotěti, o kamarádství mezi velkým medvědem uzavřeným v kleci a malým koťátkem, které se k medvědovi zatoulá. Z obou se stali kamarádi i přes všeobecně - také dětem - známou věc, že medvěd je šelma, která by klidně mohla kotě sežrat.

Nejdelší - třístránková ukázka autora Svatopluka Hrnčíře je opět, bohužel, bez ilustrace. Obsah je dětem blízký, příběh možná někteří již sami prožili nebo by jej chtěli prožít. Jistě by jim k tomu byl nápomocen i encyklopedický článek s obrázkovým doprovodem o tom, jak si svépomocí postavit pravé tábornické prázdninové přístřeší v přírodě.

Neilustrovaný prázdninový příběh „*Na ostrově*“, jehož autorem je Arthur Ransome, uzavírá kapitolu dobrodružných vyprávění. Domnívám se, že je pro žáky sice vhodný obsahem, ale již méně svým jazykem. Cizí křestní jména s anglickou výslovností, složitá cizí slova, dlouhé obtížné výrazy - to vše pravděpodobně přispěje k nezájmu o tento obsahově přijatelný článek. Je nutné, jako v některých jiných ukázkách, předem s žáky procvičit výslovnost cizích jmen, vysvětlit některá složitá slovní spojení. Tím dětem obsah více přiblížíme.

4.2.5 Divadlo, film, televize, komiks

Dlouhý, Široký a Bystrozraký

autor: Karel Jaromír Erben

dramatizace: Eduard Vavruška

kniha: Loutkové hříčky

počet stran: 5

ilustrace: ano

Zveršovaná pohádka o králi, který chtěl předat vládu synovi, ale ten se nejdřív musí oženit. Doporučil mu vyjít do věže a tam si na obraze vybrat tu nejkrásnější pannu. Vybral si však princeznu zakletou. Ihned vyrazil do světa. Potkal Dlouhého, Širokého a Bystrozrakého, kteří mu vypověděli, co kdo dokáže. Vzal je tedy do služby. Všichni přišli k černokněžníkovi, který věznil zakletou princeznu. Dostali od něj úkol - vylovit z moře prsten, v němž je princezna zakletá. S pomocí svých přátel Dlouhého, Širokého a Bystrozrakého jej princ z moře vyzvedl, donesl jej černokněžníkovi, který hodil prsten na zem. Objevila se princezna. Černokněžník prohrál, proměnil se v havrana a odletěl. Poté se princ s princeznou a třemi kamarády vypravili zpět ke králi na hrad.

PRINC: *Všechny беру!*

Na mou věru...

TOVARYŠI: *Дěkujeme за дѣвѣру! -*

Какý nám даш, пане, првнй úkol?

PRINC: *Розгледни се, Бистрозракý, вѣкол -*

а укаж нам цесту к чѣрнѣ вѣжи,

кде чародѣй невѣсту mou стрѣží!

BYSTROZRAKÝ: *(тоčí се s rukou u očí kol dokola. Potom rázně ukáže paží*

а všichni odejdou)

[2, s. 70]

Divadlo

autor: neuveden, přeloženo z angličtiny

český překlad: J. Hrabínová, M. Krtilová

kniha: Velká dětská encyklopedie

počet stran: 0,25

ilustrace: neuvedena

Článek seznamuje děti se vznikem divadla, kulis, později i divadelních sálů a osvětlení.

Již po staletí lidé rádi navštěvují divadla a sledují divadelní hry. První divadla postavili Řekové asi před 2 500 lety. Diváci seděli na kamenných sedadlech vytesaných do úbočí pahorku. [2, s. 73]

Rumburak vypravuje pohádku

autor: Miloš Macourek, Hermína Franková

kniha: Arabela

počet stran: 2

ilustrace: ano

Místo pana Majera se objevil v televizním studiu Rumburak v Majerově podobě. Mezitím v pohádkové říši před krále předstoupila Červená karkulka. Žalovala na vlka, který se do pohádky nedostavil. Vtom něco zasvištělo a králi na klíně přistála televize - dárek od Rumburaka. Obrazovka se rozsvítila a pan Majer - Rumburak - začal vyprávět popletenou pohádku O Červené karkulce. V království se nestačili divit - Červená karkulka měla sníst babičku, pak i myslivce. Na obrazovce se objevil náhle nápis TECHNICKÁ PORUCHA. V pustém hradu otočil pan Majer prstenem a stál tu zase Rumburak. Vyhrožoval obrácením dalších pohádek naruby a myslel si, že mu král raději nabídne půl království i s princeznou Arabelou.

„Protože si na babičce moc pochutnala,“ vyprávěl falešný pan Majer, „šla se do lesa proskočit. Potkala tam myslivce. Zase pěkně pozdravila a pak ham! Snědla i myslivce.“
V komnatě byla už nejen královna, ale taky Arabela s Xeníí.
„Karkulka že snědla...,“ žasla Arabela.
„Ne, to není možné!“ zasténal král. [2, s. 75]

Návštěvníci

autor: Ota Hofman

kniha: Návštěvníci

počet stran: 2

ilustrace: ano

V roce 2484 je Země ohrožena srážkou s kometou. Jedinou možností záchrany je přesunout Zemi v prostoru a čase. Způsob přesunu objevil v minulosti jedenáctiletý Adam Bernau, ale jeho poznámky shořely při požáru. Výprava čtyř účastníků výpravy na Zemi se pokusí poznámky zachránit. Ocitáme se v 15. kapitole, kdy se návštěvníci právě přesunovali do minulosti. Vše probíhalo bez závad ve voze lada - niva VI. Po chvíli přistála vedle bílého kmene břízky hodinu před požárem domu Bernauových.

Niva VI se se skřípotem zhoupala a naklonila na stranu, zachycena za podvozek na malé plošině strmého skalného útesu. Přední kola se bezmocně točila ve vzduchu, pod sebou propast.

„Jinak je tu strašně krásně“, řekl Karas, když se rozhlédl po okolí. „Jsou tu kytky! A lítají tu ptáci!“ [2, s. 78]

O Beršových čarodějných knihách

autor: Jiří Černý, Pavel Zátka

kniha: ukázka z časopisu Mateřídouška

počet stran: 2

ilustrace: komiks nakreslila Eva Šedivá

Sedlák Berš vlastnil 3 čarodějné knihy, ze kterých čerpal svou kouzelnickou moc. Měl dva zvědavé synky, kteří čarodějné knihy našli. Četli si v nich a vyčarovali mračna havranů, ti statek ohrožovali. Berš na poli vycítil nebezpečí, spěchal domů a kouzelnickým zaříkávadlem pohromu odvrátil. Tehdy se sedlák zapřisáhl, že s čarováním přestane. Knihy vhodil do potoka, ale jednu náhodou vylovil chalupník Kuba. Když zjistil, že nerozumí ani slovu, hodil ji na půdu. Syn Kubíček ji objevil a začaly se dít divné věci - pluhy samy oraly, koně tancovali, vozy samy jezdily. Naštěstí se právě vrátil otec Kuba a našel synka za komínem zabraného do čtení. Vytrhl mu knihu z rukou a ve světnici s ní zatopil. V tu chvíli se všechno vrátilo na své místo. Ale knihy byly tři. Kde jsou zbylé dvě?

ukázka z komiksu [2, s. 80]

Uvést děti do divadelního prostředí se pokouší krátký encyklopedický článek „Divadlo“ pojednávající o historii divadla, herců, scény, kulis.

První ukázka v podobě scénáře - viz úryvek z ukázky (2, s. 70), přímo vybízí sehrát známou pohádku „Dlouhý, Široký a Bystrozraký“ jako divadelní představení. Text je jednoduchý, veršovaný, dobře zapamatovatelný. Ukázka obsahuje i návod, jak se po scéně pohybovat, co dělat s rukama, jaký zvolit výraz v obličeji. Pro učitele je tímto role

režiséra usnadněna. Žáci jistě s nadšením namalují potřebné kulisy při hodinách výtvarné výchovy nebo je vyrobí při pracovních činnostech a o herecké role se budou přetahovat. Hodiny čtení tato činnost oživí a děti se před ostatními třídami se svým divadelním uměním rády předvedou.

Dětem známý televizní seriál o Rumburakovi a Arabele Miloše Macourka a Hermíny Frankové připomene článek „*Rumburak vypravuje pohádku*“. Určitě si pamatují televizní zpracování této konkrétní ukázky o Červené karkulce, kterou Rumburak v televizi schválně úplně popletl - viz úryvek z ukázky (2, s. 75). Vhodné by samozřejmě bylo po přečtení zhlédnout tuto pasáž v televizi a obě ukázky porovnat.

Další známý televizní seriál připomíná dětem ukázka z „*Návštěvníků*“ Oty Hofmana. Článek zachycuje výpravu návštěvníků v autě lada-niva, která se přibližuje k planetě Zemi, aby ji zachránila před srážkou s kometou. Žáci spolu se členy výpravy prožívají cestu časem z budoucnosti do přítomnosti. Článek obsahuje poměrně mnoho cizích výrazů, ale v souvislosti s rozvojem techniky, počítačů, mobilů už dětem nejsou tato slova neznámá a jejich význam jim není cizí (např. computer, expedice, kosmodrom, geometr). Opět je vhodné zařadit do hodiny čtení přímo tento díl televizního seriálu a taktéž obě ukázky porovnat.

Komiksem tento oddíl učebnice končí. Příběh o čarodějných knihách je dětem sice neznámý, ale díky obrázkům, krátkým textům a doprovodným „bublinkám“ děj připomínající pohádku rychle pochopí.- viz úryvek z ukázky (2, s. 80). Tento druh textů je vhodný zvláště pro dyslektiky a žáky s dalšími poruchami učení souvisejícími se čtením. Děti si jistě vzpomenou i na další příklady komiksů a samy je do školy přinesou, aby hodinu čtení oživily. Jako i jiné ukázky lze tuto využít při hodinách výtvarné výchovy nebo pracovních činností, přimět děti k tomu, aby se samy pokusily komiks nakreslit a doprovodit krátkým jednoduchým textem. Tato kategorie je žáky velmi oblíbená. Rádi se vracejí k tomu, co již jednou viděli, slyšeli, četli. S komiksem děti v naší základní škole pracují téměř denně díky učebnicím anglického jazyka *Chatterbox*.

4.2.6 Z pohádek jiných národů

O jednom starém psu a vlku

autor: Jaroslav Seifert (zdroj neuveden)

kniha: Mahulena, krásná panna

počet stran: 1,5

ilustrace: ano

Ovčák vyhnal svého starého psa na smetiště, ale mladý pes špatně hlídal ovčákovo stádo - ovci mu ukradl vlk. Ovčák litoval, že starého psa vyhodil, proto jej znovu přivolal k sobě. Vlk si přišel pro další ovci, ale starý pes ho spolu s kocourem a sviní přelstil. Starý pes se měl u ovčáka do smrti dobře.

Když ráno hospodář přišel dojit ovce, viděl, že jedna chybí a že ji odnesl vlk. Teprve nyní poznal, jak špatný strážce je mladý pes, a litoval, že starému ublížil. „Kdyby starý Bodrik hlídal, nebyl by vlk ovci odnesl,“ pravil a přivolal starého psa k sobě, pohladil ho a dobře nakrmil. [2, s. 82]

Jak chalupník dělil husy

autor: polskou lidovou pohádku vypráví Oldřich Sirovátka

kniha: Zlatý cop

počet stran: 1,5

ilustrace: ano

Chudý chalupník šel prodat husu k hraběti. Ten jej pozval na oběd a poručil mu, aby husu spravedlivě rozdělil mezi rodinu hraběte a sebe. Chalupník tak učinil a hrabě se mu odměnil. Závistivý bohatý sedlák to také zkusil, ale nesl hraběti čtyři husy. Každému z hraběcí rodiny dal jednu a sám si nevzal. Hrabě ho vyhodil a povolal chalupníka, aby husy rozdělil.

Chalupník přišel na zámek, trochu se zamyslel a potom začal dělit.

„Pán, paní a husa - to jsou tři; syneček, dcerka a husa - to jsou zase tři; a já a dvě husy - to jsou taky tři! Ted' máme všichni stejně. Rozdělil jsem to spravedlivě, pane hrabě?“

Pán se zasmál, obě husy mu nechal a ještě ho podaroval. [2, s. 84]

O mlynáři a ovčákovi

autor: rumunskou lidovou pohádku vypráví Jan Červenka

kniha: Kocour v botách a jiné románské pohádky

počet stran: 1,5

ilustrace: neuvedena

Mlynář a ovčák si záviděli svoji práci. Navzájem si ji tedy zkusili vyměnit. Mlynáři vlk sežral všechny ovce, protože byl zvyklý v noci spát. Ovčákovi mlýn způsobil zranění, neboť ho neuměl zastavit. Oba přestali závidět a vrátili se ke své práci.

Druhý den ráno vyhnal bývalý mlynář ovce na pastvu. Sluníčko svítilo, les voněl, louky kvetly - věru připadal si jako v ráji. Chvílemi práskal bičem, chvílemi si pohvizdoval, a když se slunko chýlilo k západu, zahnal své stádo do ohrady, povečeřel, natáhl se na kožich a za několik okamžiků - jak byl zvyklý ze mlýna - spal jako zabitý. [2, s. 85]

Dvě sestry

autor: ruskou lidovou pohádku vypráví Irina Karnauchová

kniha: Krása nesmírná

počet stran: 3

ilustrace: ano

Vdova měla vlastní - ošklivou a nevlastní - krásnou dceru. Nevlastní dceři upadlo při předení vřetýnko do studny, macecha jí poručila pro něj skočit. Děvče skočilo a ocitlo

se v nádherné krajině. Kdo ji o pomoc prosil, tomu pomohla. Zůstala ve službě tam, u Baby Jagy. Za dobrou práci byla odměněna nejen Babou Jagou, ale i všemi, kterým po cestě pomohla. Vrátila se domů bohatá. Vlastní dcera to chtěla zkusit také, ale ve studni nikomu nepomohla, u Baby Jagy také nechtěla pracovat, proto se nevrátila politá od hlavy k patě zlatem, nýbrž kolomazí.

Zamířila paloukem a tu potkala stádo ovcí. Ty ji prosily:

„Zameť pod námi, uklid' pod námi, nás bolí nožičky.“

Ale děvče jim odpovědělo:

„To by tak chybělo! Nepřišla jsem si pro hnůj, ale pro bohatství.“ [2, s. 88]

Víly

autor: Charles Perrault

český překlad: F. Hrubín

kniha: Pohádky matky husy

počet stran: 2

ilustrace: ano

Vdova měla starší protivnou dceru a mladší krásnou, laskavou. Mladší musela pracovat. Jednou šla pro vodu a u studánky se jí víla za podaný džbán vody odměnila - při každém slově dívce vypadne z úst květina nebo drahokam. Vdova poslala ke studánce i starší dceru, ale ta nebyla tak ochotná jako mladší. Podle přání víly jí při každém slově vypadne z pusy ropucha nebo had. Vdova z toho obvinila mladší dceru. Ta raději utekla do lesa. Tam ji našel princ a vzal si ji za ženu. Starší dcera se matce zprotivila a tak ji vyhodila.

„Prosím vás, maminko, Odpusťte mi,“ pravila nebohá dívka, „nerada jsem se zdržela.“

A sotva to dořekla, vypadly jí z úst tři růže, tři perly a tři velké démanty. [2, s. 91]

O princezně na hrášku

autor: Hans Christian Andersen

český překlad: G. Pallas

kniha: Pohádky

počet stran: 1

ilustrace: ano

Princ stále nenacházel pravou princeznu. Jednoho sychravého večera zaklepala na dveře zámku opravdová princezna. Královna se chtěla přesvědčit, proto vložila pod všechny peřiny zrnko hrachu. Ráno se princezna probudila nevyspalá, neboť jí zrnko hrachu v posteli tlačilo. Tak si ji vzal princ za ženu, protože tak citlivá může být jen opravdová princezna.

Ráno se jí ptali, jak se jí spalo.

„Ó, tuze špatně!“ řekla princezna. „Nezamhouřila jsem téměř po celou noc ani oka! Bůh ví, co to bylo v posteli. Ležela jsem na něčem tvrdém, až jsem po celém těle samá boule a modřina!“ [2, s. 93]

O princezně na hrášku

autor: Hans Christian Andersen

dramatizace: Zuzana Nováková

kniha: Zahrajeme si pohádky

počet stran: 2,5

ilustrace: ano

V pohádce vystupuje král, královna, princ, strážný a princezna, svoji roli hraje i vypravěč. Obsah se shoduje s původní pohádkou H. Ch. Andersena.

KRÁL: *Vidíte, děti? Nebýt toho zcvrklého zrnka ...*

KRÁLOVNA: *... ani byste dneska nebyly na světě.*

VYPRAVĚČ: *Na věži se korouhvička otáčela -
a naše pohádka je celá.
Ve věži se houpal zlatý zvonec -
a naší pohádky je konec.*

[2, s. 96]

Dětství Hanse Christiana Andersena

autor: Hana Doskočilová

kniha: Když velcí byli kluci

počet stran: 1,5

ilustrace: ano

Andersen měl v dětství holčičí záliby - zpíval vysokým hlasem, šil šatičky pro loutky. Jeho tatínek byl ševcem, ale raději vyráběl nábytek, hračky, loutky. Hans divadélko s loutkami miloval, hrál si příběhy. Maminka ráda uklízela, zpívala, hovořila s věcmi kolem sebe.. Babička Hansovi říkala, že nejsou bohatí, ale maminka byla v dětství ještě chudší. Tatínkovi rodiče měli statek, ale ten jim vyhořel, stáda zahubil mor a dědeček z toho přišel o rozum. Tak Hans pochopil, proč tatínek nevěří na pohádky s dobrým koncem.

Ale chudě to tu opravdu nevypadalo. Všude malované hrníčky a památeční drobnůstky, nad kamny nablýskané rendlíky jako tři sluníčka, v oknech záclonky, bílé jako sníh. Dost místa zbylo i pro vyřezávanou polici. V jedné přihrádce byly pečlivě srovnané tatínkovy knihy, v té druhé maminčiny písničky. [2, s. 97]

Pú jde na návštěvu

autor: Alan Alexander Milne

český překlad: H. Skoumalová

kniha: Medvídek Pú

počet stran: 2

ilustrace: neuvedena

Medvídek Pú narazil na procházce na obydlí svého kamaráda Králíčka. Po menších dohadech ho Králíček pozval dál. Nabídl mu občerstvení. Při cestě z Králíčkovy díry se Pú zasekl ve východu, protože u Králíčka moc jedl. Králíček zavolal na pomoc Kryštůfka Robina a všem svítla naděje, že se Pú dostane ven.

„Musíš?“ řekl Králíček zdvořile.

„Zůstal bych ještě chvíli,“ řekl Pú, „kdybys - kdybys -“, a díval se upřeně ke spížce.

„Abych řekl pravdu,“ řekl Králíček, „chtěl jsem právě odejít.“

„Tak tedy půjdu. Sbohem.“

„Tak sbohem, jestli ovšem opravdu už nic nechceš.“

„A máš ještě něco?“ zeptal se Pú rychle.

Králíček zdvihl pokličku a řekl: „Už nemám.“ [2, s. 100]

Celkem devět ukázek zahraničních i českých autorů nabízí *Čítanka 4* z nakladatelství Prodos v oddílu „Z pohádek jiných národů“. Téměř všechny jsou opatřeny ilustracemi, převážně barevnými.

První ukázka Jaroslava Seiferta z knihy *„Mahulena, krásná panna“* o starém vyhozeném psu může dětem připomenout příběh ze života. Mnohokrát se zbavíme starých věcí, které ještě slouží, a nahradíme je novými, ačkoli neslouží tak dobře jako ty použité. Později litujeme, že jsme se jich zbavili, podobně jako v úryvku. Jednoduchý děj, humorné situace se zvířecími hrdiny, přirozený jazyk - to vše je dětem sympatické a rády se do příběhu začnou.

Polská pohádka v překladu Oldřicha Sirovátky *„Jak chalupník dělil husy“* připomíná spíše matematickou slovní úlohu - viz úryvek z ukázky (2, s. 84). Humor, logika, lakota, trest, příběh lehce můžeme aplikovat na dnešní společnost.

O závistí a tvrdé práci vypráví rumunská pohádka přeložená do češtiny Janem Červenkou. Obdobně jako předchozí ukázkou je i tento příběh možno aplikovat na současný život. Obě zde uvedené vlastnosti - závist a pracovitost - nejsou dnešním dětem cizí. I když, bohužel, té první je na světě stále ještě více.

Vypočítavost - viz úryvek z ukázky (2, s. 88), lakota, obohacování, trest - to jsou základní indicie ruské pohádky „*O dvou sestrách*“, vyprávěné Irinou Karnauchovou. Svým dějem připomíná klasickou pohádku o Popelce. Pohádka je sice ilustrovaná, ale k textu bychom jistě našli vhodnější ilustrace než obrázek dvou obličejů. Závěrečná scéna o příchodu ošklivé sestry umazané od kolomazi a jejím následném drhnutí by určitě měla být pro obveselení zobrazena.

Veršovanou pohádku „*O dvou tvrdých hlavách*“ jsem zařadila do ukázek poezie, proto ji v tomto výčtu neuvádím.

Následuje v pořadí třetí pohádka, tentokrát Charlese Perraulta, se stejným námětem jako dvě předešlé - lakota, závist, lenost. Příběh opět končí potrestáním zlého a odměněním hodného. Domnívám se, že žákům by stačila jedna, maximálně dvě ukázky tohoto námětu, třetí ukázka je pro ně nezajímavá. Vědí, jak příběh skončí a nic je nenutí přečíst ji až do konce.

Čítanka obsahuje dvě adaptace Andersenovy pohádky „*Princezna na hrášku*“. První je krátká, ve formě vyprávění. Druhá, podobně jako „*Dlouhý, Široký a Bystrozraký*“, upravená pro divadelní představení. Text je nepoměrně delší, psaný složitým jazykem a pro pamětné učení, domnívám se, nevhodný - viz úryvek z ukázky (2, s. 96).

Na tyto dvě ukázky navazuje příběh z dětství samotného autora pohádek. Článek poukazuje na rozdíl mezi chudobou a bohatstvím majetkovým a duševním. Vybízí k diskusi na toto téma, každý žák má jistě svoji představu o bohatství. Rozvíjíme tak dětskou mravní uvědomělost, představy o hodnotách, postojích a citech.

Závěrečná pohádka je bohužel bez ilustrace, což je pro dvoustránkovou ukázkou nevýhodné. Trochu o intrikách Králíčka - viz úryvek z ukázky (2, s. 100), trochu o nenasytnosti medvídka Pú a částečně i o pomoci dostat se z nepříjemné situace vypráví všem dobře známý autor knihy „*Medvídek Pú*“ Alan Alexander Milne.

Domnívám se, že zahraniční pohádky nejsou vybrány úplně vhodně. Již jsem uvedla, že se některé velmi podobají svým obsahem. Dramatizace „*Princezny na hrášku*“ by se svým složitým jazykem hodila spíše pro starší ročníky. A v neposlední řadě by k zájmu dětí přispěly i vhodné ilustrace, které tu bohužel chybí

4.2.7 Vyprávění o dětech

Neobyčejný nález

autor: Iva Procházková

kniha: Středa nám chutná

počet stran: 1,25

ilustrace: ano

Do nádraží vjel vlak a průvodčí Mlejnek procházel prázdnými vagóny. V posledním našel živé miminko. Miminko a ostatní nalezené věci odnášel do skladiště Ztrát a nálezů. Úředník viděl miminko a hned volal ředitelství. Šéf z ředitelství informoval policii. Oba dva - průvodčí a úředník - se o miminko zatím starali.

„Co to je?“

„Nevím,“ řekl a uvědomil si, že mu na rtech ulpívá úsměv - podobný jako u plyšového pejška, kterého našel ve vlaku. „Můžeme se přece podívat!“

Položil miminko na pult a zručnými rukama dvojnásobného otce je rozbalil. Byla to holčička. Bez diskuse. [2, s. 109]

Narozeniny

autor: Eva Bernardinová

kniha: Kluci, holky a Stodůlky

počet stran: 1,75

ilustrace: ano

Honza si na své narozeniny pozval tři kamarády a kamarádku Evu. Sestru Aničku u oslavy nechtěl. Oslava proběhla nejprve s rodinou, potom již Honza očekával hosty. Anička ho stále informovala, že kluci ani Eva nejdou. Vtom přicházel Láďa i s magnetofonem a jako dárek nesl obrázkový seriál Rychlé šípy. Vzápětí vplula do

pokoje Eva a pronesla své naučené přání. V pokoji se rozhostilo ticho, nikdo nevěděl, co by se mělo dělat dál.

Narozeniny proběhly jako obvykle. Maminka připravila slavnostní stůl, popřála Honzovi a dala mu pusu a dort s deseti svíčkami, tatínek dal Honzovi taky pusu a podal mu nové album, protože beztak už zase nemá kam dávat známky. Anička s mašlí ve vlasech podala Honzovi na předpažených rukou plochý balíček s nápisem Honza. [2, s. 110]

Co musí umět tatínek

autor: Martina Drijverová

kniha: Táta k příštím Vánocům

počet stran: 1

ilustrace: neuvedena

Sestry Jana a Eva mají jenom maminku, tatínek jim zemřel. Moc jim chybí, a proto se rozhodnou najít si nového. Napsaly si, co všechno musí nový tatínek umět - řídit auto, pomáhat v počtech, nesmí pít pivo a křičet. Musí být hezký, aby se líbil mamce. Měly to spolu jako tajemství, maminka nic nepoznala.

Ale Eva mě zarazila. Povídala, že mamka bude nakonec ráda. Protože se nebude muset o nic starat a najednou bude nový tatínek tady a se vším jí pomůže. A bude jí dávat i peníze a ona si bude moci koupit ten kožíšek, co se jí tak líbil. To mě uklidnilo. Eva vždycky všecko vyřeší. [2, s. 112]

Dvakrát Lotka

autor: Erich Kästner

český překlad: H. Žantovská

kniha: Luisa a Lotka

počet stran: 1,5

ilustrace: ano

Luisa a Lotka se seznámily na prázdninovém táboře, jsou si velmi podobné. Nevědí, že jsou dvojčata. Luisa žije s tatínkem ve Vídni a Lotka s maminkou v Mnichově. Postupně se spolu sbližují. Obě si učešou stejný účes a děti se u oběda s úžasem dívají na dvě stejné dívky. Ani paní vychovatelka je nerozezná. Přijde na to až Luisina spolužačka Truda - zatahá jedno z děvčat za vlasy, a když dostane facku, pozná v děvčeti rozpustilou Luisu.

Paní Muthesiová se zamračí. „Co je tohle za rámus?“ Vstane a kráčí s královsky trestajícími pohledy do té bláznivé vřavy. Jakmile ale spatří obě holčičky s copánky, mizí její hněv jako sníh na slunci. Ptá se pobaveně: „Tak která z vás je Luisa Palffyová a která Lotka Körnerová?“ [2, s. 113]

Tjorven se zlobí

autor: Astrid Lindgrenová

český překlad: J. Svatošová

kniha: My z ostrova Saltkrúkan

počet stran: 1,5

ilustrace: ano

Dívka Tjorven žije se svými rodiči a staršími sestrami Freddy a Teddy. Sestry vzaly jejího psa na moře a Tjorven se pro to v ložnici svých rodičů velmi zlobí. Zdá se jí, že jí nikdo nerozumí, že ji nemají rádi. Chtěla utéct z domu. Vyběhla v pyžamu ven, ale poránu byla země studená. Tjorven si už nebyla jista svým útekem. Rozhodla se dělat pomocníci muži, který žil sám v domku u moře. Oznámila to rodičům. Po krátké rozmluvě se Tjorven s rodiči udobřila.

Ted' teprve Marta pochopila vážnost situace a smířlivě k Tjorven natáhla ruku.

„Přece bys nám nezmizela nadobro, čmeláčku?“

„Jo, zmizím. Aspoň budete moct spát a spát.“ [2, s. 115]

Deník

autor: Ludvík Středa

kniha: Skřivánek a flétny

počet stran: 1,25

ilustrace: ano

Chlapec si píše deník. Nesmí mu lhát, jinak se deník hned začervená a červená se tak dlouho, dokud se chlapec nepřizná. Hoch zjistil, že má deník rád malá přání a ze všeho nejraději má tajemství. A tak mu svá přání a tajemství svěřoval.

V ten čtvrtek jsem utíral nádobí nerozbil jsem ani jeden talíř. Byl jsem zkoušený z počtů, a protože jsem všechno uměl, dostal jsem jedničku s hvězdičkou. Odpoledne pak napadlo půl metru sněhu, a tak jsem si i zasáňkoval.

Nevím jak pro vás, ale pro mne to byl den - jak se mohu třeba i po devadesáti devíti létech dočíst -, den plný slunce ...

Takový deník je zkrátka užitečná věc! [2, s. 117]

Pes a rak

autor: Vladimír Stuchl

kniha: Prérií pádí kůň

počet stran: 0,5

ilustrace: neuvedena

Chlapec je poprvé ve městě a každého se na všechno ptá. Jednou v lahůdkářském obchodě uviděl podivná zvířátka. Obchodník tvrdil, že jsou to mořští raci a radil chlapci, ať k nim strčí ruku. Hoch však nikomu cizímu nevěřil. Tak mu obchodník řekl,

ať tam strčí ocas svého psa. Pes tak učinil a rak se mu zachytil za ocas. Pes s ním uháněl pryč. Obchodníkovi se to nelíbilo, tak řekl chlapci, ať si psa zavolá. Jenže pes také nikomu cizímu nevěřil.

*„Chyť ho!“ křičí obchodník na chlapce, „copak nevidíš, že tvůj pes mi odnáší raka?“
„Můj pes taky ničemu nevěří, je z venkova,“ povídá chlapec, „musíte zavolat na vašeho raka, aby se vrátil.“ [2, s. 118]*

Něco se asi přizene

autor: Zdeněk Svěrák

kniha: Radovanovy radovánky

počet stran: 1

ilustrace: ano

Radovanův tatínek prozkoumal oblohu a pravil, že se asi něco přizene. Radovan vyběhl z postýlky a venku povykoval, že se něco přizene. Spolu se psem Kvikem pozorovali cestu, aby nic nepropásli. Po chvíli přesunuli pozornost na tatínka, který oblékal strašáka do jahod. Vtom strašákovi ulétl klobouk, zvedl se prach z cesty, zaklikatil se blesk. Z nebe začaly padat velké bílé kuličky. Radovan se stihl schovat jen ke Kvikovi do boudy a tam si bouřku oba užili.

„Strašák do jahod,“ řekl zahradník a oblékl kříž do starého kabátu.

„Bude strašit jahody?“ podivil se Radovan.

„Jahody ne, ale kosy, ty trumbero. Aby nám na jahody nechodili,“ vysvětlil mu trpělivě tatínek a dal strašákovi černý klobouk. [2, s. 119]

Jak Mach a Šebestová jeli na prázdniny

autor: Miloš Macourek

kniha: Mach a Šebestová na prázdninách

počet stran: 2,25

ilustrace: neuvedena

Mach a Šebestová si u řeky vyprávějí, kam jedou na prázdniny. Mach se chystá k moři, Šebestová i s Jonatánem k babičce a dědovi. Los také rozhodl, že Šebestová bude o prázdninách opatrovat i kouzelné sluchátko. Machovi je to líto, ale Šebestová má nápad. Druhý den se Mach vydá k Šebestové a oba si do sluchátka přejí, aby byl Mach dvakrát. Machovi s jedním Machem odjeli k moři a Šebestová s druhým Machem zase k babičce a dědovi.

A potom vytáhne Šebestová sluchátko a řekne, prosím, my bysme potřebovali, aby Mach byl dvakrát, aby ten jeden byl tady ve sklepe a druhý zvonil nahoře u Machů, a ze sluchátka se ozve, ale prosím, jak si přejete, a v tom okamžiku se ozve u Machů zvonek, pan Mach otevře dveře a když uvidí syna, tak ho pochválí, že umí poslouchat. [2, s. 121]

Devět vesměs prázdninových příběhů uvozuje ukázka Ivy Procházkové „*Neobyčejný nález*“, která připomíná spíše vymyšlenou historku. Miminko zapomenuté ve vlaku - viz úryvek z ukázky (2, s. 109), nejspíš ve svém životě většina dětí nenašla, ale možná mají zkušenosti s věcmi odloženými a zapomenutými v dopravních prostředcích a rádi se dozvědí, kde se takové věci uchovávají a jaký je jejich další osud. To se zčásti z ukázky dozvědí.

Oblíbená kniha Evy Bernardinové „*Kluci, holky a Stodůlky*“ je zastoupena ukázkou z oslavy narozenin. Příběh o tom, jak se taková oslava připravuje, jak si ji představují děti a rodiče - viz úryvek z ukázky (2, s.110), přímo svádí k diskusi o vlastních zážitcích z rodinných oslav. Ukázka je bez konce, vybízí k dovyprávění a zároveň i k přečtení celé knížky. Ukázka je do čítanky velmi vhodně zvolena.

O nelehkém osudu dětí z neúplných rodin vypráví další příběh, tentokrát autorky Martiny Drijverové. Děvčata si shánějí nového tatínka, přemýšlejí o jeho vztahu k

mamince, o jeho vlastnostech a vzhledu. Příběh veskrze současný, patřící do čítanky. Děti k němu jistě přispějí i svými zkušenostmi a názory.

Stručným úvodem do obsahu knihy „*Luisa a Lotka*“ začíná ukázka Ericha Kästnera o dvojčatech-děvčatech, která ovšem bydlí každá jinde. Proč, to se z ukázky nedozvíme, ale zvláště dívky si jistě budou chtít celou knihu přečíst a zjistit, jak je možné, že si jsou dvě dívky tak podobné, a přesto o sobě nevědí. Vzhledem k cizím vlastním jménům - viz úryvek z ukázky (2, s. 113), je nutné s žáky opět nejprve procvičit jejich výslovnost, aby vnímání děje nenarušilo koktavé čtení.

Dětský pocit, že mi nikdo nerozumí, nikdo mě nechápe, je jistě vlastní většině žáků. Jaké potíže tento pocit přináší a jak se s ním vyrovnat se děti dozvědí z článku Astrid Lindgrenové o malé dívce a jejím trápení se staršími sourozenci.

O tom, jak si psát deník, nás informuje prostřednictvím veselého vyprávění Ludvík Středa. Deník si sice píše spíše dívky, ale už mužské jméno autora třeba přiměje chlapce k tomu, aby je ukázka zaujala a deník si založili - i když to třeba nepřiznají před ostatními. Vždyť je to užitečná věc - viz úryvek z ukázky (2, s. 117).

Vtipná povídka Vladimíra Stuchla „*Pes a rak*“ je spíše delší anekdotou - viz úryvek ze závěru ukázky (2, s. 118). Stručné, dějově jednoduché vyprávění přímo vybízí k tomu, aby je žáci - dobrovolníci nacvičili a sehráli jako divadelní představení, kterým oživí hodiny čtení ostatním spolužákům.

Humorný příběh Zdeňka Svěráka o bouřce, chlapecké neposlušnosti, maminčině strachu a tatínkově trestu si jistě mnoho dětí zažilo na vlastní kůži. Proto je jim příběh blízký, rozumějí mu. Doprovází jej odpovídající ilustrace. Myslím si, že je velmi vhodně zařazen, zvláště do předprázdninového období, kam se svým obsahem hodí.

Poslední čítanková ukázka z pera Miloše Macourka je dětem velmi známá, hlavně z televizního zpracování, ale bohužel, samy děj ve skutečnosti prožít nemohou. Ale proč

si jej aspoň nepředstavit. Mach, Šebestová a jejich kouzelné sluchátko bezpochyby navodí tu správnou prázdninovou atmosféru. V četbě pro děti mají tyto příběhy nezastupitelné místo.

S výběrem ukázek, které se vážou k danému tématu, jsem velmi spokojena. Myslím si, že pro děti jsou srozumitelné, nechybí jim humor, napětí, fantazie. Tím vším se dětská duše rozvíjí a to vše ji k četbě poutá.

4.3 Poezie

Učebnice nakladatelství Prodos obsahuje tři kapitoly básnických ukázek.

2. kapitola - Na koho to slovo padne - rozpočítadla, říkadla, písně, hry se slovy

- strana 17 - 24
- 4 rozpočítadla, 4 říkadla, veršovaná *Hra o veliké řepě*, *Hra na zlatou bránu* i s notovým zápisem, *Hra na ozvěnu*, *Jazykolamy*

6. kapitola - Je to tak a nejinak - hádanky, říkadla a přísloví

- strana 59 - 66
- 10 básní, 9 hádanek, 5 veršovaných hádanek, 18 popletených přísloví

9. kapitola - Jestlipak víte, co je lyrik? - lyrické básně pro děti

- strana 101 - 106
- 10 básní

Na všech třech kapitolách se dvěma až sedmi ukázkami podílela jedna autorka a šest autorů: Olga Ptáčková, Pavel Šrut, Ivan Blatný, František Halas, Jindřich Balík, Ludvík Středa a Jiří Žáček, jednou ukázkou je zastoupena opět jedna autorka, Milena Lukešová, a 4 autoři - muži - Jan Čarek, Ladislav Dvořák, Jan Skácel a Jan Vodňanský.

Básnické texty jsou ovšem uvedeny i v kapitolách prozaických. V prvním celku Z českých pohádek najdeme „*Hodnou pohádku*“ o 4 verších autora Michala Černíka, do čtvrté kapitoly nazvané Bajky jsou zařazeny veršované bajky Ivana Andrejeviče Krylova „*Labuť, štika a rak*“ a „*Chytrá liška*“ Jiřího Havla. V osmé kapitole Z pohádek jiných národů si můžeme přečíst pohádku Jana Vladislava o 18 slokách s názvem „*O dvou tvrdých hlavách*“ a „*Pohádkovou knížku*“ - čtyřverší Michala Černíka.

5. Srovnání učebnic Čítanka 4 obou nakladatelství

5.1 Poměr zastoupení prózy a poezie

	Alter	Prodos
Próza	43	53
Poezie	32	33

V čítance nakladatelství Alter nalezneme celkem 75 ukázek, z nichž 43 textů je prozaických, tj. 58%, a 32 básnických, tj. 42% z celkového počtu textů.

Z tabulky tedy vyplývá, že čítanky obou nakladatelství se více věnují próze než poezii.

V Čítance 4 nakladatelství Prodos se kromě básní objevují i říkadla, rozpočítadla, hádanky, přísloví, veršované pohádky, které jsem do přehledu poezie rovněž započítala, proto s nimi nepracuji v kapitolách o próze.

Z celkového počtu 86 ukázek v čítance nakladatelství Prodos je tedy 53 ukázek prozaických, tj. 61% , a 33 básnických, tj. 39% z celkového počtu textů.

5.2 Poměr zastoupení témat prozaických útvarů

	Alter	Prodos
Pohádky	12	17
Dobrodružné příběhy	10	9
Bajky	0	6
Báje a pověsti	2	7
Vyprávění o dětech	9	9
Divadlo, film, televize, komiks	0	5
Vyprávění o zvířatech	3	0
Tradice	4	0
Životopisy	3	0

Tabulka je vytvořena podle témat, která jsou vypsána v kapitolách 3.2 a 4.2. Z tabulky vyplývá, že se některá témata v čítance nakladatelství Prodos neobjevují, jiná se neobjevují v čítance nakladatelství Alter. Vzhledem k pevně daným názvům kapitol „prodosové“ čítanky jsem se obdobně pokusila rozdělit témata čítanky „alterové“. Záleželo tedy na tom, ke kterým tématům jsem jednotlivé ukázky zařadila. Témata příběhů „alterové“ čítanky se mohou prolínat, některé texty lze zařadit mezi dobrodružné příběhy, ale zároveň mezi příběhy o dětech či o zvířatech. Proto z tabulky vzniká dojem, že v čítance nakladatelství Prodos se neobjevují např. žádné texty o zvířatech. Ovšem ty jsou v této učebnici zařazeny mezi dobrodružné příběhy, stejně tak životopisy. Téma tradic se v „prodosové“ čítance neobjevuje vůbec. Z tabulky též vyčteme údaje o tématech „alterové“ čítanky. V té nenajdeme bajky ani ukázky z divadla, filmu, televize, komiksu. Nenalezneme je zde bohužel ne proto, že by se prolínaly s jinými tématy, ale proto, že se v této učebnici pro čtvrtý ročník vůbec nenacházejí.

Z tabulky je tedy zřejmé, že nejvíce jsou v čítankách obou nakladatelství zastoupeny pohádky, ať už českých nebo zahraničních autorů. Většinu dalších textů tvoří dobrodružné příběhy a příběhy s dětským hrdinou.

5.3 Poměr zastoupení autorů prózy

	Alter	Prodos
Čeští autoři	17	36
Zahraniční autoři	11	8

V *Čítance 4* nakladatelství Alter se v porovnání s *Čítankou 4* nakladatelství Prodos, jak patrně z tabulky, představuje více zahraničních autorů. Někteří z nich se prezentují více ukázkami, např. Rudyard Kipling, Erich Kästner či dvojice autorů Gosciny, Sempé. Jedinou spisovatelkou zastupující zahraniční autorky je opět Astrid Lindgrenová. Z tabulky dále vyplývá, že je zde zastoupeno o více než polovinu méně českých autorů ve

srovnání s „prodosovou“ čítankou. Většina českých spisovatelů a spisovatelek je v „alterové“ čítance zastoupena více ukázkami.

Z tabulky vyplývá, že *Čítanka 4* nakladatelství Prodos předkládá čtenářům více články českých autorů prózy pro děti. Převážně je zde každý autor zastoupen jednou ukázkou. Osm zahraničních autorů se prezentuje osmi ukázkami. Patří mezi ně např. známí spisovatelé Erich Kästner, Hans Christian Andersen či Alan Alexander Milne. Zahraniční autorky reprezentuje jediná spisovatelka Astrid Lindgrenová. Ruští spisovatelé, dříve v čítankách SPN tak hojně zastoupení, se v čítance Prodos jako autoři prozaických textů nevyskytují vůbec. Jediným jejich zástupcem je Ivan Andrejevič Krylov, známý bajkař, jenž se představuje v této čítance veršovanou bajkou „*Labuť, štika a rak*“, která je započítána do přehledu poezie v kapitole 5.1.

Z tabulky můžeme vyčíst, že nakladatelství Prodos předkládá dětem české autory s jejich ukázkami ve větším zastoupení. Naopak Alter seznamuje čtenáře s větším počtem autorů zahraničních.

5.4 Ilustrace

Čítanka 4 z nakladatelství Alter je ilustrována dvaceti ilustrátory, kteří se v ní představili celkem 69 obrázky. Nejhojněji jsou zastoupeni Josef Mánes (12 ilustrací), Daniela Benešová (9 ilustrací) a Karel Svoboda (8 ilustrací). Čtvrtina všech obrázků je černobílých, ostatní jsou barevné. Pro učebnici zvolil Alter ilustrační doprovod, který žáky nebude provokovat a odpoutávat jejich pozornost. Autorské týmy usilují o uměleckou úroveň ilustrací, které budou působit přívětivě a optimisticky. Nedomnívám se, že všechny obrázky tak působí, některé jsou naopak velmi ponuré, temné, smutné. Několik ilustrací též vůbec nesouvisí s textem, u kterého jsou vyobrazeny, nebo s ním souvisí velice vzdáleně. Záleží tedy opět na učiteli, jakou funkci budou obrázky pro žáky splňovat. Alter se domnívá, že ilustrace může být využita jako zdroj neverbálních informací nebo jako výtvarný doprovod díla. Sami žáci z většiny obrázků neverbální informace nevyčtou, slouží tedy jako výtvarný doprovod textu, i když ne vždy ilustrace textu odpovídá. Na rozdíl od nakladatelství Prodos nalezneme v „alterové“ čítance více dvoustran čistého textu, bez ilustrací - např. mezi stranami 104 a 110 neobjevíme ani jedinou. Pracovní sešit k *Čítance 4* nakladatelství Alter s ilustracemi pracuje. Vybízí děti k hledání autora obrázku, k popisu obrázku, učí žáky jednotlivé ilustrátory od sebe odlišit podle jejich tvorby. Žáci se mají zamýšlet nad tím, proč byla právě tato kresba k danému textu vybrána, nebo naopak, ke které části ukázky se daný obrázek vztahuje. Děti se mohou vyjádřit k tomu, zda se jim ilustrace líbí či nelíbí, jestli by namalovaly něco jiného a proč. Oba díly tohoto pracovního sešitu předkládají i další černobílé ukázky z děl našich malířů Josefa Mánesa a Jiřího Trnky spolu s jejich popisem.

Jak už jsem uvedla, některé články, podle mého názoru, nejsou do čítanky pro žáky 4. ročníku autorů nakladatelství Alter vhodně zvolené. Obdobné stanovisko zaujímám i k ilustracím této učebnice. Již jsem předeslala, že několik obrázků je k textům nevhodných, některé jsou nezajímavé, nic nevyjadřující (např. 1, s. 38, 39, 53). Souhlasím s tvrzením nakladatelství Alter, že ilustrace by neměly odpoutávat pozornost žáků. V případě této čítanky se, dle mých zkušeností, autoři nemusejí odpoutání pozornosti ilustracemi obávat, žáky totiž někdy neupoutá ani článek samotný.

Čítanku 4 z nakladatelství Prodos ilustroval jediný autor - Josef Kremláček. Většina ze 74 obrázků je barevných. Ilustrace se vztahují k 87 článkům či názvům kapitol, u kterých jsou vyobrazeny. Jsou veliké, poutavé, zajímavé, pestré. Pět dvoustran této učebnice obsahuje pouze text bez ilustrace. Pracovní sešit k této učebnici s ilustracemi nepracuje, neobjevují se v něm žádné úkoly vztahující se k čítankovým obrázkům. Záleží tedy pouze na učitelích, jak budou s ilustracemi pracovat. Mohou je využít např. při vyučování slohu (popis osoby, věci, děje), při přírodovědě (popis zvířete, jeho potrava, způsob obživy). Při vlastivědě lze využít obrázky Židů, krále Sisyfa či Sfingy. Jako předloha mohou posloužit i při výtvarné výchově nebo pracovních činnostech. Učebnice čítanky nakladatelství Prodos svými ilustracemi žáky upoutá a hodiny čtení zpestří, i když je ilustrována pouze jedním autorem.

6. Pracovní sešity

Obě nakladatelství, Alter i Prodos, ke svým čítankám vydávají i pracovní sešity. Nakladatelství Alter disponuje dvěma pracovními sešity k jedné čítance pro 4. ročník, nakladatelství Prodos má k jedné čítance pro 4. ročník pracovní sešity jeden. Oba druhy jsou stejného formátu jako odpovídající učebnice.

Dvoudílný pracovní sešit nakladatelství Alter obsahuje celkem 96 stran. Otázky a úkoly mají sloužit pro přímou i samostatnou práci žáků. Jejich splněním mají prokázat porozumění textu. Úvodní strana nabízí návod, jak pracovat s prozaickým nebo básnickým textem. Žáci je používají při práci s *Čítankou 4* i při plnění úkolů v těchto pracovních sešitech. Děti si mohou zapsat seznam knih, které teprve v daném školním roce přečtou, nebo básní, které se nazpaměť ve čtvrté třídě naučily, ať už samy od sebe nebo v rámci výuky. Domnívám se, že se tento seznam hodí spíše na závěr pracovního sešitu než na jeho začátek. Ke každému článku nalezneme v sešitě poměrně velké množství otázek, které mají žáci zodpovědět. Většina úkolů se týká obsahu ukázky nebo ilustrace, která daný příběh doprovází. Autoři doporučují pracovat u každé ukázky s úvodním návodem pro rozbor textu. Pracovní sešit je velmi obsáhlý, s mnoha úkoly, které na sebe u jednotlivých článků navzájem navazují, nelze tedy ve většině případů žádný z nich vynechat a vypracovat tak se žáky pouze některé. Stejně jako pracovní sešit nakladatelství Prodos i tento obsahuje pouze ilustrace související se zadáním úkolů. Poslední stránky sešitu jsou věnovány testu „Co už umíme“. Obsahuje 14 poměrně obtížných úkolů, jejichž zadání žáci bez předchozího vysvětlení nebo přímé pomoci učitele ve většině případů nerozumí a tudíž je ani nevypracují. Alter o tomto pracovním sešitě tvrdí, že se s nimi žákům pracuje snadno, bezpečně se v něm orientují, při jeho používání nezažívají pocit stresu nebo nepohodlí. Na rozdíl od autorů se na základě vlastních pedagogických zkušeností, ale i zkušeností svých kolegů, domnívám, že je tento sešit k samostatné práci žáků naprosto nevhodný vzhledem k množství úkolů, k jejich obtížnosti a občas i složitému zadání. Mému názoru odpovídají i výsledky ankety prováděné mezi učiteli.

Pracovní sešit nakladatelství Prodos obsahuje 47 stran. Úvodní část se zabývá prázdninovou četbou dětí. Žáci si sami zapíší autory a knihy, kterým se během července a srpna věnovali. Následuje dvoustrana o člancích, které nás ve 4. ročníku čekají. Ke každému článku v pracovním sešitě najdeme několik úkolů, které mají děti vypracovat po přečtení ukázky. Nejedná se pouze o otázky k jednotlivým ukázkám. Žáci mohou nakreslit obrázkové osnovy některých příběhů, vylustit křížovku či osmisměrku, dokončit přečtený článek podle svých představ, zarýmovat si či vytvořit ilustraci k dané ukázce. Pracovní sešit též nabízí náměty k různým hrám a soutěžím. V závěru se s námi autoři loučí básničkou „*Prázdniny*“ Jindřicha Balíka a těší se na opětovné setkání u čítanky, tentokrát už v 5. třídě. Součástí pracovního sešitu je čtenářský záznamník, do kterého si děti zapisují nejen názvy knih, které přečetly, ale i filmů a dalších televizních pořadů, které je zaujaly. V přílohách je černobíle vyobrazeno pět postav a jedno zvíře. Figurky si mohou děti vybarvit, vystříhnout a některé příběhy si pomocí nich zahrát jako loutkové divadlo. Žáci mají dostatek místa na vypracování úkolů. Nabízejí se jim široké řádky i volné plochy pro případné ilustrace. Jednotlivé části pracovního sešitu jsou odděleny výrazným nadpisem, děti se v sešitě snadno orientují. Pracovní sešit sice obsahuje pouze dvě ilustrace související se zadanými úkoly, ale přesto je už při prvním prolistování poutavý a žáci s ním, podle výsledků ankety, rádi pracují.

7. Anketa

Anketu jsem vytvořila za účelem zjišťování informací o čítankách pro 4. ročník základních škol nakladatelství Alter a Prodos. Anketní lístky byly určeny jak pro učitele vyučující předmět čtení ve 4. ročníku, tak pro jejich žáky.

7.1 Anketa pro učitele

Z anketních lístků vyplněných učiteli vyplývá, kterému nakladatelství dávají učitelé při výběru čítanek přednost, se kterými čítankami učitelé pracují jako s doplňkovými. Anketa se pokoušela zjistit důvody, které vedly pedagogy k nákupu té které řady čítanek. Jedna z otázek směřovala také k pracovním sešitům a k jejich používání. Závěrečným dotazem jsem u učitelů zjišťovala spokojenost s používanou čítankou a zda jim něco v čítankách chybí.

Anketní lístky vyplnili učitelé tříd, ve kterých jsem zadávala anketu i pro žáky. Na mé otázky odpovídali během září 2004 čtyři učitelé pátých ročníků, kteří v předešlém školním roce vyučovali ve 4. třídě, a dva učitelé, kteří vyučují ve 4. ročníku již několikátý rok za sebou. Anketu jsem prováděla mezi učiteli pěti základních škol v mém okolí - ZŠ Velké Hamry, ZŠ Velké Hamry II, ZŠ Desná, ZŠ Sportovní Tanvald a ZŠ Masarykova Tanvald.

Otázka č. 1: S čítankou kterého nakladatelství ve 4. ročníku pracujete?

Tři učitelé ze šesti dotazovaných používají výhradně čítanku nakladatelství Alter, dva učitelé pracují pouze s čítankou nakladatelství Prodos. Pouze jeden zástupce dotázaných při hodinách čtení využívá čítanek obou uvedených nakladatelství.

Otázka č. 2: Pracovali jste od roku 1994 s jinou čítankou?

Pět učitelů zaškrtno odpověď zápornou. Pouze jeden učitel pracoval dříve s čítankou nakladatelství Prodos. Z odpovědi v anketním lístku se bohužel nedozvíme,

zda s čítankou starší z roku 1993 nebo novější z roku 2000, se kterou ve své diplomové práci pracuji, ani proč s touto čítankou již nepracuje.

Otázka č. 3: Proč pracujete s čítankou nakladatelství Prodos/Alter?

S čítankou nakladatelství Prodos pracují dva dotazovaní zejména proto, že žáky články v této učebnici baví. Jsou v ní všechny žánry od pohádek až k básním, které zajímají hlavně děti. Tři učitelé uvedli, že ve škole existuje dohoda o používání ucelené řady učebnic českého jazyka a čítanek nakladatelství Alter. Důvody pro používání pouze jednoho druhu čítanky jsou převážně finanční. Pouze jeden z dotazovaných pracuje s oběma čítankami, v Alteru jsou, dle jeho názoru, pěkné ilustrace, v Prodosu zase hezké články.

Otázka č. 4: Jste spokojeni s pracovními sešity k čítance nakladatelství Prodos/Alter?

Polovina učitelů odpovídajících na anketní otázky pracovní sešit nepoužívá. Domnívají se, že ve 4. ročníku lze pracovat bez nich. Pouze jeden pedagog není spokojen dvoudílným s pracovním sešitem k „alterové“ čítance. Chybí mu více nápadů pro samostatnou práci žáků a domnívá se, že úkolů k jednotlivým ukázkám je příliš mnoho a jsou ve většině případů zadány velmi složitě. Bez pomoci učitele s ním žáci téměř nepracují. S pracovním sešitem nakladatelství Prodos jsou dotazovaní bez výhrad spokojeni.

Otázka č. 5: Chybí Vám něco v čítance nakladatelství Prodos/Alter?

Učitelům používajícím řadu Alter chybí novější texty, poutavější, veselejší, některé mohou být i stručnější. Jednomu z dotazovaných schází otázky ke článkům. Já se domnívám, že by dotazovaný mohl pracovat s pracovními sešity, které za tímto účelem obě uvedené nakladatelství ke svým čítankám vydávají. Učitelé pracující s „prodosovou“ čítankou jsou spokojeni, nechybí jim v ní nic.

Z odpovědí v anketních lístcích lze vyvodit závěr, že většina učitelů pracuje s čítankami nakladatelství Alter, se kterými ovšem nejsou plně spokojeni. Menší skupinu tvoří učitelé používající čítanky Prodos, se kterými jsou spokojeni bez výhrad. Třetí skupina je nejméně početně zastoupená. Čítanky obou nakladatelství jsou k dispozici pouze v jedné ze škol, na kterých byla anketa prováděna.

7.2 Anketa pro žáky

Anketu jsem vytvořila za účelem zjištění oblíbenosti čítanek Alter nebo Prodos u žáků 4. ročníků. Na otázky odpovídalo během září 2004 celkem 74 žáků pátých tříd základních škol, kteří v předešlém školním roce pracovali s čítankou pro 4. ročník. Pokusila jsem se zjistit, zda se dětem čítanka líbí a proč, které články nebo básně je zaujaly nejvíce. Zajímalo mě, zda si na základě četby čítankových příběhů přečetly celou knihu. Zároveň žáci odpovídali na otázku, jaké téma mají v četbě nejraději.

Anketu jsem prováděla mezi žáky na základních školách v mém okolí - ZŠ Velké Hamry, ZŠ Velké Hamry II, ZŠ Desná, ZŠ Sportovní Tanvald a ZŠ Masarykova Tanvald.

Otázka č. 1: Líbí se Ti Čítanka 4?

U čítanky Alter 21 žáků z celkového počtu 49 souhlasí s tvrzením, že v ní jsou obsaženy hezké články, básničky i obrázky. Devíti čtenářům se čítanka líbí kvůli hezkým článkům a básničkám. Osm dětí zaujaly pěkné články a obrázky. Tři žáci jsou spokojeni s básničkami a obrázky. Dvěma dětem se líbí pouze čítankové články, dalším dvěma pouze ilustrace. Jeden čtenář vybral z nabízených odpovědí hezké básně. Třem dětem se alterová čítanka nelíbí.

Z 25 dotázaných žáků zaujaly v čítance Prodos hezké články, básničky i obrázky celkem 15 dětí. Sedmi dalším se líbily pouze pěkné články. Dva žáci jsou spokojeni pouze s básničkami, jeden jenom s obrázky. Výsledky korespondují s výsledky v anketě učitelů, kteří jsou s čítankou Prodos spokojeni beze zbytku.

Z odpovědí na tuto otázku tedy vyplývá, že *Čítanka 4* obou nakladatelství je pro žáky zajímavá především svými články. Následuje početná skupina čtenářů, které oslovily básničky. Stejný počet žáků zaujaly ilustrace. Pouze tři žáky nezaujala čítanka Alter vůbec, u čítanky Prodos se takto nevyjádřil nikdo.

Otázka č. 2: **Které 3 články se Ti líbí nejvíce?**

Žáci mohli za pomoci učebnice mohli vzpomínat na texty, které při hodinách čtení společně přečetli nebo je sami četli doma. Velká většina čtenářů *Čítanky 4* nakladatelství Alter, celkem 31, na první místo zařadila pohádku „*O hrochovi, kteý se bál očkování*“ Miloše Macourka. Druhým nejvíce oblíbeným článkem se staly ukázky „*Marie - Hedvika*“ a „*Uragán*“ z knížky „*Mikulášovy patálie*“ (autoři Gosciny - Sempé). Třetí místo v pomyslném žebříčku získaly dvě pohádky o zvířatech - „*Žirafa*“ Miloše Macourka a „*Pohádka o jaguárovi*“ Aloise Mikulky. Pohádky Jana Vladislava „*O sněžence a sněhu*“, „*O dívce s modrýma očima*“ a „*O princezně Slunečnici*“ zaujaly téměř 10% dětí.

Sedmnáct žáků používajících čítanku Prodos ve své odpovědi zařadilo na první místo příběh J. M. Massona „*Medvěd grizzly a kotě*“. Druhým nejoblíbenějším článkem se stala „*Sfinga*“ Hany Doskočilové. O třetí příčku se dělí dobrodružné příběhy „*Na ostrově*“ (autor Arthur Ransome) a „*Dobrodružství pod širákem*“ (autor Svatopluk Hrnčíř). Z odpovědí je zřejmá oblíbenost četby převážně dobrodružných příběhů a příběhů o zvířatech.

Z odpovědí vyplývá, že si žáci nejvíce oblíbili pohádkové příběhy, zvláště o zvířatech, a vyprávění o dětech.

Otázka č. 3: **Přečetl/-a sis někdy celou knížku, ze které je v čítance ukázka?**

28 dotázaných žáků na tuto otázku odpovědělo záporně u čítanky Alter. Většina ostatních uvedla knihu „*Mikulášovy patálie*“ autorů Gosciny, Sempé. Dvakrát se mezi přečtenými knihami objevil titul „*Babička*“ Boženy Němcové a „*Kytice*“ Karla Jaromíra Erbena. Jednoho čtenáře zaujala ukázka z knihy „*Hoši od Bobří řeky*“ Jaroslava Foglara a inspirovala jej k jejímu přečtení, právě tak ukázka z knihy „*Ronja, dcera loupežníka*“ Astrid Lindgrenové. Vyjma jednoho žáka všichni dotázaní

odpověděli u čítanek Prodos záporně. Jeden čtenář uvedl knihu Eduarda Petišky „*Staré řecké báje a pověsti*“.

Z ankety vyplývá, že se čítance ani učitelům nepodařilo motivovat k četbě knihy většinu žáků.

Otázka č. 4: **Jaké téma máš nejraději?**

Z pěti nabízených možností pomyslnou první příčku získaly dobrodružné příběhy. Pouze čtyři žáci si tuto možnost ke své odpovědi nevybrali. Téměř polovina dětí má ráda pohádky. Stejný počet dětí, deset z celkového počtu, zajímají ostatní témata - bajky, pověsti nebo příběhy o dětech. Výsledek odpovídá výsledkům odpovědí u otázky 2. V té byly nejvíce zastoupeny pohádky.

Děti mají v čítance Prodos nejraději dobrodružné příběhy. Tomu odpovídají i výsledky odpovědí u otázky číslo 2. Minimální počet žáků zajímají pohádky, pověsti, bajky či příběhy s dětským hrdinou.

Je tedy zřejmé, že dobrodružné příběhy děti baví, zajímají, ale nepatří mezi ně právě ty čítankové.

Otázka č. 5: **Líbily se Ti nějaké básně?**

Nejvíce je zde zastoupena odpověď „*Velryba*“ - báseň Josefa Kainara. Velký počet žáků v čítance Alter uvedl veršovanou „*Pohádku o brněnském krokodýlovi*“ autora Oldřicha Mikuláška. Z dalších básní u žáků uspěly veselé básničky „*Žába*“ a „*Krtek*“ Emanuela Frynty. Sporadicky se ve výčtu objevují básně Jaroslava Seiferta „*Září*“ a „*Leden*“. Jediný žák ze 49 dotázaných na tuto otázku odpověděl záporně.

Více než polovina žáků se v *Čítance 4* nakladatelství Prodos rozhodla pro veršovanou bajku „*Chytrá liška*“ Jiřího Havla. Dvěma dotázaným se líbí „*Hra na zlatou bránu*“, která je v čítance uvedena i s notami a návodem ke hře. Jeden čtenář si oblíbil říkadlo „*Běžel zajíc kolem plotu*“. Jedenácti dětem se nelíbila žádná báseň.

Z žakovské ankety vyplývá, že se téměř všem žákům jejich čítanka líbí. Ve většině případů se děti shodly i na třech nejoblíbenějších článcích jak v čítance „*prodosové*“, tak i „*alterové*“. Otázka číslo 3 odkryla problém související se zájmem o

dětskou četbu. Velká část dětí knihy nečte, a nemotivuje je k tomu ani čítanka. S přehledem u dětí vyhrávají čítankové dobrodružné příběhy a pohádky. U básní se opět většina čtenářů shodla na titulech, jejichž názvy velmi úzce souvisejí se zvířaty.

8. Výsledky srovnání

V této diplomové práci jsem se pokusila o srovnání dvou čítanek pro 4. ročník základních škol nakladatelství Alter a Prodos z několika hledisek - z hlediska poměru zastoupení prozaických a poetických útvarů, z hlediska poměru zastoupení žánrů prózy, z hlediska poměru zastoupení českých a zahraničních autorů a z hlediska ilustrací. Učebnice těchto dvou nakladatelství jsem si vybrala proto, že jsou na základních školách v mém okolí nejvíce používané.

Z kapitoly 5.1 vyplývá, že *Čítanka 4* Alter obsahuje pouze 75 ukázek, *Čítanka 4* Prodos celkem 86 ukázek. V obou učebnicích převažují útvary prozaické. *Čítanka 4* Prodos je tedy počtem ukázek obsažnější. Více ukázek v učebnici má své výhody. Není nutné číst všechny texty, učitelé si mohou vybírat ty zdařilejší. Pedagog není nucen shánět další vhodnou dětskou literaturu, která by četbu čítanky doplňovala. Z tohoto hlediska je, podle mého názoru *Čítanka 4* nakladatelství Prodos pro práci učitele vhodnější. Přesto ve většině škol zavádějí učitelé do hodin čtení i tzv. mimočítankovou četbu. Žáci tímto způsobem získávají větší přehled o knihách, jejich autorech a literatuře vůbec. Je vhodné zařadit do této četby jak knihy, ze kterých se v čítankách objevují ukázky, tak knihy dětem z čítanek neznámé.

Tabulka v kapitole 5.2 udává přehled žánrů jednotlivých čítanek a zároveň počet ukázek k těmto žánrům zařazených. U čítanky Prodos jsou témata daná samotnou učebnicí. U čítanky Alter jsem ukázky řadila do stejných témat podle svého uvážení. Některá témata se v „prodosové“ čítance neobjevují, proto jsem pro ně zavedla v čítance „alterové“ další názvy. Z přehledu je patrné, že u obou nakladatelství převažují pohádky. Pohádky otvírají svět tužeb, poučují nás o tom, že dobro vítězí. Dnes říkáme, že pravda vítězí. Je to totéž. V čítankách nenajdeme pouze klasické pohádky o princeznách, hloupém Honzovi a nadpřirozených bytostech. Čítankové pohádky nás také vybavují znalostmi, čerpáme z nich poučení, bavíme se jimi. Ne všechny pohádky jsou do čítanek těchto dvou nakladatelství vhodně zvoleny, ale většina z nich splňuje výše uvedená kritéria a do učebnic bezpochyby patří.

Další výraznou skupinou jsou dobrodružné příběhy a příběhy o dětech. Z odpovědí žáků v anketě jasně vyplývá, že nejoblíbenějším tématem jsou právě dobrodružné příběhy. Děti se v nich setkávají s dětskými i zvířecími hrdiny, s reálným prostředím, které je denně obklopuje. Již z mého hodnocení textů dobrodružných příběhů v *Čítance 4 Alter* vyplývá, že většina ukázek je, podle mého názoru, do této učebnice zařazena nevhodně. Některé ukázky bych, vzhledem k náročnému obsahu, raději viděla v čítankách vyšších ročníků. Myslím si, že texty v *Čítance 4 Prodos* jsou věku žáků 4. ročníků bližší. Obsah je srozumitelnější, poutavější a vesměs jsou texty stručnější.

Příběhy s dětským hrdinou nemusejí být jen dobrodružné. Denně žáci prožívají situace, o kterých se v čítankách píše. Domnívám se, že textům této kategorie není v čítankách co vytknout. Obě jsou jimi bohatě zastoupeny a jak jsem již uvedla ve vlastním hodnocení těchto textů, s ukázkami ve srovnávaných čítankách jsem velmi spokojena a ze své praxe soudím, že jsou s nimi spokojeni i žáci.

V „prodosové“ čítance jsou šesti ukázkami zastoupeny bajky, které v „alterové“ čítance chybí. Tento útvar je v ní zčásti zastoupen příběhy o zvířatech. Ne vždy se ovšem text v učebnici Alter bajkám blíží. Bajka je pro děti útvar jednoduchý, srozumitelný a hlavně obvykle i stručný. Vnáší do dětské duše poučení, rady, nápady uplatnitelné v reálném životě. S bajkami pracuji velice ráda, proto bych je uvítala i v čítance vydané nakladatelstvím Alter, se kterou již několik let pracuji. Hodiny čtení tedy obohacuji bajkami z fondu školní knihovny nebo z knihovniček svých žáků.

Počet pověstí a bájí v „prodosové“ čítance převažuje nad počtem v čítance „alterové“. Tento žánr obohacuje nejen hodiny čtení, ale i výuku vlastivědy. Většina pověstí v *Čítance 4 Prodos* úzce souvisí s probíraným vlastivědným učivem a lze jich proto využít k obohacení znalostí. Proto bych i v *Čítance 4 Alter* uvítala ukázky pověstí více spjaté s českými dějinami, s nimiž se žáci ve vlastivědě postupně seznamují.

Oblast divadla, filmu, televize, komiksu je zastoupena pouze v čítance „prodosové“. Tento žánr je dětmi velmi oblíbený, proto je škoda, že v „alterové“ učebnici chybí. Děti poznají většinu literárních děl právě prostřednictvím televize a filmu. Jsou udiveny, když se s televizními hrdiny setkají i v čítankách, mnohdy netuší, že film či pohádka vznikly na motivy knihy. Čítanka má tedy možnost děti s touto

tvorbou seznámit. Jako velmi zvláštní literární útvar se v „prodosové“ čítance představuje komiks. Rodiče dnešních dětí si jistě pamatují oblíbený komiksový časopis *Čtyřlístek* nebo mateřídouškové vydání Sekorova „*Ferdy Mravence*“. Tato četba je sice vhodná spíše pro žáky nižších ročníků, ale pro zpestření je tento útvar velice vhodně zvolen i v učebnici pro 4. ročníky. Škoda, že v „alterové“ čítance chybí.

Jednou z mála výhod *Čítanky 4 Alter* jsou ukázky s tématem velikonočních a vánočních tradic. Této oblasti se „prodosová“ čítanka bohužel vůbec nevěnuje. Děti znají tyto svátky pouze jako období hostin, dárků a volných dnů bez školy. Proto jsem velice potěšena tím, že toto téma „alterová“ čítanka neopomněla a připomíná svými texty dobu, ve které se tyto svátky slavily jinak, než jak jsme zvyklí dnes. Myslím si, že by v žádné čítance toto téma nemělo chybět.

Útvarem zastoupeným opět pouze v čítance „alterové“ jsou životopisy. Jedná se o útvar využitelný nejen pro četbu, ale i pro slohový výcvik. V „prodosové“ čítance je tento útvar představen dobrodružným příběhem o Kryštofu Kolumbovi, ovšem nejedná se o životopis v pravém slova smyslu. Žáci jsou pouze seznámeni s příběhem z jeho dětství.

Z hlediska zastoupení žánrů v obou srovnávaných čítankách je žánrově bohatší čítanka „alterová“. Ovšem jak uvádím již ve svých vlastních hodnoceních jednotlivých žánrů, *Čítanka 4 Prodos* je svými texty dětem bližší. Jsou pro ně srozumitelnější, poutavější, zábavnější, zajímavější. Proto bych vzhledem ke struktuře, obsahu a také vzhledem k výběru témat raději pracovala s *Čítankou 4* nakladatelství Prodos a učebnici nakladatelství Alter používala jako doplňkovou.

Čítanka 4 nakladatelství Alter se od *Čítanky 4* nakladatelství Prodos liší formátem, obsahem, ilustracemi i celkovou strukturou.

„Alterová“ čítanka je svým formátem menší než čítanka „prodosová“, stejně tak i pracovní sešity. Obě se liší svou strukturou. Čítanka Prodos je rozdělena do celků, které jsou od sebe výrazně odděleny. Čítanka Alter má své články řazené podle ročních období podzimem počínaje a létem konče.

Obě čítanky mají společné některé autory, kteří v nich představují svá díla. Jedním z těchto autorů je Jan Vladislav s pohádkami o větru, který vypráví bílé růži své příběhy. Jeho pohádky objasňují, proč je na nebi měsíc, odkud vzaly svůj název různé květiny nebo jak získal sníh bílou barvu. Dalším společným autorem je český spisovatel František Hrubín. Je v obou učebnicích zastoupen svými nejznámějšími pohádkami – „Zlatovláska“ a „O Šípkové Růžence“. V obou čítankách se představuje i Božena Němcová – v „prodosové“ pohádkou, v „alterové“ ukázkami z knihy „Babička“. Dánský pohádkář Hans Christian Andersen se prezentuje pohádkami „Sněhová královna“ a „O princezně na hrášku“. Společným autorem nepohádkových příběhů je pro obě čítanky Erich Kästner s ukázkami z knihy „Luisa a Lotka“ a „Emil a detektivové“ a Arthur Ransome s ukázkami z knihy „Bouře“. Ukázky ze „Starých řeckých bájí a pověstí“ Eduarda Petišky nalezneme opět v čítankách obou nakladatelství. Miloš Macourek a Karel Čapek jsou též společnými autory obou učebnic, ovšem jejich texty pocházejí z různých knih. Těchto skutečností lze při čtení využít. Učitel může s dětmi přečíst oba články téhož autora, porovnat je, najít shodné rysy nebo naopak ty odlišné. Některé články spolu dokonce přímo souvisí, je proto dobré mít k dispozici obě čítanky.

Z tabulky v kapitole 5.3 vyplývá, že nad články zahraničních autorů výrazně převažují ukázky z tvorby autorů českých. Domnívám se, že ve 4. ročníku je pro žáky vhodnější číst texty českých spisovatelů. Jimi používané jazykové obraty a výrazy, ale i prostředí, ve kterých se děje odehrávají, zážitky, které hrdinové prožívají, jsou dětem bližší. Je dobře, že si tuto skutečnost autoři obou čítanek uvědomují a řídí se tím při výběru ukázek do čítanek zařazovaných.

Z hlediska obsahu je, dle mého názoru, „prodosová“ čítanka dětem bližší nejen obsahem uvedených textů, ale i ilustracemi. Ilustrace v čítance Prodosa pocházejí od jednoho autora – Josefa Kremláčka, většina těchto ilustrací je barevných. „Alterová“ čítanka je sice ilustrována několika různými autory, žáci jsou seznámeni s větším spektrem ilustrací, většina obrázků je také barevných, ale nejsou zdaleka tak poutavé.

Působí na žáky smutně, neinspirativně. Jak jsem již uvedla v kapitole 5.4, některé jsou k textům zvoleny nevhodně a nesouvisí s obsahem uváděných ukázek.

Anketa vyplněná učiteli ukazuje, že většina dotázaných učitelů, včetně mě, pracuje ve 4. třídě s učebnicí *Čítanka 4* nakladatelství Alter jako se základním pramenem. Jeden učitel ze šesti odpovídajících má ve škole k dispozici čítanky obou nakladatelství. K používání té či oné čítanky vedou pedagogy různé důvody. Někteří jsou důkladně obeznámeni s nabídkou čítanek na současném trhu a rozhodli se pro ně na základě vlastního výběru. Jiní pro zakoupení čítanek určitého nakladatelství využili svých pedagogických zkušeností a pracují s čítankami, které se více líbí jejich žákům. Poslední skupinu tvoří učitelé, na jejichž školách existuje dohoda o používání ucelených řad učebnic pro 4. ročník základních škol jednoho nakladatelství, převážně Alter. Důvody mohou být různé: ucelená řada jim vyhovuje po stránce obsahové či formální, odpovídá beze zbytku vzdělávacímu programu pro základní školy. V neposlední řadě může výběr učebnic ovlivnit i finanční situace jednotlivých škol. Některá nakladatelství vydávají své učebnice v dražší pevné vazbě, jiná upřednostňují levnější vázané výtisky. K některým učebnicím existují pracovní sešity, jiné jimi nedisponují. To vše může nákup učebnic z hlediska finančního výrazně ovlivnit.

Ze všech výše uvedených skutečností a z odpovědí učitelů v anketě vyplývá, že s učebnicí *Čítanka 4* vydanou nakladatelstvím Prodos jsou učitelé bez výhrad spokojeni. Líbí se jim články i ilustrace a nic jim v ní nechybí. *Čítanka 4* nakladatelství Alter u některých učitelů uspěla svými ilustracemi, ovšem uvítali by změny - novější, současnější, veselejší a poutavější texty.

Na Základní škole ve Velkých Hamrech, kde pracuji, používáme pro předmět český jazyk a čtení učebnice řady Alter. Byly zakoupeny a používány již před mým příchodem do této základní školy a průběžně se staré, poškozené výtisky obměňují novými. Úskalím těchto obměn je skutečnost, že nové výtisky jsou mnohdy přepracovány, a tak se mohou v jedné třídě vyskytnout i tři různé varianty učebnic, což komplikuje práci nejen učitelům, ale i žákům.

Díky této práci jsem i já pronikla do nabídky čítanek současného trhu. Donutila, abych přemýšlela o své práci, o svých žácích, o výběru vhodných učebnic pro děti nejen ve 4. ročníku základní školy. Uvědomila jsem si, že úkol vzbudit zájem dětí o četbu, kromě rodiny, leží hlavně na učiteli. Ten by měl dětem zajistit kvalitní podněty, prostředí, učební materiál. Důležitým prostředkem poznání je pro žáky učebnice, konkrétně čítanka. Ta ovlivní jejich další vztah k četbě, knihám, literatuře. Na základě všech získaných poznatků se budu snažit přesvědčit kolegy a kolegyně v naší základní škole, abychom se všichni nad výběrem učebnic důkladně zamysleli a vybrali ze všech dostupných takové, které budou vyhovovat především našim žákům. A začít bychom měli u čítanek.

Seznam pramenů

1. Rezutková, H.: *Čítanka 4*. Všeň, Alter 1996. ISBN 80-85775-49-2.
2. Dorovská, D., Řeřichová, V.: *Čítanka 4*. Olomouc, Prodos 2000. ISBN 80-7230-074-1.
3. Horáčková, M., Staudková, H.: *Pracovní sešit k Čítance 4, první díl*. Všeň, Alter 1997.
4. Horáčková, M., Staudková, H.: *Pracovní sešit k Čítance 4, druhý díl*. Všeň, Alter 1997.
5. Dorovská, D., Řeřichová, V.: *Čítanka 4, pracovní sešit*. Olomouc, Prodos 2000. ISBN 80-7230-075-X
6. Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J.: *Pedagogický slovník*. Praha, Portál 1998. ISBN 80-7178-252-1.

Použitá literatura

- Bařková, B., Mikulénková, H.: *Čítanka pro zvědavé pro 4. ročník*. Olomouc, Prodos 1994. ISBN 80-85806-37-1
- Černý, J., Steiner, M.: *Pověsti z Čech a Moravy I*. Všeň, Alter 1995. ISBN 80-85775-38-7.
- Gebhartová, V., Vitvarová, J., Vykopal, Z.: *Čítanka pro čtvrtý ročník*. Praha, SPN 1983.
- Genčiová, M.: *Literatura pro děti a mládež*. Praha, SPN 1984.
- Gosciny, Sempé: *Mikulášovy patálie*. Praha, Albatros 1973.
- Havlíňová, M.: *Knížka pro rodiče o dětech a čtení*. Praha, Albatros 1978.
- Janáčková, B.: *Přehled vývoje literatury pro děti a mládež*. Ústí nad Labem, Univerzita J. E. Purkyně 1999.
- Jůzlová, V., Karpaš, R., Škrbel, O.: *Čítanka plná dobrodružství*. Liberec, Dialog 1997.
- Kästner, E.: *Emil a detektivové*. Praha, Albatros 1995.
- Lada, J.: *Bajky*. Praha, Albatros 1975.

Sýkora, M.: *Učebnice. Její úloha v práci učitele a ve studijní činnosti žáků a studentů.*

Praha, EM-Effect 1996. ISBN 80-900566-1-X

Šubrtová, M.: *Kapitoly ze světové literatury pro mládež I.* Brno, CERM Akademické

nakladatelství 1998. ISBN 80-7204-072-3

Šubrtová, M.: *Kapitoly ze světové literatury pro mládež II.* Brno, CERM Akademické

nakladatelství 1998. ISBN 80-7204-093-6

Použité internetové adresy

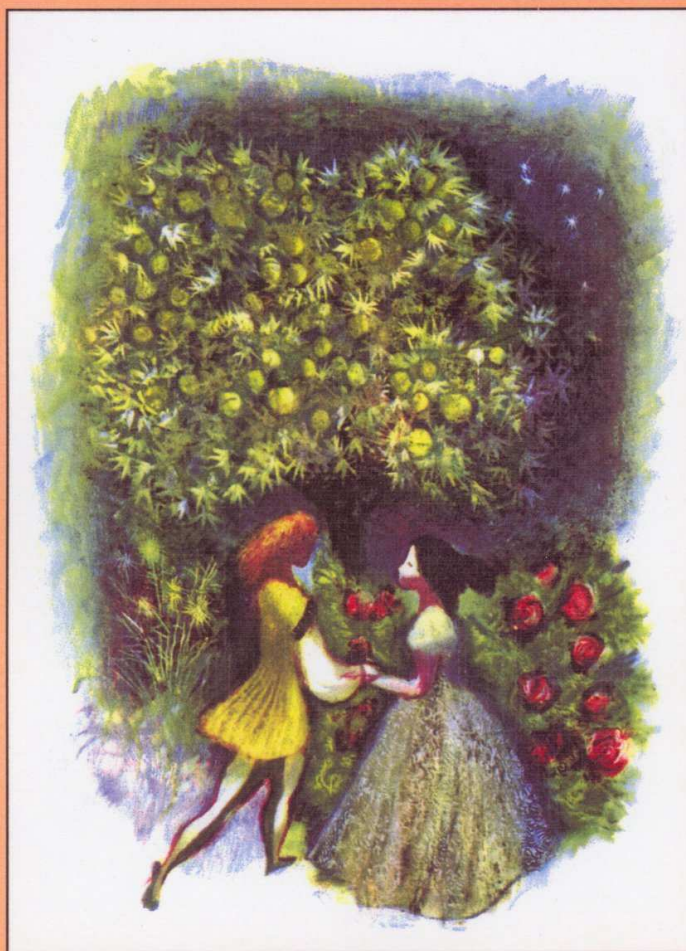
<http://www.alter.cz>

<http://www.ceskaskola.cz>

<http://www.prodos.cz>

Přílohy

ČÍTANKA 4

ALTER

Příloha č. 2 – Titulní strana Pracovní sešit k Čítance 4, první díl nakladatelství Alter

Pracovní sešit k ČÍTANCE 4

PRVNÍ DÍL

ALTER

ZÁKLADNÍ ŠKOLA
46845 VELKÉ HAMRY
okres Jablonec nad Nisou
Tel. 0482 660 000

Příloha č. 3 – Titulní strana Pracovní sešit k Čítance 4, druhý díl nakladatelství Alter

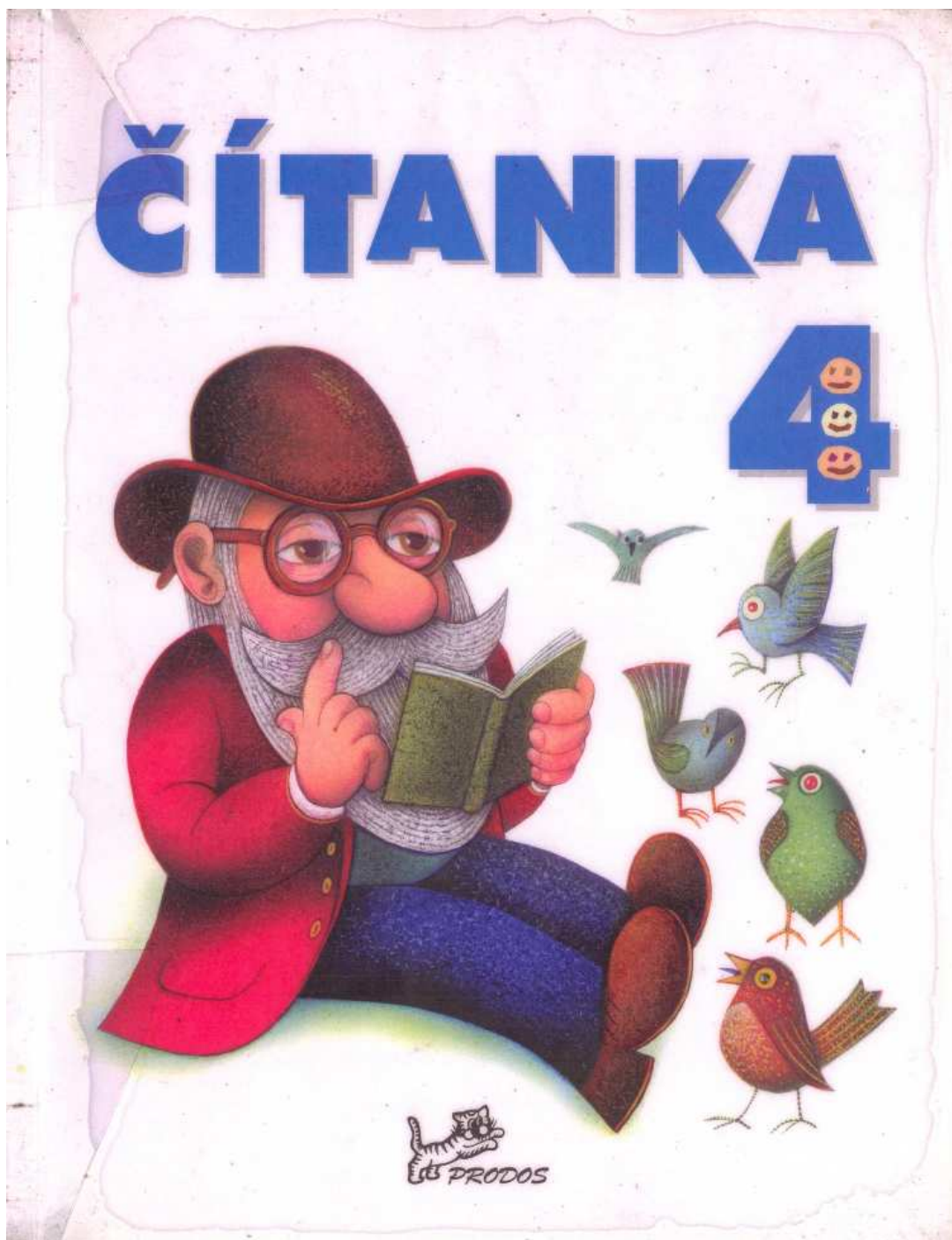
Pracovní sešit k ČÍTANCE 4

DRUHÝ DÍL

ALTER

Příloha č. 4 – Titulní strana učebnice Čítanka 4 nakladatelství Prodos

ČÍTANKA

pracovní
sešit

4

Příloha č.6 – Anketní lístky určené učitelům

Anketní lístek

Čítanka 4

Určeno učitelům 4. ročníků ZŠ

1. S čítankou kterého nakladatelství ve 4. ročníku pracujete? (Podtrhněte.)

- Alter
- Prodos
- jiné nakladatelství
- pracuji s čítankami různých nakladatelství

2. Pracovali jste od roku 1994 s jinou čítankou?

- ne
- ano - Ze kterého nakladatelství? _____

3. Proč pracujete s čítankou nakladatelství Prodos/Alter?

V naší škole se používají ucelená řada učebnic čítanek nakladatelství Alter.

4. Jste spokojeni s pracovními sešity k čítance nakladatelství Prodos/Alter?

- ano
- ne - Proč? Chybí steť např. pro samostatnou práci žáka.

5. Chybí Vám něco v čítance nakladatelství Prodos/Alter?

Více článků → větší množství otázek.
Starší a neslyšící texty.

Prosím, v celém anketním lístku uvádějte informace pouze o jednom nakladatelství, které při své práci preferujete. Děkuji za spolupráci.

M. Lukova

Příloha č. 7 – Anketní lístky určené žákům

Anketní lístek

Čítanka 4 - nakladatelství Alter

Určeno žákům 4. ročníků ZŠ

Prosím, pracujte s čítankou

1. Líbí se Ti Čítanka 4 ? (Podtrhni jednu nebo více možností.)

- ano, jsou tam hezké články
- ano, jsou tam hezké básničky
- ano, jsou tam hezké obrázky
- ne, nelíbí se mi

2. Které 3 články se Ti líbily nejvíce?

Marie - Hedvika (Mikulášovy pašalie)
Pohádka o jasněmrovi Dva ročník uměleckých rejstříků
Lirafa (Pohádky)

3. Přečetl/-a sis někdy celou knížku, ze které je v čítance ukázka?

- ano - Kterou? Mikulášovy pašalie
- ne

4. Jaké téma máš nejraději? (Podtrhni jednu nebo více možností.)

- pohádky
- dobrodružné příběhy
- příběhy o dětech
- bajky
- pověsti

5. Líbily se Ti nějaké básně?

- ano - Která? Lirafa
- ne

Děkuji Ti za vyplnění.

Anketní lístek

Čítanka 4 - nakladatelství Prodos

Určeno žákům 4. ročníků ZŠ

Prosím, pracujte s čítankou

1. Líbí se Ti Čítanka 4 ? (Podtrhni jednu nebo více možností.)

- ano, jsou tam hezké články
- ano, jsou tam hezké básničky
- ano, jsou tam hezké obrázky
- ne, nelíbí se mi

2. Které 3 články se Ti líbily nejvíce?

Měchdík, Gaiirli a kotě.
Alinga
Jarybčelamy.

3. Přečetl/-a sis někdy celou knížku, ze které je v čítance ukázka?

- ano - Kterou? _____
- ne

4. Jaké téma máš nejraději? (Podtrhni jednu nebo více možností.)

- pohádky
- dobrodružné příběhy
- příběhy o dětech
- bajky
- pověsti

5. Líbily se Ti nějaké básně?

- ano - Která? Chytrá liška.
- ne

Děkuji Ti za vyplnění.

O sněžence a sněhu

Jan Vladislav

kniha: Co vyprávěl vítr bílé růži

Čítanka 4, nakladatelství Alter 1996, str. 73

Vypravěč: Všechny věci už měly svoji barvu, vyprávěl vítr růži pátý večer,
jen sníh ne. Hlína byla hnědá, tráva byla zelená, růže byla
červená,
obloha modrá a slunce na ní zlaté, ale na sních žádná barva
nezbyla.

Chudáček sníh se rozhodl, že půjde a někoho o trochu barvy
poprosí.

Nejdřív poprosil hlínu:

Sníh (*chlapec v bílých trenýrkách, přichází k hlíně*): **Hlino, dej mi trochu
své hnědé barvy!**

Hlína (*žák drží v ruce kelímek s hlínou, oblečen v hnědém a dělá, že spí*)

Vypravěč: Ale hlína spala a neodpověděla.

Potom šel sníh k trávě:

Sníh: **Trávo, dej mi trochu své zelené barvy!**

Tráva (*žák v zeleném, v ruce drží trs trávy, otočen tak, aby na sníh neviděl*)

Vypravěč: Ale tráva byla lakomá a dělala, že neslyší.

A tak šel sníh dál a poprosil růži:

Sníh: **Růžičko, dej mi trochu své červené barvy!**

Růže (*žák v červeném, v ruce červenou růži - př. krepovou, poslouchá sníh,
ale pak se pyšně zvedá a otáčí se*)

Vypravěč: A tak šel sníh dál a zavolal na oblohu:

Sníh: **Obloho, dej mi trochu své modré barvy!**

Obloha (*žák v modrém, v ruce papírový obláček, stojí na stole, dělá, že v té výšce neslyší*)

Vypravěč: A tak musil prosit dál a zavolal na slunce:

Sníh: Sluníčko, dej mi trochu své zlaté barvy!

Slunce (*žák ve žlutém, v ruce žlutý balonek, utíká před sněhem kolem oblohy*)

Vypravěč: A tak musil chudáček sníh jít s prosíkem dál a zastavil se u jakéhosi skromného bílého kvítku pod lesem.

Sníh: Bílý kvítku, dej mi trochu své bílé barvy!

Kvítek (*žák v bílém, usmívá se, drží bílou kytičku z krepového papíru a za sebou bílé prostěradlo*): Proč by ne, sněhu, vezmi si jí, kolik chceš!

Vypravěč: A tak si sníh vzal od kvítku trochu jeho barvy a od té chvíle je až dodnes bílý.

Sníh (*bere si od bílého kvítku část květiny a přes sebe přehazuje bílé prostěradlo*)

Vypravěč: A skromný kvítek pod lesem, ten se až dodnes jmenuje sněženka a je to jediný květ, kterému sníh neublíží.

Příloha č. 9 - Dramatizace pověsti

O praotci Čechovi

- Vypravěč:** Před dávnými časy žili naši předkové v daleké zemi kdesi na východě. Nežilo se jim tam dobře. Téměř neustále museli bojovat s nepřáteli, kteří se chtěli zmocnit jejich území. Bývaly to kruté boje, mnoho žen a dětí odvěkli nepřátelé do otroctví. Proto se jednoho dne sešli vážení muži kmene, aby rozhodli o cestě do nové země, kde by jim bylo lépe. *(Všichni stojí u dveří do tělocvičny.)*
- Věromil:** Na cestě bude čekat mnoho nebezpečí. A také nepřátelé. A jak cestu přežijí staří lidé? A co děti?
- Čech:** Máme statečné bojovníky a dobře se na cestu vyzbrojíme. Jsou odhodláni výpravu ochránit.
- Vratislav:** Vykrmíme voly, zpevníme vozy. Na nich pojedou staří lidé a děti.
- Věromil:** A kdybychom zde ještě nějaký čas zůstali?
- Čech:** Je zde tolik nepřátel, že jejich přesile nakonec podlehneme. Vydáme se směrem, kde slunce zapadá. Tam leží země, kterou mi bohové zjevili.
- Vlastislav:** Pravdu mluví bratr Čech. Uvědomte si, že i to málo, co zde vypěstujeme, nám nepřátelé seberou.
- Vratislav:** Opustit zemi, kde žili otcové, je vždycky těžké, ale musí to být.
- Věromil:** Směrem, kde slunce zapadá, jsou zrádné močály. A také hory a řeky, které nikdo nezná.
- Bořivoj:** Cizí kmeny nás budou považovat za vetřelce.
- Svatoslav:** Prohřešíme se proti bohům, kteří nás ochraňují.
- Čech:** Vezmeme s sebou všechny bůžky z našich obydlí. Budeme je opatrovat.
- Vratislav:** Povezeme i semena posvátné lípy.
- Věromil:** Jen jestli je budeme mít kde zasadit.
- Čech:** Věromile, musíme věřit tak, jako nám důvěřuje náš lid.
- Vratislav:** Nechceme násilí, ale budeme-li napadeni, ubráníme se.
- Vlastislav:** Měli bychom bohům obětovat zápalnou oběť. Po řece pošlem lipové ratolesti.
- Vratislav:** Snad bohové naši oběť přijmou.
- Věromil:** Věříte, že překonáme dravé řeky?
- Svatoslav:** Myslíte, že se nekonečné řeky dají projít?
- Bořivoj:** Víte, že mnoho lidí cestou zahyne a někteří novou zemi vůbec nespatri?
- Čech:** Dost řečí! Bohové mi vyjevili, že cesta bude svízelná, ale že dobře skončí.
- Vratislav:** Tady pro nás není místo.
- Čech:** Musíme vydržet a věřit, že novou zemi najdeme.
- Vypravěč:** Byly to dlouhé rozmluvy a přípravy. Přesto se jednoho dne vydali lidé vedeni Čechem do neznáma. Čekala je dlouhá cesta. Slabým se zdála nekonečná, všem nebezpečná. Kdo se vzdálil od výpravy, stal se obětí dravých zvířat. Hadí uštknutí znamenalo smrt. Byl tu velký nepřítel - únava. Bylo nutné odpočívat.
- Bořivoj:** Lidé padají únavou. Musíme zastavit!

Čech: Řeka je rozvodněná, bude třeba počkat, až voda opadne. Tamhle na té výšině postavíme tábor. Tam budeme v bezpečí.

Vratislav: Je třeba nabrat nových sil.
(*Všichni se zastaví na kopci zíněnek.*)

Vlastislav: My se vydáme na lov. Zdá se, že zdejší lesy jsou bohaté na zvěř. (*Děti s luky a šípy odcházejí na plyšovou zvěř do rohu tělocvičny.*)

Vratislav: Nalovíme ryby. Tamhle za skálou je vhodné místo. Voda je tam klidnější.
(*Odcházejí děti s pruty k modrému koberci lovit papírové ryby.*)

Jaroslava: My rozděláme oheň a připravíme něco k jídlu.

Jitka: Děti se musí konečně vyspat!
(*Ženy odcházejí s dětmi rozdělat oheň z polystyrenu, poté připravují deky na spaní.*)

Vypravěč: Když začal padat soumrak, děti se uložili ke spánku a starý Věromil k nim usedl a začal vyprávět. (*Děti leží zabalené do dek a poslouchají.*)

Věromil: Jestlipak, děti, víte, že nade vším, co se kolem nás děje, vládne bůh hromu Perun. Dokáže být strašný, když se rozhněvá.

1. dítě: A co udělá?

Věromil: Třeba v mžiku zapálí celou vesnici. Rodům, které ho pohněvají, zapálí i posvátnou lípu.

2. dítě: Já se Peruna bojím.

3. dítě: Já se ho taky bojím.

Věromil: To je dobře. Ale i voda jezer a tůní je plná záhad a tajemství. Tam čekají na svou příležitost vodníci.

3. dítě: A stahují lidi pod vodu.

1. dítě: Mají tam dušičky.

Věromil: Pod hladinou mají obydlí a drží v nich duše utonulých. Ale i v lese se mějte na pozoru. Tam v noci svítí bludičky.

2. dítě: Co to je? (*Všechny děti jsou vyděšené a klepou se strachy.*)

Věromil: To jsou duše zemřelých lidí, které nemohou nalézt klid.

Jaroslava: Přestaň dětem vyprávět ty strašidelné věci. Vždyť neusnou! (*Uklidňuje děti a vyhání Věromila.*)

Věromil: To, co říkám, je pravda pravdoucí. Věřili tomu všichni naši předkové. Já ty věci znám od svého otce, ten od děda ... (*Mluví a odchází.*)

Vypravěč: Po dnech odpočinku následovala další strastiplná cesta. (*Všichni odcházejí k žebřinám.*) Cesta lidu, vedeného praotcem Čechem, se chýlila ke konci. Výprava zastavila pod horou, která se jako zázrakem tyčila v rovné krajině. (*Všichni se pod žebřinami zastaví a hledí vzhůru.*) Praotec Čech nedbal únavy a spolu s radou starších vystoupil na vrchol hory. (*Čech s muži lezou na žebřiny.*) Hora, na které stanuli, dostala později jméno Říp.

Čech: Vidíte tu krásu? Zrovna takovou zemi mi bohové zjevili. Ať nás tato země přijme jako pečlivá matka, dá nám sílu a rozmnoží naše potomky.

Věromil: Ty věříš, otče Čechu, že tady nejsou nepřátelé?

Čech: V posledním čase jsme narazili jen na stopy zvěře.

Vratislav: Zvědové se také vrátili s dobrými zprávami.

Čech: Lesy jsou zde tak husté, že jsme si často museli cestu prosekávat. Možná se objeví násilníci, ale my budeme tuto zemi bránit.

Vlastislav: Vybudujeme pevná hradiště a opevníme se.

Vratislav: Lid dole očekává tvé rozhodnutí, otče Čechu.

Čech: Díky přízni bohů jsme na konci cesty. (*Shlíží pod žebřiny na ostatní.*) Na tomto místě zasadíme semena posvátné lípy. Přemýšlejte: jak novou zemi nazveme?

Vlastislav: Tvým jménem, otče, neboť ty jsi měl největší zásluhu na jejím nalezení.

Věromil: *Ano, Čechy to budou! Čechy se stanou naším domovem.* (*Volají všichni.*)

Vratislav: Ať tuto zemi bohové po všechna pokolení opatrují.